LUMEA PRIN CARE AM TRECUT
(Urmare)

II. PE LA ŞCOLI

La noi acasă

Va fi fost prin anul 1854 când am început să umblù la şcoala din faţa bisericii. Hotărît ştiu, că atât atunci, cât şi mai târziu, timp îndelungat dup'aceea învăţător erà Avram Voştinar, cântăreţul bisericii şi vânător vestit, pe care nu mi-l pot închipuì decât cu „joarda" în mână, fie arătându-ne slovele de pe tăblii, fie pişcând mai pe unul, mai pe altul dintre cei neastâmpăraţi.

Am sfârşit *„bucfarul"* şi am ajuns să citesc din *ceaslov* când a fost introdus şi'n şcoala noastră *abecedarul* cu *litere.*

Tot cam pe atunci au fost introduse şi *„peniţele"*, noi însă şi dup'aceea ne folosiam mai mult de penele de gâscă, pe care ni le tăià „jupânul" învăţător — din cinci pene una pentru cel ce i le aduceà.

Una din marile bucurii ale noastre erà să căutăm pe'ntinsul imas dela marginea satului penele aruncate de gâşte pe la sfârşitul primăverii.

Bune erau numai cele dintâi patru din fiecare aripă, cele mai bune adoua şi atreia.

Văzându-le deci dela mari depărtări, porniam cu toţii pe'ntrecute la ele, şi fericit erà cel ce ajungea mai curând decât ceilalţi — mai ales dacă pana erà din cele mai bune. Eu am rămas până'n ziua de azi cu păcatul, că nu pot să scriu decât cu pană de gâscă tăiată de mine însumi, şi mi se pare mai bună, dacă tot eu am şi găsit-o.

Mai erà jupânul învăţător şi meşterul, care îi tundeà pe şcolari, iar pentru osteneala aceasta primia dela fiecare dintre cei tunşi câte zece oaue.

Dupăce am învăţat literele, scriam numai cu litere, ceeace erà foarte greu, căci slove erau mai multe decât litere şi se scria mai uşor cu ele. Sunt adică'n limba noastră şi sunete, pentru care aveam slove, dar nu şi litere,

Carte de citire cu litere nu aveam atunci. Citeam deocamdată tot din ceaslov şi'n cele din urmă din psaltire.

De oarece şcoala se ţinea de biserică, duminecile şi zilele de sărbători, îmbrăcaţi curat, ne adunam cu toţii la şcoală, de unde jupânul învăţător ne ducea înşiruiţi doi cu doi la biserică, unde dedeam în timpul slujbei răspunsurile— la început într'un glas, iar în urmă în patru voci armonizate.

Venia adeseori şi „localnic directorul", ca să vadă, dac'au venit ori nu toţi şcolarii, şi dacă sunt ori nu cu toţii curat îmbrăcaţi.

Băieţii mai mari se îmbrăcau în stihare, luau unii sfeşnice cu lumânări aprinse, alţii hripide, şi făceau slujbă'n faţa altarului, iar alţii, ieşiţi acum din şcoală, cântau în strană tropaia, heruvinul, irmosul ori priceazna.

Lucru mare era când ni se dedea voie să citim apostolul

Se umplea biserica deoarece rudele, finii şi prietenii casei toţi ţineau să fie de faţă când cutare ori cutare cântă'n strană ori citeşte apostolul, şi săptămâni de zile dearândul se vorbia pretutindeni asemenea întâmplări de mare însămnătate.

Era o strânsă legătură între casă, şcoală şi biserică, încât noi copiii eram cuprinşi mereu de simţământul, că fiecare dintre noi face parte nu numai din familia sa, ci dimpreună cu aceasta şi din obştia creştinească şi că bine pentru el nu poate să fie decât ceeace şi pentru toţi e bine.

Ni se părea tuturora lucru de sine înţeles, că avem să cântăm în cor la nunta vre-unuia dintre fruntaşii satului ori a vre-unuia dintre rudele noastre. Cu atât mai vârtos, îmbrăcam stiharul şi cântam la înmormântările ori la parastasurile celor ce ne erau într'un fel ori într'altul mai apropiaţi.

Ar fi fost apoi o lipsă de bună creştere să nu ne ducem

I-a spus Eminescu lui Vlahuță că pe Creangă el l-a îndemnat să scrie. Când l'auzià povestind cu farmecul lui deosebit de român sfătos comoara de basme și întâmplări publicată în urmă în „Convorbiri Literare", Eminescu, îi ziceà plin de entuziasm, după fiecare povestire:

— Scrie, măi tată Iancule scrie tot ce-ai spus, s'o audă și alții, că e minunat de bine.

Indemn, la care Creangă răspundeà cu neîncredere:

— „Să scriu? Dar ce? Mă crezi așà copil?.. Vrei să râză *boierii* de mine?...".

O, de te-ai deșteptà, tată Iancule, să vezi că boierii de cari te-ai temut nu sunt așà de răi cum îi credeai, că ținutul lor a crescut azi în lung și în lat, apropiindu-se de vechea lui orânduire și a sporit mult și numărul... *boierilor,* cari nu râd așà cum ți-ai închipuit tu, ci râd din inimă sau își șterg o lacrimă duioasă, furișată tot din inimă, și simt o adevărată mândrie românească, cetind opera ta nepieritoare .

I. A. Bassarabescu

al lui Hodoş, şi deputat în dieta ungară, ni-adus apoi o istorie a Romei, o biblie ilustrată şi nişte fascicule publicate de Papiu Ilarian, toate tipărite cu litere.

Cea mai de seamă dintre cărţile tipărite atunci a fost însă pentru noi „*Mugurul*“, o colecţiune de „*opere*“, parte, versuri parte proză, ale tinerimii române de pe acolo, între alţii Iulian Grozescu, Iosif Gallu, M. B. Sătănescu.

Fiind vorba să intru în gimnaziul călugărilor minoriţi din Arad, care nu ţineau seamă, dacă ştiu ori nu să citesc apostolul şi să cânt irmosul, nici dacă cunosc ori nu operele lui Moise Bota şi cele adunate 'n „*Mugurul*“, am trecut la şcoala catolică, al căreia învăţător a primit sarcina de ă mă pregăti — ca „privatist“ — pentru examenul de primire.

Limba maghiară o'nvăţasem jucându-mă cu copiii vecinilor. Era înse'n timpul Beamterilor, şi trebuia să'nvăţ şi nemţeşte. Luam deci lecţiuni particulare dela învăţătorul catolic, un şvab, vânător tot atât de pasionat ca jupânul Avram Voştinar. La patru, după-ce şcolarii ceilalţi plecau acasă, el îmi dedea lecţiune, — de ici până colo, mă'ncuia în şcoală şi pleca la vânătoare, iar la'ntoarcere mă examina şi era de mare străşnicie când se'ntâmpla să se'ntoarcă dela vânătoare cu traista goală.

Mai avea apoi multă grijă să-i aduc regulat de la jupânul învăţător adeverinţă, că nu lipsesc nici odată dela biserică.

Cele-lalte le făceam în rând cu ceilalţi şcolari, dintre care mulţi îmi fuseseră şi mai înainte prieteni de joacă. Multe n'am învăţat însă nici aşa.

Mai era însă şi şcoala cea mare a tuturora.

Când n'aveam ce face, câte odată chiar şi când era să mă duc la şcoală, mă'nsoţeam mai cu unul, mai cu altul ba la nevoie plecam şi singur şi umblam hoinar fie pe câmp, fie mai ales pe dealuri, printre vii şi mai departe până prin pădure, — aşa numai pentrucă mi plăcea să umblu şi să văd multe. Câte odată mă opriam mai ici, mai colo şi adese-ori mi se'ntâmpla să rămân unde mă prindea noaptea. Mai târziu mă duceam de-a lungul satelor fie până la Pâncota, fie până la Radna, ca să stau pe ţărmurul Mureşului şi să mă uit cum curge apa la vale.

Ştiindu-mă că sunt, dacă nu chiar pretutindeni, în multe locuri acasă, ai noştri în curând au ajuns să nu mă mai caute când se'ntâmpla să nu mă'ntorc seara acasă. Ar fi şi fost zadarnică alergătura, căci de obiceiu mă aflam unde nu-i trecea nimănui prin gând să mă caute.

Cea mai luminoasă parte a copilăriei mele au fost nopţile petrecute astfel — pierdut în lumea cea mare.

La Şiria nu curge nici un râu. Când ploaie ori când se topesc zăpezile, apa se scurge de pe dealuri prin părîaşe mici şi se adună în părţile mai joase ale câmpului, unde rămâne baltită — de cele mai multe ori toată vara.

Pe la marginea bălţii creşte trestie, papură, pipirig şi şovar, iar prin pregiur iarba e deasă şi totdeauna fragedă, păşune dulce şi grasă atât pentru caii, cât şi pentru boii munciţi în timpul zilei.

Mi se 'ntêmpla, că sĕrile, când mĕ 'ntorceam ca cel mai cuminte dintre băieţii cum se cade acasă, întâlniam vre-un flăcău, care ieşia cu caii să-i pască peste noapte la baltă. Fiind ispita prea mare, plecam cu el şi rămâneam perdut pentru cei de acasă.

Alte dăţi mă ispitia vre-unul, care pleca la „paghină“, unde păşunea deasemenea era dulce şi grasă.

Viile erau adecă sedite numai în *“faţă“*, pe părţile bătute de soare ale dealurilor. *„Dosul“*, adecă partea despre Apus şi despre Mează-noapte a coastelor erau prunişti şi fênaţe, cărora le ziceau *„paghină“*.

Frumoase erau nopţile de vară la marginea belţii, unde cântau presura de baltă, cârsteii şi prepeliţele, ţipau naghiţii şi răţele selbatice şi bubuia din când în când boul de baltă, dar încă mai frumoase erau în paghină, unde era linişte şi steteam adunaţi împrejurul focului.

Atât aici, cât şi acolo se spuneau poveşti şi snoave pline de haz, să puneau cimilituri, se recitau cântece şi chiote şi se făceau glume de tot felul.

Şi dacă ispita era grea, vina nu era atât a mea, cât alui Tata Bĕtrân, minunatul povestitor, care 'n timpul lungilor seri de iarnă mĕ deprinsese atât să ascult, cât şi să spun poveşti, să mĕ 'ndulcesc de ele.

La Arad.

La Arad am stat şase ani, până 'n vara anului 1865, deci în timpul aşa zisului provisoriu, când Românii erau acolo mari şi tari. După-ce Gheorghe Popa a murit, a fost numit în locul lui Teodor Serb, tot un podgorian şi anume dela Cubiu. Şi acesta a stăruit în căile apucate de Gheorghe Popa.

Deşi eram înse tînăr mai răsărit acum, nu mă prea interesam de cele ce se petreceau în viaţa publică şi sunt puţine cele ce pot spune despre mersul lucrurilor de atunci.

Cu toate lecţiunile „private" pe care le luasem la şcoala catolică, nu am fost admis în prima clasă gimnazială, ci a trebuit să urmez un an în a patra clasă elementară din Arad.

Am fost dat în gazdă la un fel de prietenă a mamei, o svăboaică tânără şi frumoasă, care era măritată după un pantofar, maghiar cam chefliu, care lucra cu vre-o zece calfe mai ales pentru târg. Neavând copii, gazda mă răsfăţa şi mă ţinea fără de plată, numai din curată dragoste. Tot din dragoste curată îi dedeau înse şi părinţii mei un butoiu de vin, un porc gras, o putină de brânză, alta de lictar, un sac de fasole, unul de linte şi ce se mai nimerea.

Vinerile, când era zi de târg, mai primiau apoi regulat câte o mare pâne coaptă la noi acasă şi prăjituri pentru ziua de Duminecă.

La Şiria şi, pe cât ştiu eu, în întreaga Podgorie nu era pe timpul acela decât un singur Evreu, Avram Jidovul, un bătrân mărunţel, care avea o babă oarbă de un ochiu şi cu deosebire slută. El făcea negoţătorie cu piei crude, pe care le adună alergând mereu când până la Pâncota, când până la Radna, ear Vinerile le ducea la Arad, unde rămânea şi pentru lui Sfânta zi de Sâmbătă. Eu aveam o deosebită slăbiciune pentru el şi-l aşteptam cu multă nerăbdare, căci el era cel ce-mi aducea sacul cu merinde când era să nu vie tata el însu-şi la târg.

Avându-şi daraverile mai ales cu Românii, Avram Jidovul a cerut să fie primit la primăria Românilor. Stăruinţele i-au rămas însă zadarnice, căci el era dintre ceilalţi şi n'avea ce să caute între Români.

Cei-lalţi l'a primit bucuros, căci, primindu-l, se sporiau cu unul. N'a trecut apoi mult şi l'au primit şi pe notarul Löbel, mai târziu Kúnfy, pe arendaşul Deutsch, pe negoţărul Krebs şi pe cei ce au venit în urma acestora.

In timpul, când bătrânul Avram îmi aducea vinerile sacul cu merinde de acasă, treceau dealungul uliţilor din Şiria sunând din fluieriţă nişte negoţători, care adunau zdrenţe şi vindeau pentru oaue fel de fel de mărunţişuri. Indulciţi apoi de cele ce vedeau, azi unul, mâne altul rămânea apoi în sat, îşi deschidea „dugheană“ şi se făcea „*grec*“. Cârciumă nu deschidea nici unul, căci Şirienii beau, dacă beau, acasă la ei. Dacă se întâmpla să iasă vre-unul beut în uliţă, cel dântâiu trecător îl lua frumuşel şi-l ascundea, ca să scape satul de ruşine.

Dacă nu erau însă cârciume la Şiria, se găsia prilegiu pentru fel de fel de alte dărăveri, şi peste câţiva ani, când m'am întors acasă ca student universitar, nu mai avea Avram nevoie să plece pentru Sâmbătă la Arad, căci avea casă de rugăciune şi la Şiria. Cât am stat însă la Arad tot fie Avram, fie vre-unul dintre ai lui îmi aducea merindea, şi cea mai cunoscută parte a Aradului îmi era mahalaua evreiască, unde ei trăgeau şi unde în curând am ajuns să am prieteni.

Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât anul următor n'am mai rămas la şvăboaica cea bună.

Era, mai nainte, ca după părerea mamei, şvăboaica prea mă răsfăţa. Mama ţinea apoi, ca eu să mănânc numai pâne plămădită, frământată, dospită şi coaptă'n casa noastră şi mâncările să-mi fie gătite cu grăsime de la porci îngrăşaţi sub purtarea de grijă a ei şi topită de dînsa. Eară şvăboaica le dedea şi altora din pânea ce primiam de acasă şi gătia şi pentru alţii din porcul gras ce i se trimitea. Nu era, în sfârşit, bine să stau eu singur copil la gazdă.

M'am mutat dar împreună cu doi fraţi Serb, fiii preotului de la Hodiş, care s'a mutat în urmă la Salşa, lângă Şiria. Fratele mai mare, Sima, adecă Gherasim, îmi era coleg de bancă şi mi-a rămas unul din cei mai buni prieteni până'n timpul răsboiului, când s'a lepădat şi el de mine pentru-ca nu cum-va să fie pus în rândul vânzătorilor de neam.

Gazda noastră, tot femee fără copii, era soţia unui tâm-

plinit; și acum (încă) destăinuind între Danai voințele juste, spui în fața tutulor că negreșit [1]) cel ce săgetează departe le face chinuri, deaceia fiindcă eu n'am voit a primì minunatele răsplățiri ale fiici lui Chryses; vezi că mult voesc eu s'o am pe dânsa acasă căci (ea'mi) place mai bine chiar și decât Clytemnstra, soția mea legiuită, de vreme ce nu e mai prejos decât dânsa nici la trup, nici la fire, nici chiar la minte, și nici la vreo lucrare însă și așà voi da-o înapoi, dacă aceasta (e) mai bine. Eu voesc mai bine ca poporul să fie sănătos, decât ca să piară; dar pregătiți-mi din nou o răsplată, ca nu singur dintre Achci nerăsplătit să fiu; căci nu se cuvine. Vedeți dar toți c'această răsplată a mea se duce aiurea.

Dar Achile cu tari picioare îi răspunse la urmă: Prea vestite Atride, cel mai iubitor de averi dintre toți, în ce chip oare să-ți mai dea ție mărinimoșii Achei, o răsplată? Căci nicăeri nu știu (să avem) averi obștești puse la păstrare; dar cele ce am prădat prin cetăți, acelea au și fost împărțite; și nu se cuvine ca popoarele să le adune de isnoavă la un loc; dar tu trimite deocamdată pe aceia și la urmă (noi) Acheii, te vom cinstì întreit și împătrit, dacă vreodată ne-ar da Joe a pustii cetatea Troeii cu ziduri bune.

Și răspunzându-i, Agamemnon domnitorul îi spuse: Deși ești viteaz, Achile ce semeni cu zeii, nu-mi furà însă mințele, căci nici nu mă vei întrece, nici nu mă vei dumirì; sau că voiești, în vreme ce tu vei aveà răsplată, eu să stau dimpotrivă așà lipsit, de vreme ce mă povățuești a liberà pe aceia? dar, dacă mărinimoșii Achei mi-ar da o răsplată care să aibă tot acelaș preț, potrivind'(o) cu dorința mea; dar de nu mi-ar da, aș merge eu însumi și aș lua sau răsplata ta, sau a lui Aiacs, sau a lui Odyseu și luând'(o) aș duce-(o cu mine) și acela la care voi merge, se va mâniă [2]). Dar într'adevăr despre aceasta ne vom sfătuì și mai pe urmă; acum mergeți de trageți în marea sfințită, o corabie neagră, strângeți într'ânsa vâslași îndestui, puneți înăuntru o jertfă și într'ânsa duceți pe acea Chryseidă cu frumoși obraji; și să fie în ea și vreun domnitor voinic, care să aibă loc în sfat, ori Aiacs, ori Idomeneu, ori zeescul Odyseu, ori tu, Peleide, cel mai îngrozitor dintre oameni ca să se împăciuiască cel ce atinge departe cu noi, aducându-i jertfi.

---

[1]) V. 110—140.
[2]) V. 140—167.

Le intrase adecă'n minte gândul, că eu sunt băiat deştept, şi le era peste putinţă să se dumirească, cum au venit lucrurile ca până chiar şi unul ca mine să rămâie repetent.

Ei aveau în felul lor dreptate.

N'aşi fi de bună credinţă, dac'aşi spune acum, după şeaptezeci de ani aproape, că mai eram pe lângă toate cele-lalte şi băiat cuminte, astâmpărat. Puteam să fiu pus în rândul celor ce şi azi ca ieri turbură buna rânduială nu numai în timpul recreaţiunii ci şi la lecţiuni. Mai văzându-mă, că sunt şi Român greco-oriental, unii dintre profesori m'au pus în rândul celor ce nu ştiu ungureşte şi-au socotit că ar fi perdut timpul petrecut cu examinarea mea. Mi-au dat deci notă după purtările mele. Tata nu era înse omul, care se împacă cu aşa ce-va, a stăruit deci să fiu examinat, şi a fost destul să i se 'mpli-nească cererea aceasta pentru-ca să mi se facă dreptate. Pe când alţii au rămas repetenţi ori au trecut la preparandie, eu am intrat în clasa II.

Mi-a mai mers acum şi vestea, că mă bucur de sprijinul celor ce-i prigonesc pe Români.

Au mai urmat apoi şi altele, pe care le spun pentrucă ele aruncă lumină asupra celor petrecute atunci.

Când cu mişcările din Lombardia şi din Veneţia, calfele din atelierul gazdei mele, deşi cele mai multe Şvabi, cântau de dimineaţa până seara şi până la miezul nopţii „*Mégis-hunczut a Némét, hogy* a fene enné meg!“ (Totuşi puiu de câne e Neamţul, mânca-l-ar boala cea spurcată!).

Mai cântau.

„Kossuth Lajos azt izente,
Elfogyott a regementje:
Ha még egyszer azt izeni,
Mindnyájunknak el kell menni!“

(Ludovic Kossuth mi-a trimis veste, că-i sunt regimentele pe sfîrşite: dacă ne mai trimite vestea aceasta, trebue să mergem cu toţii).

In acela-şi timp pereţii caselor erau plini de înscripţiuni ca „*Eljen Kossuth*“ — „*Eljen Garibaldi!*“ — „*Eljen Türr!*“ şi altele ca aceste, ear stâlpii vopsiţi în negru-galben şi pajurile împărăteşti erau stropite cu gunoiul de tot felul.

Astfel zise: și mâhnirea născù în Peleion și inima lui șovăià în părosul piept, între două păreri, sau ca el scoțând dela coapsă paloșul ascuțit să dea la oparte pe toți ceilalți, și să ucidă pe A-tride, sau ca să-și potolească mânia și să-și înfrâneze sufletul. Pe când el se lptà astfel cu mințile și cu sufletul și trăgeà marele său paloș din teacă, venì din cer și Athina căci [1]) o trimisese zeița Era cu brațe albe care iubià din suflet și îngrijeà pe amândoi de opotrivă; stătù dar dindărătu-i și apucă pe Peleion de coama sa bălae, lui singur (fiind) învederată; iar nimeni din ceilalți n'o vedeà. Achile fu uimit și se întoarse îndărăt; la urmă cunoscù pe Palas Athena, căci groasnic îi străluceau ochii și rostind către dânsa îi spuse (aceste) cuvinte sburătoare:

Dece mai veniși odată, fiica lui Joe ce poartă Egida? au ca să vezi silnicia lu Agamemnon Atridul? Dar să-ți spun cum cred că (va fi) și sfârșitul; din pricina trufiilor sale peste puțin odată va perde sufletul.

Și la urmă zeița Athena cu ochi azurii îi spuse: eu am venit din cer ca să potolesc mânia ta, de mă vei ascultà; m'a trimis zeița Era cu brațe albe, care (vă) iubește din suflet și (vă) în-grijește pe amândoi deopotrivă; dar haide, încetează cearta și nu trage cu mâna paloșul; însă fă-i prin cuvinte imputări, ori și cum va fi, căci iată ce-ți spun și (aceștia) vor fi și împlinite: și odată vei căpătà daruri strălucite de trei ori cât astea, din pricina acestei silnicii; dar liniștește-te, ascultă-mă pe mine.

Iar Ahile cu agere picioare, răspunzând îi spuse: cuvântul vostru trebuie negreșit ascultat, zeiță, chiar și fiind cineva mult mâniat în suflet; căci așà e mai bine și care pe zei ascultă, mult și ei pe dânsul îl ascultă.

Zise și puse puternica (sa) mână pe mânerul de aur și băgă iarăși în teacă, marele paloș și nu fu neascultător la verba Athe-nei; iar aceasta se înălță în Olimp, în palatele lui Joe purtătorului Egidei, printre celelalte zeități.

Și Peleid iarăși cu cuvinte vrășmașe rostì către Atrid și nu slăbì din mânia (sa):

(Om) prostit de vin, având ochi de câine și inimă de ciută, niciodată [1]) n'ai îndrăsnit din suflet a te 'narmà împreună cu po-porul pentru răsboiu, nici a merge la pândă cu cei mai voinici dintre

---

[1]) V. 195—225.

colo lume multă, care pleca cu torţi aprinse, ca să facă manifestaţiuni pe la casele celor ce stăruiau pentru unirea patriotică.

I se făcuse, între altele, şi Episcopului Procopie onoarea unei asemenea manifestaţiuni patriotice.

Cât-va timp în urmă Episcopul Andreiu Şaguna, întorcându-se de la Viena, s'a oprit la Episcopul Procopie, care îi era prieten încă din timpul, când făcuseră împreună studiile teologice.

Atunci şi numai atunci l'am văzut pe omul, care a avut cea mai hotărîtoare înrîurire asupra vieţii mele.

Mi s'a spus, că, viind vorba despre manifestaţiunile patriotice de la Arad, el a zis, că da, popoarele toate au să se unească, înse împregiurul Coroanei.

Mai ales după-ce el a rostit aceste vorbe s'a pornit şi la Arad contra lui lupta, care în Ardeal era atunci în toiul ei.

Aşa şi trebuiau să vie lucrurile.

Când le scriam aceste, mi-am adus aminte de numărul de la 7 Ianuarie 1923 al ziarului „*Adevărul*", în care e publicată o convorbire cu d-l deputat Iosif Sandor, fost timp îndelungat secretar al vestitei reuniuni culturale maghiare din Ardeal şi în mai multe rânduri deputat în dieta ungară. Azi e om de încredere al Maghiarilor din regatul român, deci unul dintre cei ce cunosc bine desfăşurarea evenimentelor din regatul ungar. El spune următoarele:

> „*Intocmai precum în Ungaria fostul partid naţional român* **totdeauna** *s'a apropiat şi în foarte multe chestiuni s'a înţeles cu partidul independent* şi cu *cel 48*^ist^, tot aşa partidul maghiar din România se va înţelege nu numai cu cele-lalte minorităţi, ci chiar şi cu partidele româneşti, va colabora cu ele într'un interes reciproc) [1]).

Dacă unul ca mine le-ar fi spus aceste, mulţi ar fi bănuit că e o exagerare la mijloc. Adevărul e, că pe timpul

[1]) De oare-ce nu ştiu, dacă voi mai trăi ori nu până-ce va veni rândul, ca să văd împregiurările, în care m'am întors la 1890, din Sibiiu, spun chiar acum, că ceea ce m'a hotărît să plec a fost această „cochetare pe sub plapomă" a multora dintre membrii comitetului central al partidului naţional.

depărtată; căci ei mă chemaseră; și eu mă luptam numai singur; iar cu aceia nu s'ar bate nici unul dintre oamenii ce sunt azi pe pământ. Şi ei ascultau povețele mele și se supuneau la cuvântul meu. Ascultați dar și voi, căci e mai bine a ascultà. Nici tu dar, deşì eşti puternic, nu-i lua fecioara, ci lasă-i-o de vreme ce mai întâiu fiii Acheilor iau dat-o ca răsplată; nici tu, Pelide, nu voi a te certà cu craiul, căci niciodată n'a avut un craiu purtător de toiag, căruia Joe i-a dat mărire, atâta cinste; și dacă tu ești puternic și (dacă) o zeiță ți-a fost mumă, aceasta însă este mai mare fiindcă domnește peste mai mulți. Curmează-ți deci mânia, Atride, și la urmă eu însumi voi rugà pe Achile, care pentru toți Acheii este cea mai bună ocrotire în răsboiul stricăcios, să-și lepede înverșunarea.

Dar Agamnemnon domnitorul, răspunzând, îi spuse: Negreşit, bătrâne, toate acestea le-ai spus după cuviință; dar omul acela vrea să fie peste toți ceilalți și vrea să stăpânească pe toți și să domnească peste toți, și să dea tuturor poruncì, pe care cred că vreunul nu ar ascultà.

Dacă dar zeii ce'nveci sunt, l'au făcut bun lăncier, îi dau ei oare deacea voe să spue înjurături?

Dar zeescul Achile privindu-l îi răspunse: Ba 'ntradevăr aş fi numit slab și om de nimica de m'aş plecà la orice lucru ai zice [1]), alții să facă aceasta; căci mie nu-mi vei (mai) poruncì; findcă nu mai am de gând a te ascultà. Iți voi spune și alta și băgați-o bine în minte; niciodată nu mă voi bate cu mânele pentru acea fată nici cu tine, nici cu altul, căci veți lua ceiace ați dat, cât despre celelalte ce sunt pe lângă repedea și neagra mea corabie, dintr'acelea nu vei lua nici una, răpind-o fără de voia mea, sau haide încearcă ca să se afle și aceștia; pe loc sângele tău negru va țâșnì împrejurul suliței.

Astfel ei, după ce se luptară cu cuvinte împotrivnice, se sculară și sparseră adunarea de lângă corăbiile Acheilor; și Peleid se duse cu Menetiad și cu tovarășii săi, cătr corturile și corăbiile (sale) potrivite; dar și Atride trase repede în mar o corabie, alese pentru dânsa douăzeci de vâslași și duse într'ânsa o jertfă pentru zeu, și aducând pe Chryseida cu frumoși obraji o puse în ea; iar Odysseu iscusitul se urcă înăuntru ca șef.

---

[1]) V. 295—328.

fără de seamăn, pe care le-au săvîrşit revoluţionarii francezi şi vărsările de sânge ce-au urmat în Europa după acea revoluţiune. De acelaşi simţământ eram cuprins când mă gândiam la lungul şir de răscoale sângeroase, pe care le-a pornit nobilimea ungară pentru ca să-şi câştige ear puterea, pe care o avuse mai nainte de urcarea 'n scaunul regal a Habsburgilor. Aveam deci atât inima, cât şi mintea deschisă pentru îndrumarea dată de Şaguna spuind că Românii, Sârbii, Germanii şi Slovacii au să se unească cu aceia dintre maghiari, care se luptă contra celor ce duc mai departe seculara răsvrătire contra Habsburgilor.

E mai presus de toată îndoiala, că curtea din Viena nu în urma resistenţei passive a Maghiarilor, ci văzând, că nu se poate răzema pe Românii, pe Sârbii, pe Germanii şi pe Slovacii, care le dădeau ajutor partidului „*independent*" şi celui *48-ist*, a fost nevoită să 'nceapă cu fruntaşii leali ai Maghiarilor negoţierile terminate cu nenorocitul pact dualist.

Numai de tot puţini dintre colegii mei români împărtăşiau aceste vederi. Intre puţinii aceia era pe lângă prietenul meu Sima şi un alt Sârb Gheorghe, fiiul comitelui suprem, care ne era coleg de bancă.

E de sine înţeles, că vederile porniau de la cercul, din care făcea parte tatăl lui Gheorghe, şi ceeace ne apropia sufleteşte era, că le înţelegeam la fel şi ştiam să ne potrivim cu ele

Era, între altele, că mulţi dintre colegii noştri şvabi nu se mulţumiau să fie patrioţi zeloşi, ci strigau în gura mare, că ei sunt Maghiari.

Noi Românii le spuneam, că are să le fie ruşine de a se fi lepădat de părinţii lor şi de limba lor maternă pentru-ca să se dee'n partea celor ce le asupresc neamul silindu-l să se folosească'n toate împregiurările de limba maghiară.

„Dar, — întîmpinau Şvabii, — Românii ne silesc şi ei să ne folosim de limba lor".

Gheorghe spunea, că unii dintre funcţionarii prea de tot zeloşi au introdus limba românească şi în sate, unde Românii erau în minoritate, dar acum, decând tatăl său e Comite suprem, ori şi care comună îşi alege ea limba pro-

Mamă, de vreme ce m'ai născut având a trăi foarte puţin, trebuia cel puţin ca Joe cu tunet de sus să mă fi dăruit cu cinste; iar acum nu mă cinstì câtuşi de puţin, căci într'adevăr Atridul Agamemnon cu întinsă stăpânire m'a necinstit, căci răpindu-mi răsplata luată (de dânsul), el o păstrează pentru sine.

Astfel zise, vărsând lacrimi; iar prea sfinţita lui mamă, ce sta în adâncimile mării lângă bătrânul său tată, îl auzì şi se înălţă puternică din albicioasa mare, asemenea cu o ceaţă şi şezù jos înaintea lui care vărsà lacrămi şi-l mângâie cu mâna şi-i spuse un cuvânt şi îl numì:

Fiule, dece plângi? Şi dece mâhnirea a intrat în sufletul tău? Vorbeşte, nu le ascunde în mintea (ta); ca să le ştim amândoi [1]).

Iar Achile cu repede picioare suspinând greu îi spuse: (le) ştii; dece să-ţi mai povestesc toate acestea ţie care le cunoşti? Merserăm în Teba, în sfânta cetate a lui Ection; o dărâmarăm şi aduserăm acì toate şi fii Acheilor le împărţiră bine între ei şi aleseră pentru Atride pe Chryseida cu frumoşi obraji; iar la urmă Chryses, preotul lui Apolon ce săgetează departe, venì către repezile corăbii ale Aheilor cu cămăşi de oţel, pentru a desrobì pe fiica sa, şi aducând nenumărate răsplătiri ţinând în mâni, pe un toiag de aur, cununele lui Apolon ce săgetează departe şi se rugà de toţi Acheii, dar mai cu seamă de amândoi Atrizii, capii popoarelor. Atunci toţi ceilalţi Achei strigară împreună să se cinstească preotul şi să se ia răsplăţile minunate; dar (aceasta) nu plăcù sufletului lui Agamemnon Atridul, ci-l gonì cu ruşine şi adăogă un aspru cuvânt, şi mâniat bătrânul iarăş se duse; iar Apolon îl ascultă când se rugă la dânsul, căci mult îi ie drag, şi trimise printre Argieni o lovire rea şi acuma popoarele mor mereu; dar săgeţile zeului merg pretutindeni prin întinsa ordie a Acheilor şi un ghicitor ce cunoaşte bine voinţele zeilor ale celui ce loveşte departe, ni le povestì; atunci eu mai întâiu îndemnai a (ne) împăciuì cu zeul; dar la urmă mânia apucă pe Atrion, şi sculându-se deodată mă ameninţă cu un cuvânt care este şi împlinit, căci pe cea cu căutătura vioaie o şi trimit Acheii cu o repede corabie la Chryses şi duc daruri împăratului; iar vestitori veniră de puţin în cortul meu şi luară pe fiica lui Bryseis pe care mi-au dat-o fii Acheilor; dar tu, dacă poţi, apără pe voinicul (tău) fiu. Mergând în Olimp roagă pe Joe,

---

[1]) V. 363—398.

E 'nvedărat, că'n gândul multora eu vorbiam aşa — nu pentru-că acesta era felul meu de a vedea lucrurile, ci pentru-că ţineam să intru slugă la sluga „Camarilei".

Aceasta mai ales după-ce Gheorghe luase obiceiul de a-mi zice'n glumă „*Aristoteles*",— o poreclă, care mi-a rămas tot timpul cât am mai trăit amîndoi.

Cam aceste au fost cele învăţate de mine la şcoala cea mare în timpul, pe care l'am petrecut la Arad. In ceea-laltă şcoală, de la călugări, am învăţat puţin, atât ca să fiu trecut din o clasă 'n ceea-laltă.

La Timişoara

Pentru clasa VI am trecut la Timişoara, ca să'nvăţ nemţeşte, m'am pomenit înse prea târziu, căci călugării de acolo, deşi numai de tot puţini dintre elevi erau maghiari, introduseseră şi limba maghiară drept limbă de propunere

Remânea să'nvăţ limba germană vorbind ici cu unul, colo cu altul, căci Timişoara era atunci oraş german. Nu erau, ce-i drept orăşenii nemai Şvabi, dar atât Evreii, cât şi Sârbii şi Românii vorbiau şi ei nemţeşte. După-ce s'a încheiat înse pactul dualist, se lucra pe capete pentru aşezarea pe temelii maghiare a vieţii constitutionale în statul ungar şi toată lumea-şi dedea silinţa să'nveţe limba maghiară.

Comite suprem fusese numit la Arad Bohuş, ear la Timişoara un patriot maghiar de la Arad, dar era lucru ştiut, că după învoiala făcută între Coroană şi fruntaşii maghiari drepturile odată câştigate nu se puteau perde. Rămâneau deci neatinse şi drepturile câştigate în virtutea diplomei din Octomvrie şi limba românească rămânea obligată pretutindeni unde fusese introdusă, ba lumea cea mare nu se'ndoia, că încă multe şi mari drepturi vor fi câştigate în urma generozităţii Maghiarilor.

Mulţi erau deci cuprinşi de un fel de manie a maghiarismului, şi pe când eu trecusem la Timişoara, ca să'nvăţ nemţeşte, nu numai Şvabi, Sârbi şi Evreii, ci şi mulţi dintre Bănăţenii noştri au trecut la Arad, la Sighidin ori la Nagy-Körös, unde mai curând şi mai uşor puteau să'nveţe limba maghiară.

La Timişoara dar mai vîrtos decât la Arad am fost cuprins de simţemântul afară din cale nesuferit, că nu sunt în stare să mă potrivesc în gând cu lumea, în mijlocul căreia trăiesc.

Am petrecut la Timişoara doi ani şcolari, şi atât în timpul acesta, cât şi mai târziu am cutrierat Banatul până pe la Lugoj şi Caransebeş, precum şi până pe la Vârşeţ, Biserica-Albă şi Panciova. Totdeauna şi pretutindeni m'am simţit în mijlocul unei lumi pentru mine străine.

La Şiria Şvabii erau în toate privinţele mai presus de cei-lalţi consăteni ai lor, mai înstăriţi, mai bine îmbrăcaţi, mai înaintaţi în cultură. Şvabii din Banat erau mai presus de cei dela Şiria. Mă'ncântau satele lor înfloritoare, caii şi vitele lor de cea mai bună prăsilă, bisericile şi şcolile lor bine aşezate. Nu eram în stare să'nţeleg, cum pot asemenea oameni să se lepede de neamul lor. Ei mi s'au făcut chiar urgisiţi în timpul alegerilor de atunci.

Era vorba de dieta ce urma să voteze legea pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor. La Orczidorf, între Timişoara şi Arad, Românii puseseră candidatura lui Vincenţiu Babeş. Şvabii nu numai că n'au susţinut candidatura aceasta, ci s'au încăierat cu Românii încât au rămas peste trei-zeci de oameni morţi.

Mai apropiaţi nu ne erau nici Sârbii.

Fiind adecă vorba de despărţirea hierarchică, Sârbii ne socotiau drept un fel de jefuitori, care momesc în partea lor o mulţime de Sârbi pentru-ca să se facă stăpâni pe averile bisericeşti, care de drept erau numai ale Sârbilor.

Mai rămâniau Românii, ear aceştia nu numai în ceea-ce priveşte limba şi portul, ci şi după întregul lor fel de a fi mi se păreau foarte deosebiţi de fraţii lor de pe ţărmurul de la dreapta al Mureşului, în deosebi mai lipsiţi de voie bună şi de inimă deschisă. Fiind, între altele unul dintre puţinii Români, care vorbiau bine ungureşte, chiar şi dac'aşi fi voit să mă apropiu de dînşii, mă ţineau ei departe.

Erau de altminteri şi împregiurările, care mă făceau să trăiesc mai mult ori mai puţin isolat.

Mă pomenisem în lume ca băiat născut din părinţi — nu bogaţi, dar înstăriţi. După-ce Tata Bătrân a murit, tata

rămăsese cu avere destul de frumoasă, ogoare, trei vii, paragini, şi mai făcea şi negoţărie mai ales cu peşte, cu berbeci, cu teiu pentru legatul viilor. Intr'un rând a cumpărat din Ardeal peste patru-zeci de cai, o marfă căutată atunci în partea locului. După-ce-a adus însă caii acasă, a dat năvală musca de la Columbaci, şi el a fost nevoit să risipească caii dându-i cu preţuri de nimic şi pe aşteptare, ceea-ce l'a ruinat, în cât a fost nevoit să vândă viile.

In timpul celor din urmă doi ani petrecuţi la Arad am dus-o deci greu, iar la Timişoara am trecut mai mult fără de voia părinţilor mei, care se temeau că nu vor putea să mă întreţie la Timişoara, unde nu puteau să-mi trimită merinde de acasă.

Lucrurile au venit înse aşa, că nici n'am prea avut nevoie de ajutorul lor.

Aflându-mă la Arad în clasa III, am făcut din întâmplare cunostinţă cu o depărtată rudă prin alianţă din partea tatei, soţia notarului oraşenesc Urbanyi, născută Chirilèscu. Dânsa m'a poftit în zile de sărbători la masă. Singurul ei copil, un băiat răsfăţat şi oare-cum sălbatic a prins slăbiciune de mine. Profitând de aceasta, nu numai am ajuns a-l face să se dee pe brazdă, dar în timp scurt l'am făcut să-l pregătesc pentru examenul, în virtutea căruia a fost primit în a doua clasă primară. Astfel mi s'a făcut reputaţiunea de 'mblânzător de copii.

La Timişoara aveam profesor de religiune şi de limba română pe un oare-care Crăciunescu, fostul meu profesor de religiune de la Arad.

Om necăsătorit, el lua masa la „*Casină*", cel mai de frunte dintre restaurantele de atunci ale oraşului.

Restauratorul avea doaua fetiţe, una de vre-o şapte, iar alta de vre-o noaua ani, amândoaue foarte drăgălaşe, dar ş neastâmperate, copii crescuţi pe genunchii muşteriilor. Părinţii lor ţineau ca ele se 'nveţe limba maghiară şi ca să umble mai puţin printre picioarele oamenilor adunaţi pe la mese. Profesorul Crăciunescu a stăruit să le pună sub purtarea mea de grijă, ceea ce s'a şi făcut.

Petreceam câte doaua ceasuri în fie-care zi cu cele doaue fetiţe fie îndrumându-le să scrie şi să citească, fie

plimbându-ne prin parcul ce despărția cetatea de suburbia „*Fabric*“, ear în schimb aveam voie să-mi iau în restaurant și 'n cafenea tot ceea ce-mi cerea inima, ba pe deasupra aveam în apropiere și locuință gratuită.

Puțin mai rămânea să mai cer dela părinți.

La marginea despre parc a suburbiei se afla o grădină mare, în care era arena, adecă teatrul de vară, un stabiliment de băi și restaurantul oare-cum obligat. Restauratorul avea un băiețel cam la fel cu cele doaua fetițe. In cele din urmă am părăsit fetițele și am luat sub purtarea mea de grijă băiețelul. Drept răsplată luam și acolo tot ceea ce-mi cerea inima dintr'ale restaurantului și aveam și locuință tot acolo 'n grădină, la o Doamnă Jürgens, soția unui șelar de la Ciacova, care venise la Timișoara pentru educațiunea copiilor săi, doaua fete și un băiet mai mic.

Treceam de aici înainte de mai multe-ori pe zi prin parc, și-mi aduc a minte, că de cele mai multe-ori mă opriam pe podul de la poarta cetății și ascultam cântecele prisonierilor italieni din cazamate.

Imi mai aduc aminte, că l'am văzut pe Cuza Vodă care, trecând prin Timișoara, trăsese la hotelul „*Iägerhorn*“ din cetate.

Imi mai aduc aminte de doi dintre Pater-ii, care ne erau profesori.

Cel mai însemnat dintre aceștia era pentru mine profesorul de literatura germană Pater Vuchetich, un Croat, care în timpul lecțiunilor ne recita balade sârbești, după părerea lui cele mai frumoase dintre poesiile poporale. Papist zelos, el își dedea adesea-ori părerea de rău pentru-că Sârbii se 'ncăpățînează'n ortodocsia lor.

Intre colegii mei Sârbi (nu Croați) erau și câți-va așa ziși Bunevați, romano-catolici, care îi dedeau dreptate profesorului, căci nu s'ar fi produs doauă literaturi și două culturi deosebite, dacă toți Sârbii ar fi de confesiunea romano-catolică. Ceilalți le dedeau răspunsul, că vinovați sunt croații, care s'au lăpădat de legea strămoșească și sunt sectari, intoleranți.

Românii le dedeau acestora dreptate și eu împărtășiam vederile lor, dar nu mă ierta firea să-mi osândesc profesorul,

sigur că vei cinstì pe Achile și vei prăpădì mulți din Achei, lângă corăbiile (lor).

Iar Joe ce grămădește norii, răspunzându-i spuse: nesocotito, tu tot bănuiești și niciodată nu (mă pot) ascunde de tine; dar însă nu vei puteà face nimic, decât a te depărtà mai mult de sufletul meu, și aceasta va fi foarte groaznic pentru tine; și dacă acest (lucru) este astfel, este pentrucă mi-a plăcut a fi. Dar șezi jos și taci și ascultă cuvântul meu, ca nu doară să nu-ți fie de ajutor, câți zei sunt în Olymp când vor venì asupra-ți și vor pune pe tine mâinile-(mi) neapropiate.

Astfel zise și tremură prea slăvita Era cu ochi mari și șezù dar jos tăcând și înfrână inima sa; iar zeii cerești se îngrijară foarte în palatul lui Joe; dar Efaistos vestitul meșter începù a vorbì, făcând pe placul iubitei sale mume, Erei cu brațe albe [1]).

Intr'adevăr aceste sunt lucrurile și mai îndelung nesuferite dacă voi vă veți certa astfel din pricina unor muritori și veți ațâța gâlceava între zei; și nu va mai fi nici o plăcere în strălucitul ospăț, de vreme ce relele biruiesc; de aceia eu povățuiesc pe mama deșì pricepe ea însăși să facă pe placul lui Joe, ca nu de isnoavă s'o certe tata și să ne tulbure ospățul. Căci cât ar voì fulgerătorul olympian, (ne-ar) trăznì după jețuri fiindcă el este mult mai puternic. Dar tu îmblânzește-l cu cuvinte dulci și la urmă Olympianul va fi iarăși blajin cu noui. Astfel dar zise și sculându-se puse în mâna mumei sale o năstrapă cu două guri (cupe) și-i spuse:

Rabdă mamă și stăpânește-te deșì ești plină de păs ca să văd cu ochi-mi bătându-te pe tine ce-mi ești așa de dragă; și atunci nu te voiu puteà ajuta deloc, deșì voiu fi mâhnit, fiindcă e greu a se împotrivì (cineva) Olympianului; căci ca și încă odată încercând a te ajutà, mă svârli, apucându-mă de picior afară din pragul zeiesc; toată ziua fusei purtat și împreună cu soarele ce apunea căzui în Lemnos; și puțin suflet mai erà în mine; acolo oamenii sfinți mă primiră pe loc cum căzui.

Astfel zise și zeița Era cu brațe albe zâmbì și după ce zâmbì luă cupa din mâna fiului (ei); la urmă acesta turnă tutulor celorlalți zei pe rând, scoțând dulcele nectar din crater și pe loc un râs ne-

[1]) V. 572—602.

TAINA VIEŢII

Porneşti la drum şi steaua care
A luminat pruncіei tale,
In umbra timpului dispare,
Cu cât te-afunzi pe-a vieţii cale.

Tu mergi mereu urmând destinul
Inscris în firea ta de zâne,
Ca Prometheu — râvnind seninul
In vremea lumilor păgâne.

Iar când ţi-ai încheiat menirea
Şi calea toată fu bătută,
Arunci în urma ta privirea,
Să măsuri zarea străbătută.

Prin ceaţa anilor de-odată
Un luminiş adânc răsare,
Cum de pe culme ţi s'arată
A slăvii nepătrunsă mare.

Ş'atuncia taina vieţii este
O slovă limpede, prin care
Citeşti o singură poveste,
Ce capăt pururea nu are.

Norocul nu-şi mai mişcă-aripa,
Nici bucuria şi nici chinul;
Dar înţelegi că tu eşti clipa
Prin care s'a'mplinit destinul.

Eug. Ciuchi

— Din volumul „*Poveste*", ce va apăreà în curând.

CONVENŢIUNILE INTERNAŢIONALE

PENTRU

PROTECŢIA MUNCII FEMEII ŞI A COPILULUI.

(Comunicare făcută la Institutul Social în Bucureşti, 9 Martie 1929).

Doamnelor şi Domnilor,

După cataclismul, chemat marele răsboiu, care este mai mult o revoluţie socială şi politică, aşezarea lumii s'a schimbat; noi criterii de viaţă au luat naştere, sentimentele de ocrotire, de solidaritate, de protecţie a celor slabi a devenit o nevoe firească şi s'au impus în programele de guvernământ.

Doctrina socială, pornită din sufletul femeii, al mamei, acum 45 ani, încolţeşte astăzi şi a dat roade neaşteptate. Socialismul îmbrăţişase revendicările de justiţie socială însă fusese grozav de combătut; el n'ar fi izbutit să impue o întreagă legiuire care va rămâne cinstea acestor vremuri, dacă femeile în lumea întreagă nu ar fi determinat, cu voinţa lor tenace, printr'o propagandă minunată, un nou fel de a privì datoria către semenii săi. Ele au înfăptuit în bună parte, operele de solidaritate, de iniţiativă privată. Ele, în comisiunile lor, nu numai au redactat numeroase rapoarte ce au slujit legiuitorilor, dar le-au impus opiniei publice, creînd un nou catechism, o nouă evanghelie care se sintetizează în cele două mari instituţii internaţionale, Liga Naţiunilor şi Biroul Internaţional al Muncii.

Dacă Albert Thomas a putut să facă să triumfe legile de protecţie a muncii femeilor şi a copiilor în industrii, aceasta o datorează activităţii asociaţiilor femeilor, a recunoscut-o el însuşi, în raportul celei de a patra conferinţă a Biroului Internaţional al Muncii, când spune: „Et, maintenant qu'il me soit permis de dire aux femmes, ici presentes, que c'est à elles que l'on doit d'avoir vaincu les résistences, d'avoir liberé nos consciences du crime atroce d'ex-

ploiter le travail de nos enfants; enfin, les mères libérées, elles aussi ont jeté le cri d'alarme et les associations féministes se sont ainsi imposées comme des forces utiles au service de l'émancipation sociale".

N'a fost ușor să se impună aproape pe toate continentele tuturor statelor legiuirea de protecție a muncii copiilor și astfel această reglementare să constitue primul sâmbure al legiuirilor internaționale. In afară de legile, impunând o anumită vârstă pentru munca în industrie, se cere certificatele de sănătate și de absolvire a școalelor elementare; s'a reglementat și situația copiilor întrebuințați în spectacole și în comerțul ambulant. Legiuitorul se îngrijește și de partea morală a vieții copilului; el își impune voința tutelară, obligând părinții să nu câștige traficând sufletul copiilor lor. Ce discuții au fost în comisiunile mixte, pe această chestie. Mulți domni delegați, în Biroul Internațional al Muncii, găseau că nu se poate îngrădì dreptul părinților care sunt mai în măsură a cunoaște puterea fizică și pregătirea sufletească a copiilor lor; alții erau de părere că dela 12 ani copilul trebue să intre în contact cu viața; să nu fie ferit căci singur va ștì să se apere și astfel caracterele se oțelesc. Atunci, d-na Avril de St.-Croix, Miss Littelton și altele, cu elocință și argumentație remarcabilă, au dărâmat toate aceste teorii și susținute de umanitaristul Albert Thomas, au făcut să triumfe o concepție superioară, care s'a tradus prin cel mai mare succes legislativ ce a fost vreodată. Legea de protecție a *copilului* este în principiu admisă în 70 de țări; în unele din ele, a produs o adevărată revoluție mentală, părinții crezând până acum, că au drept de viață asupra copiilor lor. In Africa de Sud, de pildă, când admirabila Miss Dobson a luptat pentru introducerea acestei legi, a fost amenințată de părinți, care spuneau: că o englezoaică nebună, vine să le fure dreptul lor divin, asupra copiilor. In America, în plantațiile mari de zahăr, Miss Moor cu femeile ce o înconjurau, au avut de luptat cu marii industriași, care nici nu voiau să audă vorbind de o reglementație a muncii copiilor negri, care ca niște sclavi ofiliți, munceau fără răgaz. D-ra Roswelt, fiica fostului președinte al Republicii, a mers din oraș în oraș, apărând legea, căci americanii nu voiau aplicarea ei pentru copiii negri, iar părinții negri n'o primeau.

Mai este mult de luptat, când ne gândim că țările ce le voiu cità nu au o lege specială de protecție a copilului și în legiurea generală

normale — deodată cu un frate al meu, ca să ajungă în liceu. El nu spune însă din ce-l ţineà tatăl său la şcoală. O spui dar eu: Tatăl său aveà o căsuţă în centrul comunei Şiria. De meserie erà cojocar şi în fiecare zi de piaţă — ce erà odată la săptămână — tăià conform sezonului câte un porc gras, ori oi, pentru desfacere în piaţă. Din dobânzile acestei vânzări şi a cojocăritului, îşi susţineà casa şi copilul la şcoală.

In notele sale autobiografice mai spune că după anul petrecut la facultatea de drept din Budapesta (1869/70) „am fost scrietor la notarul din Comlăuş un an de zile (1869/70 Ref.). Pe anul al doilea (a studiilor universitare Ref.) m'am dus ca voluntar la Viena unde am stat trei ani".

Notarul din Comlăuş, — o comună mare românească din judeţul Arad — erà George Popovici. Acesta i-a făcut rost de acces la Viena, şi iată cum: In acel an a fost înrolat în armată ca voluntar pe spesele statului. La intervenţia bunului său şef, maiorul croat Kilici, dela cadrele din cetatea Aradului, filo-român, l-a detaşat unui regiment german din Viena. Exaltat de bucurie se lăudà tuturor fericitul Slavici „merg la Viena să învăţ pe banii neamţului". Ştiind patronul său de planul cu Viena şi că tatăl său slăbit de bătrâneţe nu-l mai poate ajutà, pe lângă plata dela comună i-a dat casă, masă şi rost *de accidentii*, din cari şi-a făcut haine şi astfel bine îmbrăcat, cu 400 florini în buzunar a plecat la Viena să-şi facă stagiul militar şi să înveţe.

Cât a stat în Comlăuş evità societatea şi unde nu se puteà sustrage erà rezervat. Tot timpul liber şi-l petreceà în lectură şi în poveşti cu sătenii, mai ales cu cei dela primărie; juraţi şi plăieşi. In mediul acesta îşi adunà ca un acumulator, impresiile din graiul şi obiceiurile poporului. Făceà pe acrobatul: stând într'un picior pe celălalt îl încovoià până la ceafă ca un clovn. Le povesteà de marginea lumii pe unde a umblat şi de pe ţărmurii ei, îşi alintà picioarele în neant. Un ţigan îi cerù odată certificat de moralitate într'un proces penal cu un român bătăuş. I l-a făcut: „ca Daroţ Ioţa (ţiganul) nici n'a mai fost şi nici n'a mai fi, dar ca Repaş Miculae (românul) tot a fost şi tot va mai fi". Din acest mediu şi-a ales persoanele pe cari Comlăuşenii le recunoşteau în nuvelele sale de pe lunca Aradului. Amănuntele acestea le-am luat dela familia fostului notar din Comlăuş, unde se păstrează cu căldura inimii, amintirea lui Slavici.

şilor noştri. O generaţie de desnădăjduiţi se ridică acolo, care poate fi o mare primejdie pentru omenire, prin desechilibrul fizic şi moral ce a atins-o din copilărie; totuşi, Rusia, fiind ţara contrastelor şi a extremelor, sunt acolo câteva aşezăminte: Leagăne, grădini de copii, remarcabile şcoli primare şi secundare, în care teoriile d-lui Gabriel Ferrieres, expuse acum câteva luni de d-sa însuşi, la Fundaţia Carol, sunt puse în aplicare pe o scară întinsă şi cu folos, atrăgând atenţia tuturor revistelor internaţionale de pedagogie.

Un fapt este cert. Mama şi copilul ocupă un rol precumpănitor, în organizarea statelor. Guvernele îşi dau seamă că au datoria de a protejuì pe aceea care dă viaţa şi dela leagăn să ajute pe noul cetăţean. Tratatul de Pace dela Versailles, în capitolul 13 impune, ca în cadrul organizaţiunii internaţionale a muncii, protecţia copiilor, a tineretului, a femeilor, să fie legiferată; de asemenea, organizarea învăţământului profesional şi technic.

Conferinţa dela Washington, a avut în programul său, cinci puncte de căpetenie, anume:

1. Vârsta minimală de admitere a copiilor la muncă;
2. Interzicerea muncii noaptea la copii şi tineret;
3. Interzicerea anumitor munci, periculoase pentru copii şi adolescenţi;
4. Invăţământul profesional şi technic;
5. Asigurările sociale.

După mari discuţii, s'a decis ca copiii să fie admişi la muncă, la vârsta de 14 ani; unii ar fi vrut să ridice această vârstă la 16 ani, însă a trebuit să se ţie seamă, în fiece ţară de legile învăţământului. La această convenţie, în 1920, la Geneva s'a adăugat şi capitolul, referitor la tineretul întrebuinţat pe vapoare şi în agricultură. Pentru agricultură s'a avut în vedere mai ales, ca muncile agricole să nu stânjenească învăţământul. Partea esenţială, este că aceste convenţii recunosc copilului, cu dreptul la viaţă, *acela de a dispune de primii ani ai vieţii, pentru desvoltarea sa fizică, intelectuală, morală, statul având a-i da tot sprijinul în acest scop.*

Cel mai de căpetenie punct al salvării mamei şi copilului este cuprins, în asigurarea socială, care dă lucrătoarei putinţa, când nu găseşte de lucru, să poată să-şi aibă asigurată pâinea de toate zilele, atât pentru ea, cât şi pentru copil, îndeplinind astfel salvarea fizică a familiei. Multe asigurări prevăd un quantum de indemnizaţie, în proporţie cu numărul copiilor. In Ungaria există cea mai

fericită aplicare a acestei asigurări. Mama gravidă, soţie sau fată, se prezintă la Casa de Protecţie a Copilului, şi acolo primeşte o indemnizaţie, care asigură întremarea prenatală, de o importanţă capitală pentru higiena viitoare a copilului. Indemnizaţie se dă încă trei săptămâni după naşterea pruncului; presupusul tată, fără a fi obligat, să recunoască copilul este supus unui impozit, în folosul lui. Mica Inţelegere Feminină a propus înfiinţarea unei asemenea instituţii de Stat, care ajutând pe mamă, ar prelua tutela asupra copilului, ar aplicà legea de căutare a paternităţii, tatăl având a restituì institutului cheltuiala făcută pentru creşterea copilului dacă nu înţelege să şi-o asume singur.

Chestiunea concediilor pentru maternitate a dat naştere la discuţii extrem de violente, în ultimele congrese feministe; ţări, ca Cehoslovacia, refuzând cu hotărîre legea de protecţie a femeii gravide, spunând că o astfel de femeie nu-şi mai poate câştigà viaţa, în Cehoslovacia multe fâbrici, administraţii, industrii, refuză a luà în serviciu femei căsătorite, spunând că li se impune anumite jertfe ce nu le convin. Biuroul Internaţional al Muncii însă, bizuindu-se pe tratate, nu înţelege să ocolească convenţiile internaţionale care spun clar şi lămurit, că: femeea gravidă are dreptul atât în stabilimentele comerciale şi industriale, oficiale şi private, să fie plătită, fără a muncì, timp de 6 săptămâni, cuprinzând timpul înainte de naştere şi după naştere, chiar dacă medicul curant a greşit calculul naşterei, femeia are a primì această indemnizaţie, până la naşterea copilului; de asemeni, dacă după naştere femeea nu s'a putut restabilì, instituţia unde lucrează nu o poate îndepărtà până nu se însănătoşează. In 1926 s'a adăugat la convenţia dela Washington şi un capitol, cuprinzând femeea muncitoare în agricultură. Până la Iulie 1927, convenţia de protecţia maternităţii erà ratificată în Austria, Spania, Bulgaria, Franţa, Grecia, România, Letonia, Ungaria şi Italia, celelalte ţări aveau convenţiile, depuse în parlament; odată cu legiuirea de protecţie a maternităţii s'a ridicat şi altă problemă care dă naştere la mari discuţii, anume, Borth Control, controlul naşterilor. In ţările Anglo-Saxone, se strecoară credinţa că nu este voe a da viaţă unei fiinţe bolnave, că nu este îngăduit, când nu eşti pe deplin sănătos, să aduci pe lume o fiinţă, căreia îi transmiţi germenul bolii incurabile. Astfel în America şi Anglia se cere, ca să se institue comisii de medici, care să nu îngădue căsătoria în caz de boală şi dacă eşti căsătorit, să-ţi permită

LUMEA PRIN CARE AM TRECUT

(Urmare)

Zile frumoase şi bune

Unul dintre vecinii şi bunii mei prieteni de la Şiria, al doilea dintre fiii Grofiţei, rămâsese repetent în clasa IV, când eu am trecut examenul de clasa VII. Ştiindu-l băiet destul de deştept, nu mă 'ndoiam, că la mijloc e numai lipsă de cuvenită purtare de grijă şi că el poate să treacă în timpul anului viitor, ca pregătit în particular, doaue examene, atât pe cel de clasa IV, cât şi pe cel de clasa V. Am luat deci hotărîrea de a mă pregăti acasă pentru examenul de clasa VIII, şi de a-l pregăti pe el pentru cele doaue examene.

Am şi trecut apoi, la sfîrşitul anului şcolar, el examenul de clasa IV şi pe cel de clasa V, ear eu examenul de clasa VIII.

Steteam acasă, dar masa o luam peste drum, cu familia prietenului, acum elevul meu, ceea ce o supăra pe mama mea, — abia de tot târziu am aflat de ce anume.

Era de altminteri lucru firesc să stăm eu şi el cât se poate de mult împreună şi cei mai mulţi dintre cei ce vor fi citind cele scrise de mine mă vor înţelege, dacă le spun, că ne pregătiam nu numai stând închişi în iatac, ci şi'n timpul mesei, precum şi plimbându-ne pe ici-pe colo. Sîmţământul meu era şi atunci, cum e astăzi, că mai ales cele 'nvăţate aşa îţi remân pe toată viaţa bine aşezată'n cap.

Aveam încă de mic copil slabiciunea de a umbla razna prin lume, ca să mi se peardă urma.

De Paşti, de Crăciun, de vacanţe plecam cu Sima şi cu Nica pe jos acasă. Când mă aflam la Timişoara, neavând

de 300, supraveghează fie ce cătun şi merg cu automobilul sanitar să dea ajutoare repede, consultaţii, medicamente, sfaturi, dela un sat la altul din circumscripţia lor. Raportorul general al congresului de asistenţă, ce s'a ţinut în anul 1928, în luna Iunie, la Paris, d-l Rondel, spune, vorbind de activitatea socială, desfăşurată de aceste surori de ocrotire, că: *„ea constitue o minunată operă de prevedere socială şi de educaţie a masselor"*.

Mortalitatea a scăzut în Finlanda dela 1926—1928, la copiii legitimi dela 9%₀ la 8%₀; la fiecare 4000 de locuitori este o moaşă diplomată.

Polonia este ţara, unde legea impune sancţiuni drastice instituţiilor, fabricilor, care întrebuinţând 60—100 femei la muncă, nu ar aveà în însuşi localul lor, leagăne pentru copii. Astfel în toate industriile mari, sunt asemenea aşezăminte, supravegheate, în numele guvernului de d-nele dela Consiliul Naţional Polonez.

După ce ne-am dat seamă de interesul ce lumea întreagă îl poartă copilului, se impune să cercetăm cum a fost privită la noi această chestiune, în trecut şi care este situaţia noastră, faţă de convenţiile internaţionale?

Din veacul al XVII-lea, protecţia mamei şi a copilului se exercită de aşezămintele bisericeşti. In 1650, în Pravila lui Matei Basarab, se găseşte concepţia de ocrotire a mamei; mai târziu, Nicolae Mavrogheni, în 1786, şi Alexandru Moruzi, în 1797, se ocupă de protecţia orfanilor. In 1875, se promulgă prima lege care priveşte partea sanitară în industriile care întrebuinţează femei, iar în 1894 un regulament prevede nevoia de odihnă 40 de zile, pentru femeea gravidă şi interzice primirea ei la muncă, înainte de acest timp.

Pentru copiii, întrebuinţaţi în industrie, legea din 1895 decide că nu pot fi mai mici de 16 ani şi de 12 ani pentru copilul ucenic. Astăzi, codul muncii, de acord cu convenţiile internaţionale, reglementează intrarea tinerilor în industrie. Pentru asistenţa mamei gravide suntem, cât se poate de rudimentari organizaţi. La sate nu avem maternităţi, la Bucureşti, pe lângă spitalul Eforiei, Societatea Lehuzelor îşi are centrele sale, 4 la număr, admirabil de bine chibzuite, dar nu îndestul de susţinute financiarmente de Comună şi Stat.

Societatea „Principele Mircea" face o muncă minunată; în afară de dispensarele sale are un mic azil la „Materna", cu 30 de

paturi, în total circa 9000 de paturi, avem la dispoziția mamelor ce nasc în toată România Mare. Totalul acesta de paturi ar fi poate îndestulător, dacă am aveà ocrotirea la domiciliu și moașe, cu diplomă în fiece sat, îngrijind de sătencele noastre care refuză a merge la spital pentru a naște, neputând lăsà gospodăria lor în paragină.

Pentru copilul odată născut, nu avem surori de ocrotire la sate unde ar fi atâta nevoe de salvarea pruncului, în primele luni ale vieții, mortalitatea atingând circa 30°/₀ din copiii noi născuți. Leagăne, avem în vechiul regat numai la București, Craiova, Galați și Iași, care adăpostesc circa 400 copii. In Transilvania, Basarabia și Bucovina există admirabile centre de ocrotire; numai în Transilvania sunt 1000 paturi pentru copilașii noi născuți, repartizate în 6 centre, afară de copiii încredințați familiei în număr de *11.000.*

In capitală, Municipiul București a făcut o muncă uriașă, în ultimii 2 ani, căci pe lângă cei 150 copii găsiți, dați în familie, se ajută peste 1200 copii la mama lor, după sistemul francez „Faire de la mère, la nourrice payée, de son propre enfant". Conform convențiunilor, Ministerul Muncii, a impus și la noi, marilor stabilimente, cu peste 50 de lucrătoare, să aibă o odae de alăptare; însă din cauza crizei nu s'a înfăptuit acest lucru decât la regie, unde funcționează de mai mulți ani și creșa și grădina de copii, în bune condițiuni.

La Timișoara, la fabrica de postav la toate regiile de tutun din Ardeal, există asemenea leagăne și creșe. Afară de opera oficială, inițiativa privată, și-a făcut cu prisosință datoria în această privință.

Leagănul ‚Sf. Ecaterina, Fundația Cantacuzino", adăpostesc 200 copii. Societatea Principele Mircea are 40 de paturi, plus dispensariile de copii, în număr de 10 în capitală, de 60 în toată țara, care dă zilnic mii de consultații.

Societatea gospodinelor au 50 de dispensarii; mai sunt și alte dispensarii de inițiativă privată, tot pentru sugaci. Pe lângă grădinile de copii ale Statului, cele ale Societății Ortodoxe, în număr de 35, având 3500 copilași în toată țara, aduc mari servicii. Ceeace ar trebuì înființat imediat, sunt creșele de zi, care ar adăpostì copiii, între 1 și 4 ani, dând mamei putința să muncească.

Sub guvernul Averescu, Ministerul Ocrotirilor Sociale a întocmit acum 2 ani o lege foarte interesantă de protecție a copilului, care însă nu s'a votat încă. Această lege prevede:

1. Infiinţarea de centre infantile şi medico-sociale în toate comunele rurale, iar în comunele urbane în fiecare sector cu 10.000 locuitori;

2. Se prevede şi înfiinţarea de dispensare-automobile, care ar merge la sate să dea consultaţii gratuite;

3. Infiinţarea unui mare Institut de Puericultură, unde medicii să-şi desăvârşească cunoştinţele lor şi totodată ar luà fiinţă şi Asociaţia Surorilor de caritate, corespunzând Asociaţiei, numită: „les Infirmières-visiteuses", având aceleaşi îndatoriri şi cunoştinţe. Această Instituţie există în parte astăzi, de când s'a înfiinţat Şcoala Superioară de Infirmerie, opera Alteţei Sale Regale Principesa-Mamă Elena a României, care corespunde oarecum acestui scop.

Legea prevede şi înfiinţarea Oficiului Central al Tutelei cu secţii în fiece oraş; sancţiuni mergând până la condamnarea la închisoare a părinţilor copiilor legitimi, ilegitimi sau adoptaţi, cari nu îngrijesc de copiii lor, îi părăsesc sau îi lasă să moară de foame. In Institutul proectat cred că ar fi foarte nimerit să fiinţeze şi o secţie pentru studiul psihologic şi fiziologic al copilului român. S'ar studià desvoltarea inteligenţii copilului după regiuni, pentru a se stabilì o medie a desvoltării generale a copilului român şi al caracterului lui specific în raport cu copiii din celelalte ţări.

Altă manifestaţie caracteristică a evoluţiei conştiinţii publice este lupta dată astăzi de toate asociaţiunile feministe din lume, sub imboldul Consiliului Internaţional, pentru a introduce în legiuirea diferitelor ţări *Charta Copilului*, care este întemeiată pe principiul că fiecare copil are drept la ocrotirea statului.

Charta copilului prevede:

1. Invăţământul obligatoriu de higienă socială pentru băieţi şi pentru fete.

2. Conferinţe asupra mortalităţii infantile.

3. Căutarea preventivă a boalelor de ochi la copiii noui-născuţi. Inoculări cu serul Calmette, în contra tuberculozei în primele zile după naştere, ceeace se face acum la noi de către D-l Doctor Ion Cantacuzino, care prin munca sa minunată a clasat România printre primele ţări în care se întrebuinţează acest ser.

4. Măsuri legislative obligând autorităţile comunale să asigure aprovizionarea comunelor rurale şi urbane cu lapte sterilizat.

5. Supravegherea de către stat a tuturor aşezămintelor care adăpostesc copii sau se ocupă de copii.

6. Organizarea oficială a plasării copiilor orfani în familii şi sub controlul statului; acì atingem un punct de căpetenie a nouilor concepţii: strângerea copiilor fără părinţi în orfelinate a dat rezultate rele; plasarea copilului în familie unde poate să găsească cămin, iubirea părintească, să trăiască într'o atmosferă prielnică desvoltării sufletului, este astăzi socotită ca mijlocul cel mai nimerit de ocrotire a copilului fără părinţi.

7. Invăţământul obligatoriu al puericulturii;

8. Infiinţarea de agente de supraveghere a copiilor când ies dela şcoală.

9. Infiinţarea Tribunalelor de Copii, având ca Preşedinţi judecători care ar fi studiat Pedagogia şi ar înţelege bine menirea ce o au pentru salvarea unor suflete gingaşe, o clipă rătăcite;

10. Infiinţarea de Case de Ocrotire pentru copiii anormali.

Infiinţarea de Şcoli pentru supravegherea copiilor moralmente abandonaţi,

11. Se cere deasemeni înfiinţarea în fiece ţară a Casei Copilului, care ar concentrà studiile asupra copilului şi ar supraveghea toate asociaţiile oficiale şi private care au menirea de a vegheà asupra copilăriei.

Tot în această ordine de idei acum câteva zile a avut loc în Franţa o manifestaţie uriaşă a femeilor franceze, la care au luat parte peste 260 de asociaţii de femei, trimiţând peste 30.000 de delegate la Paris.

Acest congres, numit *Les Etats Généraux du Féminisme*, s'a ocupat foarte mult de legiuirea privitoare la femei şi copii şi a cerut înfiinţarea de către Stat a unui Oficiu Naţional de Protecţie a Maternităţii şi a Copilului, cu secţii în toate judeţele, acest oficiu având a concentrà toate măsurile luate pentru protecţia mamei şi a copilului; şi având a popularizà doctrina socială şi a coordonà munca depusă de iniţiativa privată, ca să fie în strânsă legătură cu organele oficiale.

Aceasta este, Doamnelor şi Domnilor, în scurt faţă de Convenţiile Internaţionale, situaţia de fapt a Protecţiei Femeii şi a Copilului în diferitele ţări.

Putem spune cu mândrie că sub imboldul asociaţiilor feministe s'a făcut un pas uriaş.

Sentimentele de solidaritate numai sunt exprimate prin vorbe deşarte ci printr'o legiuire ce va cinstì aceste vremuri.

Urmarea firească era, că studenţii nu se înteresau de loc de cele se se petrec la universitate şi-şi petreceau viaţa prin bererii şi prin cafenele, cu joc de cărţi ori cu discuţiuni politice.

Era — din întâmplare — în ajunul alegerii de preşedinte pentru reuniunea studenţilor şi se făceau agitaţiuni ici pentru Hegedüs, colo pentru Iusth, amândoi mai târziu oameni însemnaţi în viaţa politică a Ungariei. Centrele de agitaţiune se aflau, prin saloanele femeilor depravate, care purtau şi ele cocarda fie a lui Hegedüs, fie alui Iusth.

Era o atmosferă oare-cum înăbuşitoare, în care eu, deprins a trăi în aier curat, nu puteam să mă sîmt bine.

Am găsit la Pesta şi câţi-va dintre foştii mei colegi de liceu, unii de la Arad, alţiî de la Timişoara, între care Miculescu, fiiul parochului din Pesta, Atanasie Burian, Gruia Liuba şi Emanuil Ungureanu, singurul, care mai trăieşte. Aveam slăbiciune pentru dânşii şi mă bucuram când puteam să stau de vorbă mai cu unul, mai cu altul dintre eî. Erau înse prea aşezaţi, ca să nu zic posomorîţi pentru unul ca mine, care chiar şi'n cele mai grele 'mpregiurări ale vieţii mele am fost pornit spre veselie, am căutat totdeauna partea luminoasă a lucrurilor, am alergat — aşa zicând — după fluturi.

Cel mai apropiat sufleteşte'mi era tot Gheorghe Serb, al căruia tată se afla acum stabilit — ca Septemvir — la Pesta. Având multe legături la Pesta, el şi-a dat silinţa să-mi găsească vre-o „condiţiune". Deocamdată Doamna Serb, mama lui, m'a poftit să iau regulat masa la dînsa.

Abia la masa septemvirului am ajuns să mă dumiresc asupra celor ce se petreceau în viaţa politică.

Erau în dietă trei partide maghiare: partidul lui Ludovic Kossuth, care stăruia pentru desfacerea de Austria a Ungariei, — partidul lui Coloman Tisza, care se mulţumia cu aşa zisa uniune personală şi — partidul lui Francisc Deak, care susţinea pactul dualist încheiat pe zece ani.

Unii trăgeau nădejde, că după trecerea celor zece ani, dacă nu chiar mai 'nainte, Ungaria îşi va câştiga deplina neatîrnare, alţii nu se 'ndoiau, că ea va avea numai acela-şi

monarch ca Austria şi ear alţii plecau din gândul, că dualismul se va susţinea şi după trecerea celor zece ani.

Românii aveau în dietă vre-o patru-zeci de deputaţi, dintre care câţi-va aderenţi ai lui Kossuth şi alţi câţi-va, mai mulţi, aderenţi ai lui Deák. Cei mai mulţi constituiseră partidul naţional român, care se lupta împreună cu naţionaliştii sêrbi, cu cei ruteni şi cu cei slovaci alăturea cu oposiţiunea maghiară contra guvernului.

Septemvirul era — ca Şaguna şi ca Gojdu — de părerea, că cei mai primejdioşi, pentru Români sunt Tisza-iştii şi Kossuth-iştii şi ca deputaţii români n'au să între în partidul lui Deák, dar au să spriginească guvernul când e atacat de Kossuth-işti şi de Tisza-işti. — El însu-şi, fiind înalt funcţionar judecătoresc, nu făcea politică.

Naţionaliştii erau despărţiţi în doaue grupuri. — Câţi-va, mai puţini, stăruiau pentru organisaţiunea federativă a monarchiei. Organul de publicitate al acestora era „*Federaţiunea*" redactată de A. Roman. In faţa „*Federaţiunii*" stetea „*Albina*" redactată de Vincenţiu Babeş, — organul Mocsonyi-eştilor, în care se făcea politică maghiară în socoteala Românilor. Era politica, despre care vorbeşte d-l Iosif Sándor: li se dedea partidelor maghiare ajutor pentru resturnarea guvernului, ba Sigismund Borlea, unul dintre cei mai înflăcăraţi naţionalişti, a rostit chiar vorba, că contra guvernului e gata să se unească şi cu dracul.

Tot politică după tipicul maghiar făceau şi naţionaliştii români din Ardeal, care, passivişti, declaraseră resistenţa passivă faţă cu dieta din Pesta precum maghiarii o declaraseră faţă cu Reichsrathul din Viena.

Tot la masa Septemvirului m'am dumirit şi pentru-ce politica aceasta era greşita.

Pecând pentru Tisza şi pentru Kossuth Ungaria era *stat naţional maghiar*, Deák a recunoscut *caracterul poliglot al regatului ungar*, şi guvernul dualist luase faţă cu coroana angajamentul de a asigura prin o lege organică toate drepturile acordate de monarch în timpul absolutismului şi'n al aşa zisului provisoriu. In deosebi Românilor li s'au asigurat cele doaue metropolii şi învăţământul naţional împreunat cu ele. Metropolia ortodocsă, în care erau

D-r CAROL DAVILA

(Tablou de N. Grigorescu)

nainte ale mele, dar mai vîrtos m'am întărit în ea ascultând cele spuse la masa septemvirului.

Omul numai trupeşte se naşte, sufleteşte se plămădeşte potrivit cu împregiurările, în care-şi petrece viaţa în timpul copilăriei şi 'n al tinereţelor, şi spre multe potrivite cu firea mea aşi mai fi fost îndrumat, dac'aşi mai fi putut să profit de bună-voinţa Doamnei Serb.

„Să ştii, — mi-a zis dînsa, — că la masa noastră se pune, 'n toate zilele un tacâm pentru D-ta şi suntem mâhniţi când scaunul pus pentru D-ta rămâne neocupat".

Pentru-ca să poţi însă avea mulţumirea de a sta la masă cu oameni ca septemvirul, trebue să ai şi putinţa de a fi totdeauna îmbrăcat cum se cuvine. Imi era deci greu să mă duc, căci găsiam acolo şi oameni, care nu mă ştiau cine sunt. — Mă duceam deci numai când Gheorghe mă lua cu dînsul şi 'n cele din urmă nu m'am mai dus.

Nici n'am mai stat însă mult la Pesta.

Pentru-ca să ies pe cât se poate de ieftin, am luat dela portarul unei case mari cu chirie un ietăcel nemobilat, în care mi-am instalat un pat, o meşcioară şi doaue scaune. Serviciul mi-l făceam eu însu-mi, căci mama-mi zicea adeseori „Dacă vrei să fii bine servit, serveşte-te tu însu-ţi".

Dimineţile îmi făceam eu însu-mi cafeaua cu lapte, ear serile îmi ferbeam doaue oaue, ori mă mulţumiam fie cu cartofi cu unt, fie cu mezeluri. La prânz tot trebuia înse să mă duc la unul dintre birturile economicoase, care nu se potriviau de loc cu mesele, pe care 'n timpul celor din urmă trei ani le avusem.

Eu am fost copil cu deosebire plăpând. Acesta a şi fost unul dintre cuvintele, pentru care părinţii mă lăsau să umblu razna prin lume. Işi închipuiau, că prin aceasta mă mai înfiripez. Adevărul e, că'n timpul tinereţelor am fost mereu sănătos şi ţineam la „tăvăleală". La Pesta suferiam adeseori de stomac, ba'n cele din urmă aveam din când în când ferbinţeli şi-mi era mereu somn. Intr'una din zile am adormit la lecţiunea profesorului Hofmann:

„Văd acolo un domn, care doarme, — a zis el. Dacă şi-a petrecut noaptea chefuind, făcea mai bine să rămâie acasă".

se aflau la strâmtoare, se bucurau a-l primì dela Ţara ideilor generoase, a *libertăţii, egalităţii* şi *frăţiei*.

Intr'adevăr, încă dela primele episoade ale marii revoluţii dela 1789, Principatele ce gemeau în sclavie îşi aţintise privirile asupra Franţei şi toată nădejdea naţionaliştilor români se'ndreptà spre poporul care scuturase jugul tiraniei. Cu primii emigraţi aşezaţi în Muntenia şi Moldova începù influenţa franceză, iar ,,aceasta — cum scrie **Pompiliu Eliade** — stă la originea nouei noastre civilizaţii" [1]).

Epopeia lui **Napoleon I**, în cursul ei vertiginos dela Consulat la Imperiu, fascină la noi toate spiritele şi cât ţinù strălucirea sa, aşteptările s'au întors spre acel om prodigios. De fapt, marele împărat pe care Principatele — fără a bănuì el — îl iubise atâta şi'n care pusese atâteà speranţe,, el care de atâtea ori le osândise la moarte, erà sortit ca însuşi să le smulgă morţii, fără voie şi cu preţul propriului său dezastru [2]). Expediţia glorioasă dar nenorocită din 1812, fu scăparea ţării noastre din cel mai mare pericol prin care trecuse până atunci: Inghiţirea sa de către colosul dela Nord.

De atunci, rând pe rând, s'au ivit noui împrejurări cu noui nevoi, în cari ţările româneşti n'au lipsit de a simţì intervenţia salutară a marei Puteri din apus. Dela ea luară micile Principate conştiinţa naţională, apoi ideea de independenţă politică şi'n fine tendinţele progresiste cari au adus o organizaţie de stat în stil european.

La 1821 ca şi la 1848, la 1856 ca şi la 1877, cuvântul şi faptul fanceze au fost hotărîtoare.

Din vremurile acelea datează o sumă de scrieri în cari un **Lamartine**, un **Michelet**, un **Quinet** şi alţi literaţi de seamă au arătat ce viu interes purtà Inteligenţa Franceză, neamului românesc, îmbrăţişând în totdeauna cu sinceritate cauza noastră şi susţinând cu căldură dreptele noastre revendicări.

România datorează Franţei dela Tratatul din Paris, desvoltarea în următorii douăzeci de ani, în cari îşi întocmise administraţia, justiţia şi forţa armată în stare nu numai de a păzì ordinea lăuntrică, ci şi de a se măsurà cu oşti duşmane. Şi armata aceasta, chemată a-şi face proba, datorà admirabilul Serviciu Sanitar care la Plevna, Rahova şi Smârdan i-a dat îngrijiri pe cât de grabnice pe atât de

---

1) **Pompiliu Eliade.** De l'influence française sur l'esprit public en Roumanie. *(Introd.)*. Paris 1898.
2) Ibid. pag. 256.

pricepute, genialului **Davila**, trimis ei de către guvernul aceluia care și'n alte ocazii manifestă solicitudinea ce-i păstrà, Impăratul **Napoleon al III-lea.**

Este drept că **Davila** nu ne-a fost trimis în ajunul răsboiului și că Țara Românească a avut parte să-l aibă cu mult înainte. Cu atât mai solid s'a simțit sprijinul francez când sosì ceasul primejdiei, căci răgazul nu lipsise pentru a da operei umanitare pe care a pregătit-o el, un mecanism precis și o bogăție de mijloace cari îi confereau expresia specifică a școlii franceze, făcând din orice altă cooperare străină, un simplu lux suplimentar. Dela Franța, care'n 1871 fusese sdruncinată până'n temelii și d'abià se'ntremase, România n'ar fi putut aștepta în 1877 ca să-i dea din fiii săi cât de puțini într'ajutor, dar nici nu i-a cerut căci ea îi hărăzise la timp unul și bun. Cât prețuia acesta, erà știut de toți.

Este iarăși drept, că răsboiul n'a fost nici prima nici unica împrejurare, în care marele bărbat a pus în joc spre binele Țării, nu numai toată bogăția minții și sufletului ce erà 'n el, ci și viața sa, cu un dispreț neîntrecut de pericol și fără nici o umbră de falā.

O capacitate prodigioasă și multilaterală, un caracter nobil în toată puterea cuvântului, dar mai de preț decât acestea, o inimă caldă iubitoare statornic, chiar în pofida celor mai grele încercări și decepții, iată trăsurile de seamă ale acestei personalități alese. Ce datorăm carierei sale prea scurte dar excepțional de rodnice, este cunoscut și se va pomenì mereu. Să se știe însă și să se aminteascā mereu deasemenea, că toată activitatea sa a fost întrețesută cu manifestațiile unei sentimentalități intense și de o rară frăgezime. N'a fost un ambițios și n'a cunoscut vanitatea. Ceeace l-a îndemnat la muncă fără preget, l-a înviorat nesfârșit și l-a susținut în fața adversității, a fost bunătatea sa fără margini. Iși închinase zilele, în primul rând, binelui, pe care-l făceà fără încetare, apoi — și tot pe atât — frumosului, căci amândouă le-a iubit deopotrivă. Erà o fire de poet în haina de apostol.

Iubirea profundă a revărsat **Davila** asupra tutulor din jurul său, familie, amici, elevi, subalterni și pacienți. Pentru toți își jertfeà oricând și liniște și forțe. Cu evlavie a iubit el țara și poporul, năzuind aprig la înălțarea uneia și muncind din răsputeri la cultivarea celuilalt. Massa toată a celor umili și plăpânzi, nevoiași sau obijduiți, a împărtășit-o cu grije părintească, cu devotamentul său întreg, ajutând-o neobosit și necondiționat cu vorba și cu fapta, di-

După revoluţiunea de la 1848 spiritul de ordine a rămas zdruncinat, ear în timpul celor zece ani de absolutism era un fel de vîrtute patriotică să nu li te supui legilor şi diregătorilor. Pustele cele întinse erau deci pline de fel de fel de făcători de rele, *szegény legények*, —băieţi săraci, care erau îmbărbătaţi şi întreţinuţi de cei ce luptau contra aşa zişilor „husari ai lui Bach".

In urmă a fost organisată o poliţie, care a angajat între *„persecutori"* chiar şi pe unii dintre făcătorii de rele, care cunoştiau apucăturile foştilor săi tovarăşi şi ascunzişurile lor. Nici poliţia aceasta n'a răuşit însă să cureţe pustele de „băieţii săraci". Era oare-cum de sine înţeles, că oamenii de treabă şi mai instăriţi ascund ceea ce săracii fură ori jăfuiesc.

Intr'una din zile birăul de la Cumlăuş, Petru Musca, un om cum se cade, cu scaun la cap şi destul de bogat, s'a pomenit cu patru boi frumoşi în grajdul lui. Era învederat, că cei ce îi furaseră, sîmţind că persecutorii îi caută, i-au băgat în grajdul birăului, unde după părerea lor persecutorii nu 'ndrăzniau să-i caute. Ar fi fost lucru uşor, ca Muscău să scoată boii din grajdul său şi să-i dee de pripas. N'a 'ndrăznit însă, căci ştia, că are a face cu oameni, care n'o să-l ierte. A plecat deci în treburile satului la Arad, de unde nu s'a 'ntors decât după-ce a primit vestea că peste noapte boii au fost scoşi din grajdul lui.

Lângă primărie se afla cârciuma satului, care era ţinută în arendă de un Evreu.

Intr'una din zile s'au întâlnit acolo câţiva Fericeni cu câţi-va Româneşti, doaue familii, care aveau socoteli de felul acesta. Cei învrăjbiţi s'au încăierat, şi s'a făcut vărsare de sânge, în care unul dintre dînşii, Roman Gheorghe Lungul, a rămas mort.

Nici odată judecătorii n'au putut afla, cine anume a luat parte la 'ncăierare şi cum a fost omorît Roman Gheorghe. Chiar nici cârciumarul nu ştia nimic, căci, dac'ar fi spus ceva, ar fi trebuit să fugă cât mai curând din sat şi să nu se oprească decât în America-abunăoară.

De aceste sunt multe, încât s'ar putea scrie cărţi întregi despre ele.

La mijlocul drumului între Arad şi Şiria sunt în câmp deschis „cele doaue cârciume".

Când cu împroprietărirea iobagilor sătenii de la Cladova, care se află 'n mijlocul pădurilor ce se întind din sus de podgorie au căpătat pământ prin apropierea acelor cârciume. Aşa zisele „odăi", în care se adăposteau plugarii în timpul muncilor agricole, erau tot anul cuibare pentru „băieţii săraci", care luau vamă de la trecători, şi mulţi drumeţi şi-au găsit moartea prin partea locului.

Prin apropiere sunt trei dintre moşiile lui Bohuş. Administratorul uneia din ele, care-mi era prieten, îmi spunea, că şi el are prevăzute'n budgetul moşiei toate ce li se cuvin „băieţilor săraci", care 'n schimb îi păziau, pe cât era cu putinţă, vitele, caii, clăile, recolta.

Era o mare raritate ziua, în care „băieţii săraci" nu sevîrsiau vre-o faptă îndrăzneaţă, şi nu puţini erau încântaţi de cele ce se petrec. Se tocise cu desăvîrşire simţămentul legalităţii şi cu desevîrşire mulţi erau stăpâniţi de gândul, că e faptă vrednică de laudă călcarea legii ori nesocotirea ei, dacă interesele patriei o cer.

Eu înse am ajuns la convingerea, că nimeni călcând vre-o lege nu poate să-i facă patriei sale vre-un bine, căci rostul statului e asigurarea legalităţii, deci cel mai covîrşitor interes al ori-şi-cărui stat este, ca legile lui să fie de către toţi deopotrivă şi 'n toate împregiurările necondiţionat respectate.

Mai ales aceasta mi-a rămas din cele câteva luni petrecute la Cumlăuş, — căci lucrurile au venit aşa, că m'am lăpădat de gândul de a-mi petrece viaţa ca notar comunal fie la Şiria, fie pe aci prin apropiere".

Când căzusem adecă bolnav, a rămas ca la citirea catalogului vre-unul dintre colegii mei să strige *„present!"* în locul meu — cum strigasem şi eu mai nainte pentru alţii, — ear *„Indicele"* mi l'am dat lui Miculescu pentru-ca să-l presente la subscriere.

Cât-va timp după-ce mă stabilisem apoi la Cumlăuş am primit de la Miculescu o scrisoare, în care mă vestea, că Gheorghe a trimis *„Indicele"* meu unui prieten din Viena, ca să mă înscrie pe semestrul al doilea la Universitatea de acolo, unde nu se citeşte apelul nominal.

Vorba sa la urmă ajunsese tot mai tărăgănată și mă priveà atent. Observà neapărat pe fața mea ceva ce nu ziceà a bine. Cum mă voiu fi uitat la el, nu mai știu, dar se poate că'n căutătura mea el să fi crezut că află o dezaprobare, un protest; se oprise dară, intimidat.

Cum însă ezitam a-i da vreo părere și stam pe gânduri, reluă cu o insistență vizibil dureroasă, ca și cum s'ar fi rugat de mine să nu-i stau în cale în realizarea dorinței vii pe care o nutrise de mult, în care rezumà de acuma fericirea sa, ambiția sa toată, viitorul fetei, reluă — zic — cu glasul mai stins, înduioșat:

— „Să-l rog... că e bun... și milos... ajută pe oameni... și iubește copiii...".

Erà dureros de a-i curmà nădejdea, punându-l în fața tristei realități, o nouă, o grozavă decepție pentru el. Cât îl izbeà vestea și afară de aceea, în inimă, nici nu bănuiam. Erà însă s'o afle, în București, îndată ce ar fi vorbit cu altul. Deci, dece să-l mai mint?

— „Dar bine Zamfire — zisei domol — tu nu știi?... Domnul General Davila... a murit... de mult... S'au împlinit șase ani..."

Se uità la mine și păreà că nu înțelege. Când terminai, el plecase ochii în pământ și stà înlemnit, iar când din nou îndreptă ochii spre mine, privirea sa erà pierdută și pare că nici nu mă vedeà.

Deodată duse mâna la gură, strângând-o cu putere și tot trupul său începù să tremure.

— „Șezi jos Zamfire"! îl îndemnai binișor, făcându-i și semn spre bancă.

Intâi nu se supuse, dar îl înnecară suspinele. Atunci luându-și capul între mâini se lăsă jos, ghemuit pe o treaptă de scară și apucă a geme bâiguind.

— A... a... mu... ur... rit... D... Doam... ne...! Doam.. ne!" repetà ca pentru sine. O rușine de om umil îl făceà să se reție cât puteà, dar nu reuși să-și stăpânească durerea. Curând căinarea sa se închegă mai legată, mai vibrantă, ca o justificație a slăbiciunei sale: — „Că nu mi-ar fi de azil... c'avem pension... la Craiova... și ci-că e bun și ăla... Dar de el, că s'a dus... de el, tatăl nostru... că s'a prăpădit... și eu n'am știut... Veneam să mă rog... și el nu mai e... Fusese așà o vorbă... pela noi... că e bolnav greu... și c'a murit... și unii credeau... da lumea cea-că nu se poate... că prea se

rugà toți la Dumnezeu... să-i ție zilele... că erà bun și milos... și m'am rugat și eu... am dat și lumânări... și n'am vrut să crez... c'a murit... C'au zis alții că trăește... și l-a făcut *mai mare*... și ne bucuram...".

Din nou gemù și se văită „A murit... Doamne — e — Doamne! Dar acum puse capul pe mânecă și se clătina pripit. Văzui că-l podidise lacrimile și nu-i mai spuneam nimic, că nici nu m'auzeà.

A plâns amar de tot... ca un copil... până târziu...

Când s'a liniștit și s'a sculat în picioare își reluase fața mohorîtă cu care-l văzusem venind; păreà doar mai bătrân sau mai obosit. N'a vrut să mănânce. Plecà la gară și-și luă rămas bun. Ziceà că se duce acasă *să spue la oameni* și să-I facă pomenire...

A eșit din curte cu căciula în mână, cu capul în piept, încet... ca după un sicriu...

Să luăm aminte! Mari ai zilei!

Mare între mari a fost și **Davila**, ceeace nu l-a oprit de a sta mereu alături de cei mici. Aceasta „l-a făcut *mai mare*" — nu Gradul căpătat *in extremis*. — L-a făcut mare *pentru vecie*.

Cine a fost el au spus-o și mari; au spus-o frumos.

Au spus-o și mici; au spus-o simțit.

Care dintre aceștia o fi fost mai sincer? Senatorul?.. sau Zamfir?...

D-r G. Z. Petrescu

FATA MORGANA

Pe șes ape negre de umbră mocnesc,
Prăpăstii și hăuri sânt lacuri adânci,
Din creer de munți și din vârfuri de stânci
Chemări prelungite de bucium pornesc.
Iar soarele, 'n vreme ce turmele curg
Zorind în spre strungă pe culmi și ponoare,
— Păiajen de-aramă tot scăpătă 'n zare—
Urzindu-și o pânză de jar în amurg.

S'ar crede c'un ochiu de Ciclop s'a oprit
Anume pe còlnic, și-acum, înăsprit,
Ca ùnic stăpân al pământului, vrea,
'Nainte de-a'nchide pleoapa lui grea
De somn și mărire, s'arunce fugar
Priviri înc'odată de crud gospodar.

Și, iată, din funduri de inimi un cânt
Că-și poartă oftarea pe àripi de vânt,
Că 'n văi și pe dealuri, pe margeni de hat,
Pe-același drum veșnic bătut de cu zori
— Povarnice lanțuri de trudnici cocori —
Supușii se'nșiră albind către sat.
Iar negrele sbateri, din negre cetăți,
Cirezi fără număr de vii nedreptăți
Ce vin și tot vin mugitoare, părând,
Că-și surpă din vid spăimântată cărare,
Odată cu boarea pe lanuri curgând
Se mistue'n apele zării ca'n mare.

Și cade pleoapa și ochiu'n declin
Inchide o lume de sbucium și chin,

Spun numai cum mi se păreau Cechii atunci, când mă aflam adăpostit în casarma „Franţisc Iosif I".

Pe la sfîrşitul anului şcolar am plecat cu regimentul în lagărul de la Bruck an der Leita, ca să luăm parte la manevrele de acolo, unde ear am dat peste o amestecătură de toate popoarele monarchiei.

Acolo era chiar mai bine decât la Viena, cari primiam adaus la soldă, aveam liber după amează-zi, ba după ori-şi-care manevră mi se dedea o întreagă zi de repaos, eară giur-împregiur erau ici păduri umbroase, colo câmpii întinse, pretutindeni aier curat şi lumină revărsată din plin, la Duminecile şi zilele de sărbători mai cântau şi orchestrele militare.

Dar eu nu m'am dus la Viena numai spre a-mi face rândul în oştirea împărătească.

Dacă-mi aduc bine aminte, acela, care primise Indicele meu şi mă înscrisese pentru semestrul al doilea, era doctorandul Maier, mai târziu profesor de teologie la Sibiiu şi apoi protopop la Selişte. Tot el m'a înscris şi pentru semestrul al treilea chiar mai 'nainte de a fi sosit eu la Viena.

Nu ştiam să preţuiesc îndeajuns bunăvoinţa lui.

In timpul petrecut la Comlăuş mĕ 'ncântase gândul de a mă face şi eu notar comunal ca „principalul" meu, care avea soţie şi copii, trăia 'n lărgime şi-şi făcuse parte de multe bunătăţi de tot felul. Gândul meu era deci să scap cât mai curând de serviciul militar pentru-ca să mă 'ntorc acasă.

Tatăl meu, care trăia mai mult pentru alţii decât pentru sine însu-şi, mă 'ndrumase, între altele, spre doauă lucruri: unul să mă mulţumesc cu puţin şi să dau tot ceea ce mă iartă puterile, ear altul — să fac cu toată inima tot ceea-ce sunt nevoit a face.

Eram deci cu desevîrşire mulţumit de traiul, pe care-l aveam în casarmă şi, întrat odată în oştire, purtam cu drag uniforma şi-mi făceam până 'n cele mai mici amănunte datoria, încât unii dintre camarazi mă luau drept un fel de maniac şi-şi băteau joc de mine.

Cu aceea-şi stăruinţă-mi urmam şi studiile universitare. Dacă eram odată înscris, nu-mi rămânea decât să şi fiu student în puterea cuvântului.

Cu totul altfel mi s'au presentat lucrurile după-ce am început să iau parte la cursuri. Aveam profesori pe Ihering, pe Lorenz Stein, pe Philips, ba mă duceam să audiez şi la Schäffle, la anatomistul Hirtl şi alţii.

De aici înainte învăţam multe nu numai la lecţiuni şi discutând cu camarazii mei din casarmă, ci şi plimbându-mă, între lecţiuni, pe coridoarele universităţii, stând în cafenea ori mergând mai ici, mai colo pe stradă ori prin parcul oraşului.

Mai ales Eminescu avea o particulară slăbiciune pentru asemenea discuţiuni urmate mergând pe drumuri umblate de lume.

In vîrtutea rânduielii de atunci după semestrul al patrulea studenţii aveau să se presente la primul examen de stat. Eu făcusem primul semestru la Pesta, al doilea la Cumlăuş, ear acum steteam la Viena ca să-mi fac rândul la oaste. Mai fusesem apoi ales preşedinte al societăţii *„România Jună“*, pe care atunci o înfiinţaserăm, şi perdeam o mulţime de timp şi cu organisarea societăţii. Chiar şi dacă n'aşi mai fi râvnit la viaţa de notar comunal, aveam destule cuvinte de a nu mă presenta la examenul de stat. Nici perdere pentru mine nu era, nici ruşine n'avea să-mi fie, dacă nu trec examenul.

Mai „bătrânii“ mei colegi stăruiau înse să cer termin şi mă 'ncredinţau, ca după discuţiunile avute cu mine ştiu destul pentru-ca să trec examenul. L'am şi trecut îndeoseb, la Ihering, din dreptul Roman chiar „cum laude“.

Până la sfîrşitul anului de voluntar mi-a rămas deci timp să mă pregătesc şi pentru examenul de ofiţer de reservă

După-ce l'am trecut şi pe acesta, cel mai apropiat gând al meu a fost să mă 'ntorc acasă

Ieşit din casarmă şi desbrăcat de uniformă, am rămas om fără de căpătâiu în cel mai propriu înţeles al cuvântului. Pentru-ca să pot pleca, unul dintre colegii mei români mi-a dat una, altul alta şi cu toţii m'au îmbrăcat — cum s'a nimerit.

Nici astă-dată n'au venit înse lucrurile cum mi le tieluisem eu.

S'a întâmplat adecă lucru, la care nu mă gândisem, că un oare-care Bilca, un cech, avea la Viena un bine repu-

Cum cântă în mine etern-ziditorul,
Și raza-i cum scaldă'n văpaie fiorul...
Se umple paharul de cer și dorinți
Și gura-mi s'aține cu buze fierbinți,
Și iată-mi argila sorbind strălucire:

Slăvită fii pururi, slăvită iubire...

V

Dar cine-i crăiasa, și cine-i stăpâna
Nădejdilor mele ce-mi mângâie mâna
Cu mâna-i de flăcări ce'mbată ca vinul?
Din care lumi oare pornește seninul
In suflet, de par'că, întreg necuprinsul
Coboară 'nspre mine cu tot dinadinsul,
Când ochii albaștri precum e boltirea
Ce'n ei se resfrânge potop de lumină,
Așteaptă mai grabnic sărutul să vină
S'aducă 'ntre cer și pământ înrudirea?...

O, tu, Amăgire, tu, Fată Morgană,
Spre care cu brațul întins muritorii
Gonesc și gonesc și în oarba lor goană
Sleiți chiar mai cearcă să-ți soarbă fiorii,
Păstrează'n adâncuri tot farmecul firii,
Pe buze ispita ce-o au trandafirii,
Slăvește altarul sfințit al vieții,
Belșug dă cântării, avânt tinereții,
Iar chipul tău pururi să râdă'nflorit,
Cuvântul să-ți fie prilej de iubit,
Și pururi sărutul să ardă'nsetat
Căci lutul nu are un dar mai bogat.

VI

Și'n vreme ce timpul din flori ce nu mint
Va țese cununile vrâstei de-argint,
Aminte-aducându-ți că iarna-i pe drum,
Că'n față bujorii păli-vor de-acum,

Am început deci să iau parte la mişcarea literară.

Ear cât-va timp în urmă am fost nevoit să mă pun în fruntea mişcării pornite de studenţime pentru unitatea culturală a Românilor şi să iau asupra mea sarcina de preşedinte al comitetului central constituit pentru punerea la cale a serbării de la Putna.

Cei doi ani următori i-am petrecut în lucrarea despre care am vorbit mai în amănunte în ceea ce priveşte pe alţii. Eu îndeosebi m'am ales pe urma acelei lucrări cu multe fie bune, fie rele, dintre care cele mai hotărîtoare sunt trei.

Dându-mi silinţa să potrivesc propriul meu fel de a trăi cu cele zise de Lorenz Stein şi cu cele scrise de Louis Blanc despre trebuinţele omeneşti, m'am pătruns pentru întreaga mea viaţă de rostul nu numai economic, ci totodată şi moral al îndrumării de a mă mulţumi cu puţin. Nu numai trebuinţele prea multe şi prea mari sunt nesecat isvor de rele îndemnuri, dar şi dacă obârşia sărăciei sunt trebuinţele nemăsurate, e mare bogăţie să te mulţumeşti cu puţin şi în acela-şi timp mulţumindu-te cu puţin laşi prisosul pentru alţii. Nu doară că eu însu-mi n'am căzut nici o dată în păcatul lipsei de cumpătare, dar m'am ferit totdeauna de păcatul acesta şi mi-am făcut mustrări când am fost prea slab de ânger. E deci lucru firesc, dacă n'am putut să am o bună părere despre cei ce nici nu ţineau să se stăpânească.

Vorbind apoi unde-va despre înţelepciunea practică, Schopenhauer zice, că Confuciu a fost cel mai cu minte dintre oamenii ce-au trăit pe faţa pământului. Mă simţiam deci mereu îndemnat a mă dumiri, de ce anume Schopenhauer a zis-o aceasta şi am citit cu multă rîvnă tot ceea ce mi-a căzut în mână despre viaţa lui Confuciu şi despre îndrumările date de dânsul. Aceste mi s'au părut şi mi se par şi acum atât de înţelepte, încât mă simt nemulţumit de mine însu-mi şi-mi fac mustrări când se 'ntâmplă să cad în păcatul de a mă fi abătut dela cele mai însemnate dintre ele. Tot ţiind seamă de aceste sunt deci nevoit a judeca şi când e vorba de fapte săvîrşite de alţii.

Aceste sunt mai ales patru: *iubirea de dreptate*, *iubirea de adevăr*, *buna credinţă* şi *mai ales sinceritatea*, fără de care şi cele mai frumoase fapte sunt făţărnicie vrednică de

dispreţ. Viaţa, pe care o avem aici pe pământ, nu e vrednică să ne 'njosim de dragul ei nedreptăţind fie chiar şi numai pe duşmanul nostru, spuind ceea ce ştim, că nu-i adevărat, amăgind pe cei ce se apropie cu încredere de noi şi mai ales dându-ne silinţa să le părem altora cum în adever nu suntem.

Stăruind în aceste vederi, mai vîrtos m'am lipsit pe mine însu-mi de destoinicia de a mă potrivì cu oamenii, în mijlocul cărora îmi petrec viaţa, şi m'am făcut azi unuia, mâne altuia urgisit pe urma părerilor mele despre faptele lui.

Al treilea lucru, cu care m'am ales, e hotărîrea de a nu lua nici odată parte la viaţa politică.

Când am sosit la Viena, am găsit acolo Bucovineni Ardeleni, Ungureni, Bănăţeni, Moldoveni, Munteni, ba aveam şi-un Basarabean, — Stamati, — precum şi un Macedonean, Carajani. Unii dintre dînşii erau apoi Bariţieni, alţii Babeşişti, ear alţii Sagunişti ori federalişti. Erau înse între noi şi oameni ca mine, care-şi dădeau seamă că toţi suntem Români şi în viaţa culturală avem să lucrăm împreună — stăruind fie-care 'n părerile sale politice.

Din gândul acesta a pornit înfiinţarea societăţi „*România Jună*“, al căreia preşedinte am fost ales tocmai pentrucă stăruind însu-mi în părerile mele nu-mi dedeam silinţa de a 'ndupleca pe alţii să se lepede de ale lor.

In curând s'a dat înse pe faţă şi o desbinare în ceea ce priveşte viaţa culturală. T. Maiorescu întrase adecă în polemică cu Simeon Bărnuţi şi pe când mulţi se deduseră 'n partea acestuia, Saguniştii, între care Eminescu şi eu, precum şi cei mai mulţi dintre Bucovineni ţineam cu T. Maiorescu, deci cu „*Junimea*“.

In adevăr înse numai noi priviam cestiunile din punct de vedere cultural. Pentru cei-lalţi societatea „*România Jună*“ şi mai ales sărbătoarea de la Putna erau un fel de paravane, din dosul cărora se făcea propagandă pentru unirea politică, ceea ce noauă ni se părea lucru primejdios. Pentru-ca să putem organisa societatea şi pentru-ca să ni se dea voie de a pune la cale sărbarea, trebuia să fim de bună credinţă. Nu puteam apoi să perdem din vedere, că atât la Italieni, cât şi la Germani unirea politică a fost o

urmare firească a unirii culturale şi că am vedea lucrurile dea'ndoaselea, dac'am vrea, ca la noi unirea culturală să se facă abia dupăce a fost făcută cea politică.

Fiind-că eram de bună credinţă şi fiind-că vorbiam aşa, se zicea, că suntem uneltele „*Junimiştilor*“, pe care „patrioţii“ îi socotiau cosmopoliţi, francmasoni, cei mai primejdioşi duşmani ai neamului românesc.

In urma celor văzute şi păţite la Putna m'am întors acasă scârbit şi-l feriaciam ear pe fostul meu „principal“, care 'n restrînsul lui cerc de la Comlăuş avea parte de atâte mulţumiri.

In vremea aceasta înse Eminescu a umblat pe la Iaşi, şi'n urma stăruinţelor lui „*Junimea*“ a luat hotărîrea de a-mi da un ajutor de vre-o 10—12 galbeni pe lună pentru-ca să nu-mi mai fiu nevoit a-mi perde timpul dând lecţiuni.

Atât a mai lipsit pentru-ca să nu mai rămaie nici o îndoială, că Eminescu şi eu suntem unelte plătite ale cosmopoliţilor din „*Junimea*“ şi când cu darea de seamă asupra serbării de la Putna o majoritate constituită ad hoc cu ajutorul celor ce mai 'nainte nu voiseră să între 'n „*România Jună*“ ni s'a dat un aşa zis vot de blam.

Nu mai putea să-mi rămâie nici mie nici o îndoială, că sunt lipsit cu desevîrşire de cuvenitele destoinicii pentru-ca să iau parte la viaţa noastră politică, în care nu numai se iartă, ci se şi cere să fii de rea-credinţă faţă cu aceia, pe care nu ţi-i socoteşti prieteni, să-i nedreptăţeşti, să-i minţi, să-i înşeli, să-i amăgeşti, să-i asupreşti.

Ion Slavici

(Va urma)

tăiat rădăcinele necesităţii metafizice, dar s'a înşelat, deoarece n'a putut să trăiască nici un moment fără ea; a eliminat conceptul de lucru, ca fiind o activitate metafizică, însă a transformat legea, socotită ca expresia adequată a raporturilor dintre lucruri, în lucru propriu zis, adică în entitate metafizică. După Meyerson transformăm legea în lucru în momentul în care începem să credem în obiectivitatea ei, adică, în momentul în care încetăm s'o considerăm ca o creaţiune himerică a spiritului nostru şi îi atribuim proprietăţi operatorii în lumea fenomenelor. De fapt legea are caracterele entităţii metafizice în măsura în care sprijină, mai mult sau mai puţin adequat, raporturile dintre lucruri. Legea exprimă nu ceeace se întâmplă în natură, ci aceia ce trebuie să se întâmple dacă anumite condiţiuni se realizează [1]). Cu alte cuvinte, legea reclamă un element nou, mai mult sau mai puţin exterior, care îi furnizează un fundament obiectiv consistent şi ireductibil. Acest element nou nu este decât ordinea naturală a fenomenelor. Aşà dar legile formează imagina logică a ordinei care guvernează din interior desfăşurarea realităţii. Prin urmare însăşi ştiinţa, prin conceptul de lege şi de ordine imuabilă, ne desvălue fundmentul metafizic pe care se sprijină spiritul uman în cunoaşterea pozitivă a naturii. Pozitivismul n'a ruinat metafizica, ci a transformat ştiinţa într'o ,,veritabilă metafizică a legilor" [2]). A doua problemă fundamentală a ştiinţei este următoarea: ştiinţa urmăreşte descrierea naturii pentru a ne furnizà instrumente ca s'o stăpânim sau urmăreşte şi o explicare a naturii independent de orice preocupare practică? De fapt pentru ştiinţă aceste două scopuri sunt corelative, ca să ne exprimăm altfel, sunt două aspecte indisolubil legate. Pentru Meyerson lucrurile stau altfel, ştiinţa ,,trebuie" să urmărească explicarea desinteresată a naturii. Cunoştinţele ştiinţifice ,,trebuie" să ne furnizeze elementele generale care constituesc concepţia explicativă, unitară şi complectă a universului. Omul de ştiinţă în cercetările sale asupra naturii nu are în vedere aplicarea practică a rezultatelor sale, ci are în vedere numai progresul de cunoştinţă în descifrarea ,,enigmelor universului". ,,In adevăr rolul preponderent al explicaţiei în ştiinţă nu se constată numai prin ardoarea cu care o căutăm, ci mai mult prin satisfacţia ultimă şi profundă pe care o simţim când credem

[1]) Meyerson. Identité et Réalité. pag. 19: De l'explication vol. I, pag. 15.
[2]) Meyerson. De l'explication vol. I, pag. 30.

Deşi pe fruntea ei luceşte
Juneţa şi n'o împodobeşte
Nici diadem de aur nici mantă de Damas,
Eu vreau să fie înălţată
Ca o regină, desmierdată
De limba noastră cea uitată.
Păstori, pentru voi numai se'nnalţă al meu glas!

O, Tu, născutule'n lumină
Printre păstori, o Doamne, vină
Şi versul mi-l aprinde cu sfânta ta văpaie!
Când printre ramuri verzi, ştii bine,
De soare şi de rouă pline
Stau pîrguitele smochine,
Indată vine omul copacul să-l despoaie.

El frânge crengilor cununa;
Tu drept în vârf lăsat-ai una,
Dar nimeni s'o ajungă nu poate-aşà de sus:
Primăvăratică tulpină,
Plăpândă, de miresme plină,
Rod copt de Sfânta Magdalină,
Pe care flămânzită o pasere s'a pus.

Eu văd crenguţa cea mlădie
Şi ard de o dorinţă vie!
Văd cum o mişcă vântul şi-i leagănă pe cer
Frunzişul şi fructele sale....
Pe aripele triumfale
A limbii noastre provenţale
Fă să ajungă, o Doamne, crenguţa ce ţi-o cer!

Pe ţermii Ronului umbriţi,
De plopi înalţi şi de răchiţi,
Intr'o colibă scundă şi umedă, de o parte,
Un panerar sărman trăià
Ca fiul său, el alergà
Din curte'n curte şi dregeà
Panerele stricate şi coşurile sparte.

Mergând aşà pe câmp, odată,
Cu loziile lor, deodată
Vincen îi spune: — Taică, sub soare nu vezi cum,

Colò drept vechea Magalună[1]),
Stâlpi groşi de nouri se adună
Şi vine ploaia? Nu-i a bună!
Nici n'am ajunge bine şi o să ne prindă'n drum.

— E Băltăreţul[2]); el îndoaie
Frunzişul şi nici gând de ploaie,
Bătrânul îi răspunse... De ar fi'Vântul cel Mare[3])
Poate-ar plouà!... — Dar spune-mi mie
Mult pân la Sâmbovini să fie?
— Nu-i aşà mult... Cine nu ştie
Că nu-i în Craul nostru moşie-aşà de mare!
Ian uită-te 'nprejur să vezi
Cum stau maslinii prin livezi!
Ce de-a migdali şi vie (ca'n părţile acestea!);
Livezi atâtea, de-a mirare,
Drept câte zile anul are;
Ba, ce-i mai mult, în fiecare
Sânt tot pe atâţia arbori! Ce-a mers în lume vestea!

— Ei, Doamne, tată, mă gândesc
Ce de-a mai fete trebuiesc
Maslinii să-i culeagă! — Dar nici te mai gândì!
Bausencele[4]) când toamna vine,
Se'ndeasă la cules masline
Cu saci şi cu lăicere pline!...
Cântând, să tot culeagă, oricât de mult-ar fi!

Şi moş Ambroze-i da 'nainte...
Iar soarele sta să asfinte,
Toţi norii poleindu-i c'o magică coloare;
Ţărani cu boii înjugaţi
Şi-ncetişor din bici mânaţi,
Veniau spre casă 'ntârziaţi...
Şi noaptea cădeà neagră pe bolţile din zare.

— Ia uite! prinde să se vadă
Chiar streşina dela gireadă;

---

[1]) Magaluna *(Magalouno)*, pe litoralul departamentului Hérault, odinioară cetate greacă. In biserica ce ne-a rămas e mormântul frumoasei Magalum — eroina romanului Pietro din Provenţa şi frumoasa Magaluno.

[2]) Baltăreţul: vânt-larg, vântul care suflă despre mare.

[3]) Vântul cel mare: *lou Rau*, vânt despre vest-nord-vest, care aduce uneori ploaie.

[4]) Baussencele, adică femeile din *Li Baus*, oraş ruinat, vechea capitală a Domnilor din Baux. Există aici o biserică de stil gotic de tranziţie. — Culesul maslinelor începe în ziua Tuturor Sfinţilor care cade, la catolici, la 1 Noemvrie. La ortodocşi ea se serbează în cea dintâi Duminecă de după Rusalii.

Identificare însemnează explicare, explicare prin cauze. Explicarea unui fenomen prin cauză însemnează identificarea efectului cu cauza sau cauzele care l-au produs. Aici principiul identității și principiul cauzalității se suprapun, vorbind în mod propriu, principiul cauzalității nu este decât un mod particular al principiului identității. Cauzalitatea nu este decât principiul identității aplicat timpului. Timpul exercită o acțiune efectivă asupra evenimentelor naturale. Universul este supus schimbării, natura se desvoltă, se amplifică. Raporturile dintre lucruri evoluează odată cu lucrurile. Legile sunt supuse aceleiași evoluții. „Les lois se modifient à mesure que le temps s'avance". Timpul participă la modificarea realității, spațiul însă nu. „Les lois restent immuables à travers l'espace".

A explicà un fenomen însemnează a determina cauzele care l-au produs. Cauza conține legea în virtutea căreia un fenomen ia naștere, pentrucă ea exprimă în acelaș timp factorul producător și procesul de producere. Principiul „legalității" exprimă modul *cum* ia naștere un fenomen și nu *pentru ce* ia naștere acel fenomen. Pentru acest fapt spune Meyerson, legea științifică nu atinge fondul esențial al evenimentelor naturale, ea nu face posibilă prevederea care caracterizează știința. Știința prevede numai în măsura în care are certitudinea echivalenții dintre cauze și efecte, pentrucă din elementele componente ale cauzei ea poate constituì mai dinainte efectul care urmează să ia naștere din această cauză, și invers, din elementele componente ale efectului, ea poate să reconstruească cauza care l-a produs. Prevederea în știință se fundează, prin urmare, pe echivalența, mai exact, pe identitate dintre cauză și efect. Vorbim de identitate între cauză și efect pentrucă explicarea consecventului prin antecedent nu este decât recunoașterea identității dintre cauză și efect. Diversitatea pe care o constatăm între consecvent și antecedent ne provoacă să căutăm o identitate între cei doi termeni. Identificarea celor doi termeni este operația de explicare propriu zisă. Astfel explicarea se rezolvă într'o identificare. Procesul acesta este natural, nu pentrucă în natură ar sta ascunsă identitatea și noi va trebuì s'o descoperim, ci pentrucă principiul identității „este adevăratul tipar în care omul toarnă gândirea sa".

In concepția cauzalității ca un caz particular al identității, timpul joacă un rol fundamental. Ce este principiul cauzalității? Principiul cauzalității nu este decât principiul identității aplicat la

Erà el cel mai mândru la chip și la statură;
Erà și oacheș mai ales.
Din brazda cea negrie ies
De obște grâu de cel ales
Și dintr'o poamă neagră un vin care te fură.

Ce soi de lozie să fie,
Cum să jupiască, s'o mlădie
Se deprinsese bine; nu se sileà oricând
Să facă lucruri scumpe; dară
Panere grele de povoară,
Așà cum trebuiesc la țară,
Panere de dus țernă, largi coșuri mai de rând,

Panere chiar de stuh ușoare,
Tot ce se'ntreabă la vânzare,
Și mături, toate cele, ieșiau îndemănoase,
Curate, bine meșterite,
Din degetele lui grăbite...
Dar din pârloagele 'n florite
Acuma muncitorii se întorsese-acasă.

Iar la răcoare 'n vremea ceia
Vioaie, sprintenă, Mireia
Pe masa cea de piatră a așezat de cină;
Din talger aburii ieșiau;
Argații se îngrămădiau
Și bob cu lingura scoteau.
Bătrânul și băietul tot împletiau. — Dar vină,

Cumetre-Ambroze, vin 'la masă!
Cu vorba-i cam morocănoasă
Stăpânul moșioarei le zice, Moș Ramun.
Ci lasă cel paner odată!
Nu vezi că stelele s'arată?...
O strachină, Mireia, tată.
Eți fi trudiți de cale. Nu m'auziți ce spun?

— Hai, hai! Ambrozie răspunde.
Vin la un colț de masă unde
S'așază, dintr'o pâne o felie tăind.
Mireia, sprintenă, se scoală
Și toarnă untdelemn din oală
Pe bobul fiert, și'ntro clipeală
Chiar dânsa li-l aduce, cu mâna ei, zâmbind.

ipotezele pe care ştiinţa le-a folosit în desvoltarea ei. Acestea sunt „rezervele mintale" sau „ultimele poziţii de apărare ale naturii". Iraţionalul se ascunde, prin urmare, în elementele fundamentale şi ireductibile ale ştiinţii, în partea din ştiinţă care ni se pare mai clară şi mai evidentă.

Mihail Uţă

Şi prinde fără 'ntârziere
Să cânte, dând de-aduşca tot vinul din pahar:

I.

Sufrèn Căpitanul[1]) comandà pe mare,
La Tulon în schelă el ne-a adunat...
Provenţali cinci sute atunci am plecat.

Pe Englez să-l batem dorul erà mare:
Nu voiam acasă a ne înturnà
Până de pe valuri nu l-om alungà,

II.

In întâia lună de când tot pluteam,
N'am zărit nimica pe întinsul gol;
Numai pescăruşii ce zburau în stol...

In a doua lună de când alergam,
Mare vijelie peste noi a dat!
Scoteam apa care în vas a intrat.

III.

In a treia lună, spumă de mânie,
Nu vedeam pe nimeni calea să ne-aţie.
Doamne, tunul nostru l-ar fi măturat!

Dar Sufrèn deodată: — Hai, băeţi, de grabă
La catarg! Gabierul pe el aplecat,
Cercetà în zare coasta cea arabă...

IV.

Răcnì gabierul: O *tron-de-bon-goi!*
Vin trei galioane, vin drept înspre noi!
— Măi băeţi, la tunuri, şi, pe legea mea,

Se răstì viteazul Căpitan spre noi,
Să le dăm zmochine de Antibes [2])! Apoi
Din panerul nostru altele le-om da.

---

[1]) Căpitanul Sufrèn *(Lou Bail Souffrèn)*, vestit vice-amiral, comandant de vas în escadra amiralului Estaing şi comandant al escadrei franceze pe coastele Indiei. Mort la 1788.

[2]) Antibes (antica Antipolis), port de pescari lângă Nisa azi staţiune de repaos şi lux. Smochinele din Antibes sânt smochinele din India. Moissonier are la muzeul Luvrului un Tablou: *Antibes*.

V.

Nici nu zise bine și zbucnește-o pară:
Cincizeci de ghiulele ca un fulger zboară,
Vasele engleze a le sfărâmà...

Sufletul rămase dintr'un vas! O vreme
Bate numai tunul, bate făr 'a sta;
Lemnul greu trosnește, marea 'n clocot geme.

VI.

Dar de dușmani numai un pas ne desparte:
A, de fericire am avut noi parte!
Sufrèn Căpitanul ce pe punte sta

Neclintit și galben, deodată răcnì:
— Stați din foc. Pe dată îi vom miruì
Chiar cu untdelemnul cel din Aix! [1]) Abià

VII.

Poroncì, și-atunce dela mic la mare
Sar pe halebarde, securi și cosoare.
Apucând o cance, mândrul provențal

Cât ce poate urlă: — Dați vârtos, năval!
Dintr'o săritură sântem la Engleji.
Și atunci începe aprigul vârtej!

VIII.

A, ce izbitură! Ce vărsări de sânge!
Cu ce freamăt groaznic un catarg se frânge!
Se năruie puntea drept sub mateloți!

Mulți Engleji în fundul mării se înneacă;
Dar și mulți de-ai noștri pe Engleji înșfacă
Și îi strâng în ghiare, dar s'afundă toți.

— Așà că par'că-i din poveste
Curmă bătrânul? Dar aceste

---

[1]) Aix *(Aqua Sextia)*, una din capitalele Provenței.

splendoarea şi princesa, îmbrăcată în mătase şi dantele scumpe, palidă ca moartea este aruncată pe ţărmul nisipos şi sărac al Iutlandei, strângând la sân un prunc nou născut. Culcată în coliba unor marinari moare în patul lor sărac şi lasă drept moştenire pe băieţelul său de care nu se ştie nimic. Copilul salvat din naufragiu creşte, devine mare şi tare, e marinar ca şi părintele său adoptiv şi e mulţumit cu soarta sa. Ajungând în una din călătoriile sale în Spania, se culcă pe treptele de marmoră ale unui palat strălucit pentru a se odihnì. Servitorii însă îl alungă. Erà palatul familiei sale. — Trăind viaţa cea săracă şi tristă a pescarilor de ţipari şi a marinarilor ale căror case sunt clădite din bârnele corăbiilor naufragiate, tânărul spaniol înebuneşte la salvarea miresei sale din furia mării, căci corpul ei pe care-l răpise valurile ucigătoare, erà mort. Nisipul curgător al dunelor îl îngroapă de viu într'o biserică, când în ultimul său vis, liberat de nebunia sa, vede dorinţele sale împlinite.

Această nuvelă este una din cele mai frumoase ale poetului nostru, nuanţa larmoiantă pe care o observăm la dânsul în asemenea situaţiuni lipseşte cu desăvârşire, iar subiectul trist este exprimat într'o limbă concisă şi îndurerată. Aproape aceeaş atmosferă o recunoaştem un secol mai târziu în nuvela „Pescarii din Islanda“ de Pierre Loti, tradusă de Carmen Sylva.

Cheia pentru mentalitatea lui Andersen, redusă la formula cea mai simplă şi în acelaş timp în forma poetică cea mai reuşită, ne oferă povestea *„Răţuşca urîtă“*.

In ograda unei curţi mari de ţară un ou mai mare decât celelalte a fost pus sub raţa cloşcă. Spărgându-se coaja oului, apare un boboc cu înfăţişare stranie, mai mare şi mai urît decât ceilalţi boboci. Privit cu dispreţ de toţi locuitorii înaripaţi ai curţii, gonit de slugi şi observat cu bănuieli chiar de cloşcă nenorocitul puiu fuge peste gard, e aproape să fie împuşcat la o vânătoare ce se făcea prin baltă, ajunge în pericolul de a fi închis şi înăbuşit iarna de ghiaţa iazului, în care s'a salvat. Scăpat de un ţăran milostiv, începe primăvară plimbările sale pe lac; văzând din depărtare un grup de păsări, frumoase şi nobile, necunoscute lui — erau lebede — puiul se apropie de ele atras de un instinct prea puternic, chiar cu riscul de a fi străpuns de ciocurile lor. Ajuns însă în apropierea lor se întâmplă o minune, lebedele îi vin înainte, îl desmierdă şi-l primesc ca pe un tovarăş. O privire în oglinda lacului îi arată că şi el a devenit o lebedă frumoasă.

După toate câte le-am spus deja despre această problemă nu mai am nimic de adăugat. Interesant este că idea principală din care derivă nenorocirea puiului de lebădă la Andersen este şi idea dela care porneşte Bergson la explicarea sociologică a puterii comicului în micul său tratat „Le rire“. Bergson pretinde că atunci ni se pare cineva sau ceva comic, când iese din cadrul

XII.

Când cei mari deacolo, ţi-or ieşi 'nainte,
Tu de noi atunce să-ţi aduci aminte:
Cât de drag tu nouă tuturor ne-ai fost!

Căci, Sufrèn prea bune, dac'ar fi un rost,
La vetrele noastre pân 'a nu plecà,
Intr'un vârf de deget pe sus te-am purtà!

XIII.

Unul din Martegna [1]) cânticul l-a zis,
Aruncându-şi plasa, târziu, între sară.
Sufrèn Căpitanul plecă la Paris.

Spun că cei de-acolo când l-au cunoscut,
Nu puteau de ciudă să-l privească, dară
Soţii lui de-atunce nu l-au mai văzut!

Sfârşì bătrânul panerar
Cânticul său de mărinar,
Căci vorbelei în lacrămi mai mai se înnecau.
Ah, prea curând pentru argaţi;
Cu ochii marii şi nemişcaţi,
Abià suflând, şi cu nesaţ
Mult timp după aceia ei tot mai ascultau.

— Când Marta [2]) sta torcând, băeţi,
Se cântau cântice, vedeţi,
Tot cântice frumoase şi lungi. Ce să ne pese
Că astăzi s'au cam învechit?
Altele nouă au ieşit
In franţuzeşte; negreşit
Nu le pricepem, dară.... cuvintele-s alese!

In vorbele aceste ale
Moşneagului prind să se scoale
Argaţii, şi îndată dând asinilor zor
Spre apa mândru curătoare,

---

[1]) Martegna. Orăşel de pescari ce trăesc din pescărie şi sare, zidit pe insule mici în mijlocul mării sau a bălţilor. Circulaţia se face pe poduri şi pe canale, de unde numele de *Veneţia provenţală*.

[2]) Când Marta sta torcând *(Quand Marto fielero)*, adică în vremile vechi. Proverbul face aluzie la Marta, gazda lui Crist, care, după tradiţie a scăpat Tarasconul de *Tarasca*, monstrul ce-l pustiià.

O schiţă mică *„Câte nu se inventează“* ne dă formula cea mai simplă a ideei sale: Un tânăr foarte puţin talentat doreşte să facă poezii, nu ştie însă cum. Auzind de o ţărancă, care pricepe multe, se decide să o viziteze. Femeia îi găseşte într'adevăr un leac, îi împrumută ochelarii şi cornetul ei acustic, şi atunci dânsul aude cartofii povestind păţaniile lor şi vede toate minunile din stupul albinelor.

Poetul deci face să vorbească vietăţi şi obiecte neînsufleţite, cari de altfel sunt lipsite de darul vorbirii. Este vechea idee a basmeler „a fost atunci când animalele ştiau încă să vorbească“. In *„şoşonii norocului“* cari procură purtătorului realizarea dorinţelor celor mai ascunse, un scriitoraş care ar vrea să fie poet dă de ei şi aude deodată cum o floricică povesteşte biografia ei. Cam la fel sună definiţiunea, a fi poet, într'o altă poveste, în care vorbeşte de doi fraţi, unul poet, celălalt savant, unul (adică poetul) cântà şi scrià cu inima plină de bucurie despre toate câte le-a creat Dumnezeu şi despre felul cum ele se oglindesc în inima sa *(Broască)*.

Aplicând această reţetă a da darul vorbirii acelora cărora nu le e dat, fie animale, fie plante, fie obiecte, ajungem la două soluţiuni.

Prima, care ne prezintă numai unele capitole, sau mai bine zis monografii miniature, din istoria naturală, zoologie şi botanică, sau istoria politică, povestite într'un ton de basm şi amestecate cu imaginaţiile obicinuite la basmele copiilor; astfel de piese întâlnim destul de des în opera lui Andersen. Talentul său de a nimerì limba simpatică copilului în naraţiuni este minunat. Unele scrisori adresate copiilor, sunt aşà de bine potrivite mentalităţii copiilor, încât ni se pare că citim o poveste şi nu o scrisoare fără miez anecdotic.

Această abilitate egală cu aceea a lui Ovid, care se plânge că tot ce vorbià se formà involuntar în rime, îl seduce pe Andersen a da forma şi atribuţiile exterioare ale basmului şi acelor povestiri cari nu conţin elementele basmului, unde deci forma exterioară şi cuprinsul lăuntric nu congruiază, născând astfel piese slabe şi din punctul de vedere didactic de astăzi inutile pentru formarea ideiei cosmologice a copilului. Această metodă a mijlocì cunoştinţe serioase în mod antropomorf copiilor, adică aşà ca şi când animalele ar gândì la fel ca şi oamenii, ni se pare astăzi nepotrivit cu toate că pe timpul lor erau privite ca drăgălaşe şi spirituale.

Din descrierea „Viaţa albinelor“ şi „a termitelor“, dată nouă de Maurice Maeterlink, din aceea a furnicelor tălmăcită de Hans Heinz Ewers, din nuvelele de animale ale Englezului Ernest Seton Thompson, din mii de fotografii şi filmuri cunoaştem rostul animalelor şi momentele cele mai intime din viaţa lor atât de bine încât copilul de astăzi nu are nevoie de poveşti antropomorfe din,

domeniul istoriei naturale, putând aflà mai uşor adevărul care e mai interesant decât orice ficţiune fantastică.

Acest grup din poveştile lui Andersen, actualmente mai puţin apreciat, stă foarte aproape de alte bucăţi pe care le-aş numì cu o mică exagerare, pentru a fi înţeles mai uşor, informaţiuni ziaristice, articole, cari astăzi, dată fiind desvoltarea şi însemnătatea ziaristicei ar apare ca foiletoane, cari însă potrivit gustului de atunci, sunt îmbrăcate în mantia basmului.

Un exemplu l-am văzut la „Povestea Dryadei" care erà mai mult descrierea expoziţiei internaţionale dela Paris; o temă de reportaj însoţită de notiţe ichiologice găsim la „*Marele şarpe de mare*" scris cu ocazia punerii cablului între continent şi America. O altă schiţă „*O picătură de apă*" povesteşte de infuzorii ce se văd în apă prin microscop. *Povestea „Inului"*, care ne arată soarta plantei până când ajunge aţă, din aţă cârpă, iar din cârpă hârtie, face puntea între acest grup şi unul altul, care izvorăşte la fel din punerea în practică a procedeului discutat mai înainte, având însă drept rezultat piese foarte frumoase, dintre cele mai apreciate ale poetului. E atunci când interese didactice sunt bine realizate, când forma exterioară a basmului se potriveşte cu cuprinsul mult-puţin miraculos, când limba este adecvată miezului povestirii, atunci când este vorba de o poveste cu o pointă şi când obiectele înzestrate de poet cu darul vorbirei în realitate n'au viaţă, ca de exemplu bibelouri, jucării, păpuşe, etc.

In această categorie întâlnim „*Acul de cârpit*" ce-şi rupe urechea şi ajunge în jghiab, tot aşà soldatul de cositor, care după diferite aventuri ajunge în foc, formând chiar topit o inimă, drept omagiu pentru amanta sa, o mică baletistă din hârtie gofrată sau *Coşarul de porţelan* care fuge cu o păstoriţă, din acelaş material, de pe masa unde erau aşezaţi, pentru a o scăpà de o partidă neplăcută cu un drăcuşor.

Un farmec deosebit oferă însă aceste poveşti dacă e vorba de biografii-paralele când biografia unui obiect acompaniază viaţa unei persoane sau unei familii.

Exemplul cel mai frumos este „*Istoria unui gât de sticlă*". Sticla a fost golită la o excursie când s'a serbat logodna fetei cu cârmaciul; în zburdălnicia tinerilor ea a fost aruncată printre trestiile unei bălţi; acolo o găsesc băieţii şi ea servă ca vas pentru rachiu de pelin, destinat unui alt marinar care erà înrolat pe aceleş vapor cu logodnicul. Corabia se scufundă, sticla aruncată în mare cuprinde ultimele salutări către mireasă ale tânărului cârmaciu logodit. Din nenorocire dânsa ajunge la ţărm într'o ţară unde scrisoarea nu este înţeleasă. Umplută după un timp cu seminţe de flori în ţară străină se întoarce acasă şi după alte peripeţii — ajunge numai fragmentar în formă de gât, în colivia unei pasere la fosta mireasă rămasă nemăritată.

Motive din istoria naţională nu găsim multe la Andersen,

ceeace este destul de uimitor, căci multe din poveştile sale sunt schiţe mai voluminoase şi nuvele pentru cari dânsul ar fi putut foarte uşor alege figuri sau întâmplări din istorie; în realitate întâlnim numai vreo cinci din aproximativ 180 de bucăţi, pe cari le numeşte poveşti, cari arată un subiect luat din istorie. Andersen erà atât de obişnuit cu forma basmului încât îl aplică şi în aceste cazuri unde evenimentele istorice puteau să aibă efect, chiar povestite cât se poate de simplu şi nemijlocit, iar nu împodobite cu ghirlandele lui de ficţiuni mai mult sau mai puţin miraculoase.

Prima are titlul „*Ceeace ne spune vântul despre Waldemar Daa şi fiicele sale*"; descrie soarta amară a mândrului şi crudului nobil Daa, care părăseşte într'o noapte castelul său după ce pierduse în experienţe alchimistice toată averea, rămânându-i numai sfărmături de sticlă roşie pe cari le crede bucăţi de aur. Prin introducerea vântului ca povestitor, această tragedie scoasă ca şi celelalte din cronici vechi, pierde mult din efectul ce l'ar fi avut asupra cititorului povestită nemijlocit şi mai simplu.

Din această cauză ni se pare istoria *Episcopului de Börglum* şi a neamurilor sale mai interesantă. Un episcop catolic din timpurile răsboinice, ale evului mediu, răpeşte unei văduve averea gonindu-o de pe moşia ei, însă fiul acesteia, întors din ţări străine îl omoară înaintea altarului.

Piesa a treia din seria istorică cu care ne vom ocupà acuma, ne dă binevenitul prilej de a puteà comparà acelaş subiect la opera unui alt poet, din întâmplare tot danez, şi care a ajuns tradusă chiar în toate limbile.

E romanul vieţii „Doamnei Maria Grubbe". Concurentul lui Andersen e, contimporanul nostru romancierul danez, Jens Peter Jacobsen. Acţiunea e foarte impresionantă. Domnişoara Maria, fiica unui mare nobil, devine soţia fratelui ilegitim al Regelui, îl părăseşte însă şi se căsătoreşte cu un alt nobil mai puţin curtezan, apoi pleacă şi dela acesta. Un biet pescar o găseşte în timpul ciumei grav bolnavă pe câmp şi o ia de soţie. Brutal cum este, o bate adeseori şi ajunge în cele din urmă în temniţă din cauza unui omor comis. Fosta doamnă dela curtea regală cârmuieşte în absenţa soţului luntrea dela un mal al râului la altul. O canava grandioasă din toate punctele de vedere. Jacobsen a făcut din ea faimosul său roman, desvoltând în tablouri admirabile viaţa acestei femei nenorocite prin împrejurări şi prin temperamentul ei, dându-ne o icoană colorată şi în acelaş timp fidelă a tuturor păturilor sociale din Danemarca de pe timpul răsboiului de treizeci de ani.

Noi cari ne-am obişnuit a vedeà această epocă prin prisma lui Schiller şi a lui „Wallenstein" suntem foarte bucuroşi a cunoaşte şi cealaltă lature descrisă atât de desăvârşit.

La Andersen, în schimb este vorba de o sărmană femeie simplă, căreia i s'a oferit un adăpost într'un pavilion de grădină,

S'a dus prin părţile aceste
Şi prin Italia? Nu este
Bărbat ca el! Pe-atâţia de suflet i-a umplut.

Ce coapse-aveà, ce agerime,
Ca Jan de Cossa [1])! O mulţime
De talgere el are într'un dulap tixit,
(In cinstea lui au fost săpate).
Mai are 'n grindă atârnate
Şi nişte brâuri învrâstate,
Să juri că vezi acolo un curcubeu leit!

Când l-au văzut, ei toţi îşi pleacă
Fruntea 'n pământ şi se îmbracă...
Ei, cine să se puie cu Legalent? Dar Cri,
Un flăcăuandru tinerel,
Cu trupul tras printr'un inel,
(Cu nişte vaci venise el
La Nîmes chiar atunce), Cri singur îndrăznì.

Eu, ce pe-acolo mă aflai
Din întâmplare, şi strigăi:
— Şi eu de fugă-s gata!.. Dar ce mi-a dat în gând!
Zic toţi: — N'ai încotrò de-acuma!
Poţi judecà ce-aduse gluma!
Pe mine mă văzuse numa
Stejarii, după puii de potârnichi fugând!

N'avui ce face! Văd că vine
Chiar Lagalent şi cătră mine:
— Mai ţică, hai de-ţi leagă cureaua, vrei nu vrei [2])!
Şi tot atunce el îşi trase
Pe încordatele lui coapse
Un pantalon tot de mătase,
Impodobit pe margini cu zece clopoţei.

Să fie fuga mai uşoară,
Luăm în gur 'o lozioară.
Tustrei, ca buni prieteni, îndată batem palma.
Ne curge sângele ferbinte;
Cu un picior scos înainte,
Nerăbdători, luăm aminte
Când or da semnul... Iată-l! Ca fulgerul de-avalma

---

[1]) Jan de Cossa *(Jon Cueisso)*, mare seneşal venit în Provenţa cu regele René. Se pare că el a construit clopotniţa bisericii Sfintei Marta din Tarascon. E îmmormântat sub scara ce duce la cripta unde repausă sfânta. Monumentul funerar e atribuit lui Francesco Laurana.

[2]) *Pos, moun paure pichot, liga ti courrejoun,* expresie proverbială, adică: pregăteşte-te la alergat.

să-şi câştige prinţesa fermecată drept recunoştinţă pentru că a dat bani ca să-l îngroape. Deci fantomă recunoscătoare şi bună.

Povestea *Reginei zăpezii*, în care sfărmăturile unei oglinzi diabolice şi ghiaţa au încătuşat inima unui băeţel până după multe aventuri se topeşte coaja îngheţată din jurul inimei prin lacrimile calde ale tovarăşei sale de joc, ce l-a urmărit până l-a şi găsit.

Prinţul sărman, care din cauza sărăciei sale a fost refuzat de prinţesa fudulă din regatul învecinat, iar travestindu-se în *„porcar“* câştigă simpatiile şi sărutările ei prin jucării minunate ce le inventează, refuzându-o însă ca soţie atunci când dânsa tocmai din cauza acestei dragoste este izgonită din ţară.

In fine *„Privighetoarea“*: contrastul între pasărea artificială, lucrată din pietre scumpe care cu ajutorul mecanismului ce se află în interiorul ei nu ştie să cânte decât câteva melodii şi odată stricată rămâne mută, şi între adevărata privighetoare care prin cântecul ei simplu şi melodios alungă moartea dela patul Impăratului Chinez.

Iată unele figuri şi motive din ultimul nostru grup.

Am încercat să grupez vastul material din anumite puncte de vedere; am făcut-o pentru a puteà avea o perspectivă mai clară asupra activităţii poetice a poetului nostru şi pentru a ajunge mai uşor la priceperea felului său special prin care se deosebeşte tocmai de alţii. Am căutat să dau exemple caracteristice fără să fi fost fireşte în stare a analizà fiecare din naraţiunile sale.

Acì ar fi locul de a corectà o greşeală destul de generală, care s'a strecurat în nomenclatura operelor lui Andersen producând oarecari inexactităţi. Naraţiunile lui Andersen nu sunt toate basme, ci numai ultimului grup tratat de noi i se cuvine acest titlu, cuprinzând elemente miraculoase. Andersen le numeşte în limba daneză aventuri şi istorii, de basme vorbeşte numai într'un singur caz, unde se şi potriveşte; autobiografia sa o întitulează „Aventura vieţii mele“. „Aventura“ în acest caz nu este întrebuinţată în sensul medieval al cuvântului, cuprinzând lupte cu balauri, etc. şi nici în sensul de astăzi ca „aventura erotică“, ci ca un eveniment neaşteptat, neobişnuit şi interesant. In româneşte cuvântul „poveste“ are mult din această nuanţă.

Felul special al acestor poveşti îl cunoaştem suficient din analizele date până acuma; înfăţişarea lor literară poartă nota specială a poetului care este tot aşà de departe fantazia naivă a poporului cât şi de simbolismul complicat din epoca romantismului, astfel cum îl găsim în „Basmul-model“ de Goethe sau prin cele scrise de Hardenberg-Novalis.

Rezumând cele expuse am puteà să spunem că scrierile sale reprezintă tot felul de genuri literare dela schiţă şi foileton până la nuvelă şi basm, cărora le-a dat forma exterioară şi limba basmelor, aşà cum s'au desvoltat sub influenţa unui romantism moderat.

(Va urma) **Dr. E. I. Păunel.**

In pulberea stârnită de-atâta frământare,
Cu mânile-și strângeà de ciudă
Genunchii. Ce durere crudă
Și ce rușine mare! Udă
Ii erà toată fața de lacrămi și sudoare.

Cri îl ajunge, i se 'nchină:
— Sub bolta rateșului vină,
Ii zice Cri, fârtate, acolo e de noi!
Ai mâne timp să-ți plângi nevoia,
Dar azi să bem îmi este voia;
Sub Sfântul-Soare, dinapoia
Arenelor mai este loc pentru amândoi!

Dar, sarbăd, capul ridicând,
El de pe corpu-i tremurând
Işi smulge pantalonii cu zece clopoței
De aur, și lui Cri îi spune:
— Când azi puterea mă răpune,
Ca pe-o lebădă te'ncunune
Cri, tinerețа. Pune-i; de-acuma sânt ai tăi!

Așà vorbì. Și 'ntr'o clipită
El, prin mulțimea îmbulzită,
Ca un nămornic frasin cu vârful rupt, pierì.
Dar să-l mai vadă cinevà
De Sânt-Ion pe undevà,
Sau de Sân-Petru, ca mai ba!
De-atunce, capăt! Nimeni nici că-l mai întâlnì.

La Sâmbovini în aceà sară
Vincen îi povestià și iară
Ii povestià, cu ochiul de flacări încălzit.
Obrazul i se'mbujorà,
Și când vorbià din mâni dădeà,
Și vorba gârlă îi curgeà,
Ca un șivoi năvalnic pe câmpul otrăvit.

Prin bulgări grierii cântând
Il ascultau din când în când;
Privighitoarea 'n crânguri tăcù de multe ori.
Tăcù și buhna răgușită.
Pătrunsă 'n suflet și uimită,
Stând jos pe mlada de răchită,
Ea n'ar fi închis ochii pân 'dimneață 'n zori,

Mireia mamei sale spune:
— Pentr'un băiat e o minune
Aşà frumos să spuie şi să vorbeasc 'aşà!
Ah, bun e somnul iarna, dară
Să dormi în nopţile de vară
Zău că-i păcat. Nu'n orice sară,
Ci'n viaţa mea întreagă eu tot l-aş ascultà!

Alexandru Naum.

A întins capul și-a privit pe-un geam: nimeni. Decorul îl schimbă doar o pisică pătată cu galben, de „Angora", a armencii, care șade tolănită pe-o sofà roasă... Pisica își linge lenos o labă şi plictisită, cască...

Telepatie: bătrânul cască... Strada pustie...

* * *

S'a oprit în centru.

O bodegă luxoasă își lungește umbra pe caldarâmul străzii...

Bătrânul s'a oprit. Privirile au mângâiat timid literile aurite: „La bolta rece".

Oftează...

Vitrinile mari, își răsfață sticlele colorate, cu dopuri aurii, aranjate cu gust, merele cu obrajii împurpurați, brânza de „Olanda" cu miezul de harbuz întors, iar sticle multe, multe și felurite...

Prin ușa întredeschisă, a ajuns până la el o voce:

— ...lenea, e decăderea! Lenea a distrus poporul Roman, și invers...

E vocea lui conu Grigore. I s'a luminat subit fața. S'a apropiat mai tare de ușă. Acum, bătrânul, fură cu ochii ceafa dospită, cu mai multe caturi, a lui conu Grigore. Voește să-l salute; se apleacă umil de câte ori i se pare că protectorul lui, conu Grigore, s'a întors cu fața spre el. Dar, ironie, îi răspunde doar imaginea lui îmbătrânită și cu șapca în mână, oglindită în apele geamului...

Conu Grigore s'a întors spre ușă.

L-a zărit.

Şi-a ridicat cu greutate volumul, și-a venit către el.

— Nu te-am văzut, Chițule!

Şi-un pumn de bani au strălucit fulgerător în soare, și-a dispărut în întunecimea șepcii.

Bătrânul a stat pe loc. Deliberează... Nodul gâtului i se ridică și se lasă chinuitor... Acum, în ochi i se oglindesc sticlele multicolore și covrigii înșirați pe ață în geamul de dincolo...

Şi iute îl înghită gura flămândă a cârciumei de peste drum...

V. Damaschin

Aceasta o făceà un copil, în sfânta Rusie mistică şi bigotă la extrem!

Erà însă ataşat profund de mama lui, Maria Alexandrovna. Oriunde ar fi fost exilat, în toiul celor mai aprige lupte politice şi chiar în ajunul revoluţiei bolşeviste el găsià timp ca să se repeadă în Suedia să-şi vadă mama, refugiată acolo. Altădată, ca student, fiindcă fumà extraordinar de mult, Maria Alexandrovna l-a sfătuit să înceteze, căci îşi dăunează sănătatea. N'a fost ascultată şi atunci a recurs la alt mijloc, spunându-i că fiind văduvă — în 1866 murise Ilie Nicolaevici, tatăl lui Lenin — din mica pensie ce o primeà, nu poate suportà şi costul tutunului. Din aceà clipă Lenin a încetat să fumeze!

La un an după moartea tatălui, când Lenin erà în ultima clasă a liceului, fratele său Alexandru — student la Petersburg — împreună cu o soră, încercă un atentat contra ţarului. Complotiştii — printre cari se aflà şi mareşalul Pilsudski — au fost trădaţi, şi poliţia i-a prins asupra faptului. Sora lui, Ana, arestată din primul moment, a fost obligată la domiciliu forţat lângă Kazan, Alexandru condamnat la moarte prin spânzurătoare, Pilsudski la câţiva ani de muncă silnică.

In acelaş an Lenin sfârşià liceul, cu medalia de aur şi un certificat strălucit, înscriindu-se apoi la facultatea de drept a Universităţii din Kazan. Acì fu capul unei răsvrătiri, ceeace-i atrase arestarea şi excluderea din universitate. După multe intervenţiuni din partea mamei sale, care voià să-i asigure o carieră, Lenin fu admis să-şi treacă examenul la Petersburg. A obţinut cu uşurinţă licenţa şi s'a înscris în barou, dar tot timpul îl consacrà studiilor lui Marx şi agitaţiei revoluţionare. Spânzurarea fratelui, îi sădise în suflet o ură de moarte împotriva *ordinei stabilite*. A intrat imediat în legătură cu asociaţiile secrete şi a început formarea lucrătorilor pentru lupta de clasă în spiritul marxist. In acest scop el căutà societatea studenţilor ingineri, cari forţamente aveau legături cu massele muncitoreşti. Dela studenţii politehnici puteà aveà sprijinul cel mai eficace în pregătirea lucrătorilor. In 1893 frecventà cercurile secrete de educarea masselor, sub numele de Nicolae Petrovici. Astfel, mergând periodic din cerc în cerc, şi procedând cu metodă şi tenacitate, formà nucleuri şi legà prietenii cu massele, aşà că la un moment dat, între lucrătorii din Petersburg se dusese faima de Nicolae Petrovici, iar despre Vladimir Ulianov (Lenin) nu se ştià

CU CINE MERGEM? CU GERMANIA SAU CU ITALIA?

Incă nu suntem hotărîţi pentru o politică economică bine lămurită şi aceasta poate să aibă urmări costisitoare pentru independenţa noastră faţă de state industriale ca Germania, Cehoslovacia, Polonia, Italia ş. a., care una după alta ne propun sau ne impun câte o convenţiune comercială.

Nehotărîrea noastră iese la iveală, când privim la ceeace se petrece în relaţiunile noastre cu două state şi anume cu Germania care până mai eri domină toată viaţa noastră economică şi cu Italia, care cu o energie nebănuită, cucereşte noi pieţe de desfacere pentru industria ei. In orice caz ar fi greşit să adoptăm fără discuţie părerea atât de înfiptă în mintea noastră că România nu poate să trăiască şi să se desvolte decât în dependenţa economică a Germaniei. Greşeala noastră ar fi în cazul acesta cu atât mai mare, cu cât am aveà aerul, să ignorăm, că conflagaraţiunea europeană a schimbat în mod profund starea de lucruri dinainte de răsboiu. In adevăr, ar fi destul să menţionăm, că astăzi alături de Germania industrială avem industria cehoslovacă, care „face cele mai importante afaceri cu Austria", lăsând Germania în rândul al doilea [1]).

Industria polonă „are înaintea ei un viitor admirabil" [2]). Industria polonă a prins rădăcini şi s'a desvoltat sub dominaţia germană şi austriacă aşà că metodele acestora se cunosc pe deplin în Polonia, prin urmare şi mijloacele pentru a întâmpinà loviturile din partea lor.

Italia care până la răsboiu trebuià să rămână, conform unei înţelegeri internaţionale în sfera economică a Germaniei, astăzi concurează produsele industriei germane pe unele pieţe, care înainte de răsboiu erau socotite fără discuţie ca aparţinând imperialismului economic german.

---

[1]) *G. Wernlé.* — La Balance Comerciale de l'allemagne, pag. 34.

[2]) Ibid. pag. 51.

care-l conduce să vadă orașul și muzeele. Lenin urà cu ultima putere burghezia, iar în civilizație vedeà un rău, căci fiind dominat de țelul propus — revoluțiunea — orice îmbunătățire, orice progres, îi contrarià scopul. A fost marxistul cel mai pur în toată acțiunea lui; a fost intrasigent în această direcție și din această cauză vine și schisma partidului social-democrat rus în anul 1903, despărțindu-se în *bolșevici* (adică majoritari, sub conducerea lui) și *menșevici* (minoritarii rămași credincioși vechiului șef Plechanov). Cauza a fost deosebirea în privința tacticei și organizării. Lenin a caracterizat astfel pe menșevicii oportuniști: *un pas înainte și doi înapoi.* In lagărul menșevic, au rămas șefii vechiului partid social-democrat, cu prestigiul lui incontestabil, pe când în cel bolșevic singura figură proeminentă erà Lenin, având în spate lucrătorii din Rusia, cu cari păstrase contactul. A avut în această privință o intuiție genială: *massele îl vor împinge și-l vor impune.* Ca să prevezi acest fapt cu 14—15 ani în urmă, când Rusia strălucià prin autocratism, când cei mai avansați democrați nu cereau decât îndulcirea regimului și un parlament, când nu existà o problemă a capitalismului, în acele vremuri să pretinzi cu înverșunare și fără nici o concesie, *puterea pentru lucrători și țărani,* — însemnà ori nebunie, ori o viziune profetică. Deaceea poate, după schismă, Lenin rămas la 33 ani șef al bolșevicilor, cu casa partidului goală, neavând aproape ce mâncà, — n'a disperat, adeverindu-se odată mai mult că disperarea în politică este totdeauna o prostie.

După revoluția din Ianuarie 1905, denumită „Duminica roșie", ca să atragă pe țărani de partea muncitorilor industriali, a pus în aplicare, ca tactică maximă-program: „confiscarea tuturor pământurilor, fără nici o excepție cuprinzând și pe cele cari aparțineau statului, țarului, marilor duci, chiar și ale bisericii, în folosul țăranilor, chiar dacă ei nu le-ar fi cultivat niciodată".

Prin această rezoluție, impusă congreselor și conferințelor partidului bolșevic, el abandonà cele susținute în lucrarea „desvoltarea capitalismului în Rusia, în care cereà ca numai pământurile cultivate de țărani, înainte de abolirea servajului, să le fie împărțite. Teză moderată, — ea însă nu mai convenià acum tacticei lui. Dealtfel în toată activitatea sa, dictatorul roșu treceà cu o ușurință primitivă peste orice ar fi susținut seara, dacă a doua zi dimineața

constată că ar dăunà scopului său. Nu voià să cunoască noțiunea „consegvența".

Tot în anul 1905, în Octomvrie, el a înființat primul sfat al lucrătorilor din Petersburg, primul *„Soviet"*. In acest timp, colindă Europa, asistând la diferite congrese socialiste ruse sau internaționale. Poliția rusă secretă din străinătate, îi urmărià pas cu pas mișcările, raportând „Ohranei".

In 1908 se găsià la Paris, împreună cu familia și cu nedespărțitul tovarăș Zinovief. Vieața tuturor socialiștilor ruși, erà un calvar al mizeriei, în așteptarea bombei visate, care să asvârle în aer *ordinea socială*. Până atunci, își câștigau o existență mizerabilă, spălând vitrinele magazinelor, sau cărând bagajele turiștilor.

La Paris, a stat 4 ani, timp penibil, cu atât mai mult că a fost o epocă de armistițiu, în câmpul revoluției, un antract s'ar puteà spune, al cataclismului care a distrus imperiul țarilor. Inacțiunea și liniștea socială, îl exaltau, îl martirizau. Nopți întregi se plimbà cu statul său major, înpărtășindu-i teama că ceasul lor nu va sunà. In aceà chinuitoare vreme, s'a întrebat, cu siguranță, dacă vor sosì evenimentele cari să-l impuie cu brutalitate istoriei, s'au dacă nu s'a născut prea devreme într'o lume prea tânără și necoaptă pentru revoluția cea mare. Tovarășii Kameneff-Rosenfeld, Zinoviev-Apfelbaum și Troțchi-Braunștein, îl consolau, îmbărbătându-l. Am însemnat înadins numele reale ale statului major bolșevic, ajutoarele lui Lenin, pentru a evidențià paradoxul acestei stranii colaborări între un rus și atâția evrei. Totdeodată acest fapt explică prin el însuși, persecuția fără margini îndreptată până la exterminare împotriva clerului rus, batjocorirea bisericilor și sforțările păgâne pentru distrugerea religiei provoslavnice.

Răsboiul mondial l-a petrecut în Elveția. O soartă diabolică îl ajută. Nu-i păsà de țara lui, n'aveà sentimentul iubirii pământului unde a văzut lumina zilei. Orice apărare a patriei — spuneà el — este șovinism. Trebuie ca peste tot să transformăm războiul popoarelor în răsboiu civil, înăuntrul fiecărei țări.

Erà vesel, simțià că ora lui se apropie. Răsboiul a avut asupra-i o influență teribilă. Ura și violența i s'au accentuat, însăși fizionomia i s'a transformat. A organizat celebrele conferințe dela Zimmervald și Kienthal din 1915 și 1916. In afară de aceasta, după moartea mamei sale, — stabilit la Lausane, — citeà, scrià și aștepta:

şi tocmai din cauza aceasta interesele noastre pot să fie mai bine satisfăcute.

În Italia, spune un economist american şi încă dintre cei mai severi, când e vorba de Italia: „în anii din urmă, ani de încercări, de experienţă şi de experimentare, s'a înfăptuit (în Italia) un progres robust, răzimat pe bazele teoretice ale fascismului. Un program economico-social bine studiat a fost tradus în lege şi o bună parte din el a fost pus în practică" [1]).

Italia produce astăzi jumătate din fierul de care are nevoie [2]). E adevărat însă că balanţa comercială a Italiei este încă definitivă, dar exportul ei s'a ridicat dela 14.370 mil. lire în 1924, la 18.274 mil. lire în 1925 [3]).

Cehoslovacia prezentă în 1923 o balanţă comercială favorabilă cu 2 miliarde 305 milioane coroane în favoarea exportului. Această ţară ar fi un bun client pentru cerealele noastre, iar dacă am aveà o politică a transporturilor mai conştientă, am puteà să facem, ca importul Cehoslovaciei să nu fie acaparat cu totul de portul Hamburg, şi cel puţin o parte din mărfurile importate de ea să treacă prin porturile noastre.

Polonia prezentă în 1923 o balanţă comercială cu 79.104.000 franci aur în favoarea exportului şi dacă am şti să punem mijloacele noastre de comunicaţie la dispoziţa Poloniei, am reînvià un transit de mărfuri analog cu acela dela Lemberg prin Suceava şi Cetatea Albă din timpul lui Ştefan cel Mare, iar pe baza unei politici economice bine chibzuite, Basarabia ar continuà să furnizeze Poloniei produsele ei agricole, ca în timpul din stăpânirea ţarilor.

Intr'un viitor plan economic al activităţei noastre trebuie să avem în vedere, că cu cât vom fi mai strâns legaţi economiceşte de Germania, cu atât desvoltarea noastră industrială este mai ameninţată, interesele germanilor împing ţara lor înspre Soviete şi n'ar aveà nici un interes să ne ajute într'un conflict cu acestea. Ar trebuì să mai avem în vedere că în Cehoslovacia, Italia şi Polonia se lucrează cu multă energie şi pe terenul politic şi pe cel economic şi noi avem totul de câştigat în tovărăşia lor şi ca metodă şi ca naţionalism.

Ing. P. N. Panaitescu

[1]) C. E. Mc. Guire. — Italy's international economic position, pag. 13.

[2]) In 1926 Italia a produs 529.000 tone de tuciu, iar restul până la un milion de tone necesare industriei italiene a trebuit să-l importe.

[3]) C. E. Mc. Guire. — Ibid. pag. 439.

OCUPAŢIA PRINCIPATELOR ROMÂNE
DE
RUŞI ŞI AUSTRIACI INTRE 1853—1857

Dreptul de stăpânire al călugărilor latini — romano-catolici — asupra Bisericii din Bethleem şi a Mormântului Sf. Fecioare, obţinut din partea Turcilor prin mijlocirea Diplomaţiei franceze la Constantinopol, condusă de La Valette [1]), fu o grea înfrângere nu atât pentru călugării Greci—ortodoxi — cât mai ales pentru protectorii acestora, Diplomaţia rusească.

Mândria Diplomaţiei ruseşti, care ştiuse să obţină dela Poartă tratatul dela Unkiar-Iskelessi, 8 Iulie 1833, precum şi ambiţia Dinastiei Romanovilor de a se socotì — în baza legăturilor de familie cu Paleologi [2]) drept ocrotitori ai creştinilor ortodoxi de sub stăpânirea turcească, cădeà odată cu toate jertfele de bani şi vieţi omeneşti, făcute de mai bine de 100 de anì, atrăgând după sine şi înlăturarea veşnicului pretext de a intervenì, după plac, în Impărăţia, intrată în agonie, a Semi-lunei.

Din această cauză îndată ce se cunoscù la curtea rusească citirea firmanului de întărirea drepturilor călugărilor latini asupra locurilor sfinte, ţarul Nicolae I-iu, om autoritar, trimise cu o suită numeroasă la Constantinopole pe prinţul Meşnikof ca să aranjeze această chestiune, în favorul călugărilor greci bineînţeles, şi în acelaş timp în secret să ceară Sultanului ca în schimbul necondiţionat al ajutorului armatei ruseşti să dea ţarului „dreptul de protectorat asupra tuturor creştinilor ortodoxi din întreaga împărăţie" [3]) nu va primì aceasta, să i se declare răsboiul.

---

[1]) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei während der Besezung durch die österr. Truppen in den Iahren 1854—1856. Wien 1878. Autorul a fost în timpul acestei ocupaţii ca ofiţer de stat major şi-i foarte just în aprecieri. Cum e şi drept înclină mult pentru interesele Austriei. Aceasta a fost publicată întâiu în „Österr Revue" pe anii 1854—56 şi apoi după moartea lui întâmplată în 22 Iulie 1866, fu scoasă în volumul citat, de prietenii săi.

[2]) Uebersberger Hans: Russlands orient politik. p. 1. Stuttgart. 1913. „Ivan al III-lea s'a căsătorit cu Zoe fica lui Constantin Dragazes.

[3]) A. Malet et P. Grillet: XIX Siècle, pag. 428. Paris 1917.

seara, iar la constituirea biuroului, bolşevicii bătură pe menşevici, Lenin, Troţchi, Kamenef, Lunaciarschi fură aleşi în tunetele de aplauze. Lenin însă nu-şi făceà apariţia, ci aşteptà într'o cameră alăturată, rezultatul asaltului. In fine, către miezul nopţii, ştirea aşteptată sosì: guvernul provizor căzuse, miniştri — burghezi ca şi socialiştii moderaţi—închişi în fortăreaţa Petru şi Pavel, *ordinea legal stabilită* erà răsturnată, bomba istorică menită să sguduie până în temelie societatea, explodase, Lenin fu înscris cu sânge în istoria omenirii.

A doua zi dimineaţa la 26 Octomvrie 1917, st. v., după o noapte de nesomn, Lenin, înconjurat de întregul biurou, intră în sala de şedinţă, întâmpinat de ovaţiile poporului. Şi-a plimbat ochii asupra adunării, aplecându-se uşurel peste tribună, indiferent la ovaţiile ce nu conteneau şi când s'a făcut linişte a început: „trecem acum la clădirea socialismului. Intâi trebuie să luăm măsuri pentru realizarea păcii". Pe urmă a citit decretul prin care toate pământurile se dădeau ţăranilor. Apoi s'a citit lista miniştrilor şi congresul s'a închis. A urmat o perioadă de anarhie generală în Rusia, anarhie în armată, anarhie în justiţie, anarhie în administraţie. In toamna anului 1918, Lenin s'a hotărît să curme această stare şi să treacă la refacerea organismului. Intâi a luat puterea sovietelor locale, care paralizau întreaga vieaţă a Statului, a reinstalat erarhia în funcţiuni, prin decretul din 14 Decemvrie 1918, anunţând măsuri drastice de represiunea oricărei nesupuneri. Reveni la sistemul burghez. Dictatură, dar dictatura proletariatului ziceà el. In realitate erà dictatura lui. Şi cereà ascultare orbească. Nu permiteà nimănui să-l contrazică. Odată Podvoischi, şeful suprem al cartierului general simţindu-se vexat că Lenin îl chestionà asupra unor lucruri de ordin militar, îi spuse că-şi dă demisia. Dictatorul îi răspunse calm: „Vă voiu traduce în faţa tribunalului poporului şi vă voiu împuşcà. Vă ordon să vă continuaţi lucrul".

Altădată, hotărînd suprimarea presei, Zinovief, Kamenef şi Ricof, cei mai ataşaţi tovarăşi ai lui, cu care de zeci de ani lucrase şi îndurase toate mizeriile, s'au opus motivând că acestea sunt mijloacele burgheziei şi că adoptându-le înseamnează încetarea socialismului. Totdeodată şi-au dat demisiile. Răspunsul lui Lenin venì fulgerător. A luat lui Zinovief preşedinţia sovietului din Petrograd, lui Kamenef aceia a comitetului central executiv, iar a doua zi cu

mâna lui a scris în ziarul *Pravda:* „tovarăşii cari ne-au părăsit au lucrat ca nişte dezertori".

Când erau în joc interese politice, nu cunoşteà prieteni. Lui i se poate spune cu toată dreptatea: a ars ce-a adorat ş'a adorat ce-a ars.

Văzând că regimul sovietic periclità vieaţa Statului, a revenit treptat la cel burghez prin crearea unei *noui politici economice,* „Nep" cum se spune în ruseşte. Remarcelor că astfel sovietismul se îndrepta spre faliment, răspundeà: puterea sovietică păstrează trei înălţimi dominante: *naţionalizarea transporturilor, naţionalizarea comerţului exterior, şi naţionalizarea marei industrii.* Şi adaugă cu ironie: iar guvernul păstrează o a patra înălţime: *Ceka,* drăceasca poliţie, care a întrecut cu mult în cruzime vechea poliţie secretă imperială, *Ohrana.*

Tot ce-a combătut sub vechiul regim, acum, când la putere erà proletariatul, devenise necesar şi bun; mai mult, în posturile cele mari importante a păstrat pe tehnicienii burghezi, răspunzând comuniştilor: „învăţaţi dela ei şi pe urmă îi veţi înlocuì; am luat această măsură pentru a uşurà soarta bieţilor cetăţeni, cari sunt nevoiţi să aibă deaface cu lamentabilul nostru aparat sovietic". Este posibil, mai multă inconsecvenţă?

A combătut cu înverşunare — conform doctrinei lui Marx — orice îmbunătăţire a stărei claselor muncitoare, cerută de socialiştii moderaţi. Aceştia erau favorabili desvoltării cooperatiste. Lenin, atacându-i cu ultima energie, spuneà că sub regimul burghez nici o reformă nu aduce un ajutor claselor sociale. Creditul, reformele fiscale, *repartiţia tuturor pământurilor la ţărani,* chiar şi aceasta, nu vor aduce schimbări esenţiale. Din contră, va rezultà inevitabil extinderea şi consolidarea economiei capitaliste. Pentru a face socializare, organizarea unui sat izolat nu ajunge, trebuie să se exproprieze toţi explotatorii cari au monopolizat mijloacele de producţie şi cari administrează economia naţională. Pentru aceasta trebuie luptă, luptă fără încetare, deoarece cu meschina morală mic-burgheză nu se poate obţine nimic".

Acestea le spuneà înainte de revoluţie. Dar odată ajuns la putere, după experienţa socializării totale care a dat un formidabil faliment, încât a trebuit să se revină asupra politicii economice, în anul 1923, cooperaţia nu mai este execrată — căci Lenin zice: „tovarăşii noştrii nu-şi pot da seama încă de importanţa enormă,

Pe frontul Dunării, către sfârşitul anului 1853 nu s'au întâmplat decât două evenimente şi anume o încercare a Turcilor de a-şi formà un cap de pod lângă Olteniţa alungând pe generalul rus Dannenbery, isbândă rămasă fără urmare din partea Turcilor şi al doilea ocuparea Calafatului de către oştile turceşti din Vidin.

Dintru început se observă dar curajul Turcilor de a lua ofensiva şi hotărîrea Ruşilor de a rămâne în defensivă.

Ceeace supără mult pe Franţa şi Anglia şi le făcù în acelaş timp să intre în acţiune fu distrugerea unei escadre turceşti, comandate de Osman Paşa, în raza portului Sinope, de către o divizie de răsboiu rusească comandată de amiralul Nachimoff, la 11 Noemvrie 1853 [1]).

După întâmplarea acestui eveniment presa din Franţa şi Anglia începù o campanie violentă împotriva Rusiei îndemnând la declararea răsboiului. Dealtfel flota Franco-Engleză ce se afla în Bosfor primì ordin să înainteze în Marea Neagră sub pretext să apere Constantinopolul de un eventual atac al flotei ruseşti, căreia în acelaş timp i se hotărî şi o linie de demarcaţiune în M. Neagră peste care îndată ce se va trece i se va declarà răsboiu [2]).

Ţarul Nicolae văzându-se ameninţat căută cel puţin să-şi asigure dacă nu concursul Austriei şi Prusiei cel puţin neutralitatea acestora, din această cauză el trimise la începutul lui Februarie 1854 pe prinţul Orloff la Viena care caută să sondeze părerile austriace într'o eventuală trecere a Ruşilor peste Dunăre şi o răscoală a tuturor creştinilor din Peninsula Balcanică, Orloff însă, se înapoe la 15 Februarie fără nici un rezultat căci la 22 Februarie Austria începù să-şi concentreze trupe la graniţa de sud-est [3]).

Manifestele ţarului dela 9 şi 21 Februarie 1854 către poporul rusesc prin care i se anunţà începerea răsboiului religios împotriva Turcilor pentru liberarea creştinilor de sub jugul acestora şi alungarea semi-lunei din Europa, precum şi rapoartele miniştrilor Franţei şi Angliei din care se vedeau intenţia Ruşilor de a pune stăpânire pe Constantinopol făcù ca la 12 Martie 1854 să se încheie un tratat de Alianţă defensivă şi ofensivă între Anglia, Franţa şi Turcia, iar la 13 Martie 1854 consulul englez din Petersburg să înainteze

[1]) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei... p. 22.
[2]) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei... p. 24.
[3]) Oskar Criste: Die Occupation der Donau Fürstenthümer. p. 32.

Poate chiar acest fapt a contribuit în bună măsură la accelerarea demenţei, sângerosului dictator. A avut două accese de paralizie în 1922 şi 1923, — şi un al treilea, fulgerător, l-a răpus în dimineaţa zilei de 21 Ianuarie 1924.

Dictatorul roşu a fost creatorul teoriei şi tacticei revoluţiei proletare mondiale. In acest domeniu, în adevăr, a fost şi a rămas neîntrecut.

C. C. Petrovici

Notă: Peste câteva luni, voiu face să apară sub acelaş titlu, un studiu cuprinzând analiza tuturor scrierilor lui Lenin, — 24 de volume mari.

Pentru aceste însemnări, m'am servit de următoarea bibliografie: *G. Zinoviev:* N. Lenin; *N. Lenin:* La question nationale et coloniale; *N. Lenin:* Sur la coopération; *Lenin-Serrati:* Polemici comuniste; *Lenin-Serrati;* Lenin et la France: *N. Lenin—G. Zinoviev:* Contre le Courant; *N. Lenin:* Problemele Puterii Sovietelor; *Pierre Chasle:* Vie de Lenin; *G. Zinoviev:* Le Leninisme.

Ca urmare a acestei convenţiuni se hotărî Austria să trimeată Rusiei la 3 Iunie 1854 o „Somaţie" prin care îi cerù oprirea ofensivei în Balcani şi evacuarea Principatelor [1]).

Pe lângă aceasta internunţul austriac de pe lângă Poartă reuşì la 14 Iunie 1854 să încheie o Convenţie prin care i se permiteà Austriei să ocupe pentru tot timpul acestui războiu Principatele române [2]) aşà că împăratul Austriei se văzù îndreptăţit ca la 21 Iunie 1854 să ordone mobilizarea corpului III şi IV sub comanda G. F. Z. M. von Hess [3]) iar la 26 Iulie ordonă comandantului armatei din Banat să se pregătească pentru a înaintà în Muntenia.

Ţarul, de teamă să nu silească şi pe Austria să treacă de partea duşmanilor săi răspunse „Somaţiei" din 3 Iunie printr'o notă cu data de 29 Iunie care sosì la Viena în seara de 5 Iulie 1854, fiind primită de Ministerul de Externe Contele Boul [4]).

Prin răspunsul său ţarul asigurà: garantarea integrităţei teritoriului Turciei, evacuarea Principatelor române, în urma unei garanţi formale că li se va păstrà teritoriul şi libertăţile şi garantarea drepturilor şi libertăţilor creştinilor din Imperiul turcesc, cerând în acelaş timp încheerea unui armistiţiu pentru pace.

Această notă Austria, o făcù cunoscut Franţei şi Angliei. Acestea răspunse:

Franţa mai întâi înlătură armistiţiul cerut apoi adaugă: *a)* Rusia să renunţe în viitor la protectoratul asupra Serbiei şi principatelor române, cari vor fi puse sub garanţia marelor puteri protectoare; *b)* liberă navigaţie pe Dunăre; *c)* mărginirea puterei ruseşti în Marea Neagră, şi *d)* nici o putere să nu se mai amestice în afacerile interne ale Turciei.

La acestea Anglia mai adaugă distrugerea Sevastopolului şi în viitor să nu se mai permită Rusiei ridicarea unui alt port de războiu la Marea Neagră [5]).

Intre timp Ruşii începură să se gândească la evacuarea Principatelor şi primul semnal al acesteia îl dete generalul Liprandi comandantul trupelor din Oltenia, care ordonă retragerea coloanelor dela Calafat şi T. Severin mai întâi spre Craiova, iar de aici le

---

[1]) Oskar Criste: Die Occupation der Donau-Fürstenthümer... p. 42 şi Wimpffen. 58.
[2]) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei... p. 60.
[3]) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei p. 64.
[4]) Oskar Criste: Die Occupation der Donau-Fürstenthümer.. p. 11.
[5]) Russisch-Turkische Krieg von den Iahren 1853—1854. p. 122.

Stelele 'n ele nu cântă,
Luna nu bate;
Noapte de fum învesmântă
Iubire și singurătate.

III

Chryseis, zise amurgul, uite seara!
Mâinile și fruntea-mi sunt ca ceara.
Cade înserarea, moare 'ncet, și sură
Cade noaptea; cad tăcerile pe gură...
Unde-i mâna, mâna cea dorită,
Să-mi închidă pleoapa obosită?...

IV

Din amăgirea ne'ntinată
Și din lumina ce-a umbrit-o,
Noi vom rămâne doar cu visul —
Cu amintirea, doar, iubito!

Colnicul verde și apusul
Sub înserat vor plânge sure,
Svârlind o pânză 'ntunecată
Peste luminile-ți impure.

Și când tu însă-ți sub obida
Suspinelor în van pierdute,
Te vei privì îmbătrânită
In pielițele tale nude, —

Vei tresărì, privind în urmă,
Inmărmurind, gândind ce zei-s
Aceia, ce-au durut prigoana-mi
Și sufletu-ți de fum, Chryseis.

Albrecht trimise un ofițer de stat major ca să se intereseze de situația lucrurilor din țară. Ofițerul sosì la București în ziua de 14 August 1854, unde găsì armată turcească ce intrase aici la 8 August sub comanda lui Halim Pașa iar ca comandant al orașului pe Sadyk Pașa, scriitorul polonez Czaikowski, care ajunse în mare trecere, grație sultanei Validé [1]).

Din partea refugiaților împrejurul lui Sadyk Pașa erau: N. Golescu, Mitică Crețulescu, care în 1849 a încercat atentatul pentru intimidarea Domnitorului Bibescu, iar la cartierul lui Omer Pașa cu foarte mare trecere Eliade Rădulescu [2]).

Constantin Cantacuzino, în calitate de președinte al guvernului ca să fie bine și cu Turcii, trimise deasemenea în numele țărei pe vistierul Filipescu, pe ministrul Iancu Filipescu, văr cu cel dintâiu, și pe logofătul Văcărescu, la Omer Pașa, ca să-l salute și să-i mulțumească că i-a scăpat de ocupația rusească, în acele timpuri nu se puteà altfel, trebuì bietul om să fie în buni termeni cu toate puterile, după lozinca dată de Halim Pașa în proclamația sa din 8 August „saumission envers les tous Puisants" [3]).

Omer Pașa primì deputăția foarte bine, făgăduind iertare tuturor celor ce au fost de partea Rușilor, promisiunea ținù însă, până la instalarea sa în București, unde fu primit la podul Beilicului de către președinte cu tradiționala pâine și sare, luându-și reședința în mănăstirea Cotroceni. Odată stăpân începù să comande „ca unul ce a alungat pe Ruși", cerând ca să se dea din partea țărei, hrană pentru 100.000 de soldați, cari și-au pus vieața în primejdie pentru ea [3]).

Durerea mare a Generalismului erà că aveà să împartă bunătățile țărei cu Austriacii și lucrul acesta îl neliniștea foarte mult făcându-l să întrebuințeze toate mijloacele pentru înlăturarea venirei Austriacilor. Deaceea puse de se întocmì un protest-plângere din partea țărei la Poartă prin care se arătà că-s mulțumiți locuitorii numai cu Turcii și nu mai au nevoe de ocupația austriacă. Protestul plângere fu acoperit cu zeci de mii de iscălituri în frunte cu președintele guvernului și Mitropolitul. In mânia lui merse apoi mai departe și începù să persecute pe cei ce țineau, sau i se păreà numai

---

1) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei... p. 90.

2) Wimpffen: Erinnerungen aus der Wlachei... p. 93 a) Ofițerul trimis fu chiar Wimpffen, pe atunci căpitan.

3) Wimpffen: Erinnerungen aus der Walachei... p. 95.

că ţin cu Austriaci, aşà ofiţerul român Loc. Solomon fu închis pentrucă a fost văzut citind manifestul contelui Coronini, comandantul austriac al trupelor din Banat, ce aveau să intre în ţară, ofiţerul nu fu pus în libertate decât numai în urma intervenţiei austriace.

In cele din urmă însă, trebuì să se supună şi el ordinelor venite dela Marele Vizir şi să primească ocupaţia austriacă prevăzută dealtfel în convenţia din 14 Iunie 1854 şi să trimită pe lângă Comandamentul austriac pe col. Omer Bey, iar din partea ţărei pe col. Voinescu, ca ofiţerii de legătură, luând în acelaş timp, împreună cu consulul austriac Laurin şi generalul Popovici, toate măsurile pentru primirea Austriacilor în Capitală. I s'a cruţat însă, această amărăciune căci fu înlocuit prin Derviş Paşa, în urma intervenţiei Internunţiului austriac de pe lângă Poartă [1]).

Intrarea Austriacilor s'a făcut pe la Turnu-Roşu şi Predeal în ziua de 22 August 1854, o brigadă îndreptându-se pe la R. Vâlcea, Drăgăşani spre Craiova, având ca ofiţer român de legătură pe col. Solomon, iar alta peste Olt pe la Piteşti, Găieşti spre Bucureşti. Tot pentru ocuparea Bucureştiului în aceeaş zi intră o altă brigadă pe la Predeal, Câmpina, Ploeşti, aceasta sosind mult înaintea celei ce veneà pe la Piteşti.

La contele Coronini, în Sibiu, se mai prezentă apoi o delegaţie, compusă din Episcopul de Argeş, Iancu Filipescu şi beizadea Scarlat Ghica, ca să mulţumească Impăratului pentru marea grijă ce poartă ţării ca s'o scape de urgiile răsboiului prin această ocupaţie binevoitoare [2]).

După primirea delegaţiei Graful Coronini intră şi el în ţară tot pe la Câineni, la 31 August luând drumul peste Olt spre Bucureşti, în ziua de 4 Septemvrie seara ajunse la conacul moşiei marelui Vornic Emanuel Bălceanu, unde rămase peste noapte iar a doua zi începù pregătirile pentru aranjarea trupelor ca la 6 Septemvrie dimineaţa să poată să-şi facă intrarea triumfală în Capitala ţărei [3]).

Primirea Austriacilor în Bucureşti fu foarte frumoasă luând parte la ea aproape întreaga populaţie în frunte cu guvernul şi boierii aflători precum şi Mitropolitul ţărei, din partea Turcilor luă parte armata de ocupaţie sub conducerea lui Derviş Paşa. Intrarea

[1]) Wimpffen: Erinnerungen... p. 93.
[2]) Wimpffen: Erinnerungen... p. 96.
[3]) Wimpffen: Erinnerungen... p. 104.

foarte caracteristică pentru mentalitatea lui Andersen Mama fetei Naomi, o evreică, erà guvernantă în casa unui conte suedez fiul contesei se îndrăgeşte de ea, amândoi fug, hotărîţi de a se căsătorì. Atunci însă când guvernanta crede că o vizitează logodnicul, se furişează în camera ei un vagabond care se foloseşte de situaţie şi o posedă pe când fata crede că ar fi contele, Tatăl lui Naomi, este deci în realitate vagabondul, în gândul fetei însă contele, care cu toate aceste, recunoaşte drept fiică pe copilul care nu e al său.

Un an înainte de ce apare „Scripcarul“ (1836) înregistrăm un alt roman al poetului nostru cu titlul-monogram „*O. Z.*“ Aceste două litere au un sens echivoc, ele înseamnă iniţialele studentului Otto Zostrup, sunt însă totodată şi marca penitenciarului din Odense. Eroul, pe ale cărui spate dânsele sunt tatuate a crescut la sinistrul şi asprul său bunic, nobil bogat şi fost Colonel vestit prin vitejia lui. Mama sa, o fiică frumoasă şi blândă din popor, sedusă de neastâmpăratul fiu al Colonelului a născut gemeni, pe eroul romanului şi pe o fetiţă debilă; nenorocita mamă care murise la naştere se aflà atunci tocmai în penitenciar căci stricatul său amant o înduplecase să ia asupra ei vina unui furt întâmplat în casa Colonelului, pe care însă el îl săvârşise. Această povestire nu este în aceeaş măsură tăiată din viaţa lui Andersen ca cele două caracterizate de noi până acuma, totuş nu lipsesc nici aci părţi autobiografice. Elementele văzute şi trăite în realitate sunt în acest roman impresiunile din penitenciar cunoscute poetului din copilărie, grija pentru soarta surorei sale, dispărută mult timp, seninul peisaj din Fünen, patria sa, şi drept contrast sălbatica Iutlandă, şi viaţa ce o trăise ca student pe la curţile nobililor.

Desvoltarea naraţiunei este determinată prin grija tânărului Otto pentru soarta surorei sale, a cărei urmă s'a pierdut îndată după naştere, şi, în legătură cu aceasta de ameninţările unui „saltimbanc“ care-l cunoaşte încă din penitenciar şi-l tot sperie că va destăinuì ruşinea lui şi a surorei sale în cercurile nobililor în cari studentul e foarte bine văzut.

Romanul sfârşeşte într'un mod neaşteptat; o fată de o frumuseţe rară şi cu un suflet adevărat nobil, găsită la ţigani şi luată în casa unei boierese, se dovedeşte în momentul morţii de a fi sora lui, în vreme ce fratele face o călătorie la Paris. El se logodeşte după întoarcere cu una din fetele acestei doamne nobile, care cunoaşte inocenţa mamei sale.

Şi în romanul „O. Z.“ apar ţiganii şi vagabonzii cu farmecul lor romantic, care l-a atras totdeauna pe Andersen, şi simbolurile catolice, caracteristice la dânsul, care cu toate că erà protestant convins, aveà o veneraţie adâncă pentru Maica Domnului.

In 1848 urmează „*Cele două baronese*“. Sceneria sunt moşiile din Danemarca. Romanul are — după cum arată şi titlul — două eroine, din două generaţiuni, şi redă în variante motivul favorit al copilului sărman ajuns în fine la glorie. Eroina principală, bătrâna

nord, venind din Bucovina. Trupele îşi făcură intrarea în Iaşi, sub comanda generalisimului F. Z. M. Freiherr von Hess, în ziua de 2 Octomvrie 1854. Intrarea în oraş s'a făcut prin partea despre Podul Iloaei, fiind bine primite de populaţie, guvernul provizoriu, Mitropolit şi boerii aflători în Iaşi. Comandantul îşi luă reşedinţa în casele lui Rosetti-Rosnovan, ca cele mai frumoase [1]).

Preşedintele guvernului provizoriu, din Moldova, Marele logofăt Constantin Sturdza, avù de potolit pe lângă altele şi un început de revoltă a miliţiei moldovene, aţâţată de hatmanul Mavrocordat, care lansă versiunea că Ruşii au de gând să ia în retragerea lor şi pe soldaţii moldoveni, ceiace făcù pe maiorul de artilerie Filipescu să dea semnalul mişcărei de nesupunere împotriva Ruşilor.

Din această cauză Filipescu fu luat prizonier miliţia dezarmată şi armele, tunurile şi caii cavaleriei confiscaţi de Ruşi în retragere, Filipescu fiind liberat cu mare greutate [2]).

Austriacii putură ocupà Moldova în linişte căci aici nu mai aveau concurenţa nimănui, Turcii cu toate ameninţările că vor trimete şi ei trupe în puterea dreptului de suzerani, s'au oprit la Galaţi.

Rechemarea Domnitorului Alex. Ghica se făcù şi aici tot în urma intervenţiei austriace scrisoarea de rechemare fiind iscălită de Derviş Paşa şi Contele Coronini în Bucureşti la 12 Octomvrie. La rechemarea lui Alexandru Ghica se opuse mult Vogoride, care cheltuì mari sume de bani în Bucureşti şi Constantinopol s'o zădărnicească [3]).

Totuşi la începutul lui Noemvrie sosì şi Ghica în ţară fiind primit din partea Turcilor de către Derviş Paşa, din partea Austriacilor de Coronini, din partea ţărei de guvernul provizoriu cu Mitropolitul şi întreaga populaţie cu mare alai, căci Domnul erà foarte popular.

La 15 Noemvrie Domnul reuşì fără mare greutate să-şi alcătuiască guverul din: Marele logofăt Ştefan Catargiu ca preşedite, fiul, Postelnic, ginerele, la Justiţie, Boldur-Lacescu, hatman, Mavrojani, finanţe şi Ralett la culte.

Prin readucerea Domnilor, Austriacii n'au avut altă grijă în timpul ocupaţiei decât să se ocupe cu respectarea strictei neutrali-

---

1) Criste: Die Occupation... p. 31. Hess fu primit la intrarea în oraş cu tradiţionala pâine şi sare.

2) Wimpffen: Erinnerungen.... p. 148.

3) Wimpffen: Erinnerungen.... p. 150.

tăţi din partea beligeranţilor, administraţia şi conducerea Principatelor rămânând în seama Domnilor şi a guvernelor lor.

In conducerea ţărilor ambii Domni însă, s'au arătat foarte slabi, pe deoparte din cauza nepriceperei, pe de alta din cauza intrigilor făcute de către favoriţii lor şi numai puţin din pricina amestecului Turcilor, cari începură urmărirea celor ce au fost partizani ai Ruşilor.

Aşà în Muntenia Turci cereau pedepsirea cu moartea şi confiscarea averilor a 25 persoane între care erau Marele logofăt Emanuel Florescu, Colonelul de miliţie Solomon [1]) şi alţii.

In Moldova pe lista proscrişilor se aflà: Fraţii Constantin şi Panait Moruzi, Colonelul Singurof, etc.

Nu mai puţin începură să se amestece în afacerile intrene ale Principatelor şi consulii străini, mai ales al Franţei şi Angliei. In Muntenia Colqhoun, consulul general al Angliei, reuşind ,după moartea Marelui vornic Filipescu să numească la interne pe Kreţulescu, partizan al naţonalştilor, ajunse adevăratul conducător al afacerilor interne, bietul Domn neavând curaj să spună nimic.

Mai mult din îndemnul patrioţilor Omer Paşa permise şi chiar poruncise mărirea miliţiei şi pentrucă nu se găseau bani, se hotărî confiscarea averilor mănăstireşti [2]).

Lucrurile n'au putut fi liniştite, mai ales în privinţa amestecului turcesc în afacerile interne ale Principatelor, decât atunci când Coronini hotărî ca toţi Muntenii şi Moldovenii să fie socotiţi ca fiind puşi sub scutul Austriei.

După acest eveniment orice încălcare făcută din partea Turcilor fiind socotită ca îndreptată înpotriva Austriei, deci a unei ţări neutre gata să intervie cu forţa armată, Omer Paşa şi celelalte Paşale n'au mai avut curajul să intervină ci s'au mulţumit doar să aţâţe pe boerii munteni şi moldoveni în contra Austriacilor.

In cele din urmă Diplomaţia austriacă reuşi ca Omer Paşa [3]) să fie rechemat din Principate în locul lui fiind numit Ismail Paşa cu reşedinţa de data aceasta, la Şumla, în Bucureşti mai rămânând doar 1 Regiment de Cavalerie şi două batalioane de infanterie sub comanda lui Mahmud Paşa.

---

[1]) Col. Solomon se refugiè la 17/XI/1854 în Transilvania, puindu-se sub scutul legilor austriace.

[2]) Wimpffen: Erinnerungen..... p. 160.

[3]) Omer Paşa plecă din Bucureşti la 7/XII/1854, spre Crimeea cu o armată de 35.000 soldaţi... Wimpffen: Erinnerungen.... 165.

Mai mult, tot diplomaţia austriacă reuşì să înlăture şi pe Consulii francez pe Ponjade la Tunis şi pe Ségur la Belgrad.

Aşà că încă dela începutul anului 1855, Austriacii sunt atotputernici în Principate şi încep, credincioşi tradiţiei lor de a profità, să lucreze spre a-şi mărì sfera de simpatie şi de câştig material după cum se va vedeà mai departe. Şi nu le fu greu căci Coronini prin purtarea sa s'atrase în grabă prietenia lui Ismail Paşa, iar Reşid Paşa, ministrul president al Turciei, în urma sfaturilor Internunţiului imperial hotărî ca toate chestiunele privitoare la Principate să fie tranşate de Ismail Paşa în înţelegere cu Coronini.

Apoi în urma Convenţiei din 2 Decemvrie 1854, pe care Austria a încheiat-o cu Franţa şi Anglia la Cartierul lui Coronini, în Bucureşti, mai veniră ca ofiţerii de legătură din partea Franţei generalul Duplat şi a Angliei generalul Letaug [1]).

Nu se puteà dar găsì un moment mai bun pentru Austria decât acum, ca să poată să-ş împlinească toate dorinţele în ceiace priveau Principatele!

Tocmai când se pregăteà un nou asalt din partea aliaţilor, de data asta fiind siguri şi de concursul Austriei şi nu mai puţin şi de cel al Prusiei cu care intrase în tratative, venì neaşteptata veste a morţii ţarului Nicolae I, întâmplată la 2 Martie 1855 şi venirea la domnie a lui Alexandru al II-lea, caracter cu totul opus celui dintâiu.

Acesta trimise îndată poruncă reprezentantului său la Viena să înceapă tratativele de pace pe baza canvenţiei Aliaţilor cu Austria din 2 Decemvrie 1854, prin care se cereà: înlăturarea protectoratului rusesc de peste Principatele române; amenajarea gurilor Dunărei pentru vasele de Comerţ şi punerea acesteia sub controlul unei comisiuni Europene; revizuirea tratatului dintre Rusia şi Turcia în 1841 şi neutralitatea Mărei Negre.

Conferinţa se deschise la 15 Martie fiind reprezentate toate statele prin miniştri acreditaţi afară de Anglia care mai trimese pentru aceasta şi pe Lordul John Russell.

Primele şedinţe fură ocupate cu chestiunile privitoare la Principatele române şi la Serbia, iar mai la urmă şi chestia gurilor Dunării.

Privitor la Principate s'a stabilit: înlăturarea protectoratului

---

[1]) Wimpffen: Erinnerungen..... p. 183.

se justificà, fixându-şi în scris biografia. La Andersen această fixare se întâmplă în mai multe variaţiuni.

„Povestea vieţii mele“. 1877), 2 volume, cari după moartea sa au trebuit să fie complectate numai cu cei câţiva ani dela sfârşitul vieţii sale, ne dau datele exterioare într'un mod chiar prea bogat: fiecare critică literară, toate diplomele, toate conversaţiile sunt înregistrate, iar la sfârşitul acestor notiţe, chiar evenimente secundare, astfel încât numai părţile dela început sunt mai important pentru desvoltareá sa ca artist.

Dealtfel documentele sale autobiografice sunt poate chiar mai puţin sincere şi mai mult aranjate pentru cititori decât cele ale altor autori contimporani. Adevăratele sentimente le găsim, îmbrăcate în alt costum, mai curat în romanele şi în poveştile lui. Chiar scrisorile poetului, fiind adresate numai unei singure persoane sau familii, sunt mai adevăraíe în ceeace nu atinge direct persoana sau familia primitorului decât scrierile autobiografice cari erau destinate unui cerc mai mare.

Cele multe călătorii ale poetului nostru au avut deasemenea drept rezultat diferite scrieri speciale. Călătoriile sale prin Italia se oglindesc în romanele sale, la fel şi cele în Germania şi în Austria; unele reminiscenţe le-am văzut şi în poveştile sale; cu toate aceste avem şi monografii speciale; una dedicată călătorii sale în Suedia, alta celei în Spania, iar alta unei excursiuni prin munţii Harz şi în fine una unui voiaj pe jos prin ţara sa.

Cel mai voluminos jurnal de călătorie este însă cartea lui Andersen intitulată *„Bazarul unui Poet“*, titlu ales după ce primul destinat acestei lucrări „Seratele din Orient“, a fost părăsit, fiind mai puţin plastic.

Ca la toate scrierile lui Andersen de această categorie, putem observa şi în acest caz pe lângă merite necontestate şi unele lipsuri. O lipsă este spre exemplu că Andersen în gând nu părăseşte Danemarca: orice verdeaţă, orice apă vede pe drum îi reaminteşte peisajul său natal. După dânsul toate ţările câte le-a văzut ar semână cu Danemarca. Poetul ne dă impresiuni momentane, privite exclusiv prin prisma temperamentului său, datorite numai întâmplării. Un mozaic capricios, interesant mai mult prin artistul care-l compun decât prin cele descrise.

Pe Andersen îl interesează numai partea pitorească şi cea sentimentală a voiajului, date istorice, geografice, etnografice, folcloristice, filologice, statistice şi tot ce astăzi formează baza pentru descrierea unei călătorii sunt numai arareori intercalate, în schimb găsim de vreo trei ori bucăţi căzând afară din cadrul jurnalului şi al realităţii, prezentându-se drept poveşti pornind dela un eveniment real şi vizând lumea fanteziei; acestea sunt de obiceiu trecute şi în colecţiunile tradiţionale ale poveştilor lui Andersen.

numai câteva cuvinte, trebuì să părăsească sala de şedinţe şi să nu se mai înapoieze [1]).

Preoţimea, Mitropolitul şi funcţionarii fură câştigaţi pentru unire şi siliţi s'o propovăduiască, altfel erau înlăturaţi din slujbe. Cel care a luptat mult pentru isbânda unirei pritre preoţi şi Mitropolit a fost arhimandritul dela Sokola, Neofit Scriban, care înfiinţă un fel de gazetă în care se ocupă numai cu unirea, arătând foloasele ce le pot aveà Principatele din aceasta.

Se mai întâmplă apoi ca în urma hotărîrilor luate la conferinţa de pace ţinută la Paris să vină delegaţi cari să cerceteze „de visu" situaţia în Principate şi să raporteze. Printre aceştia venì din partea Franţei Talleyrand, care îmbărbătă şi mai mult pe unionişti susţinuţi şi de Ministrul Angliei, la Constantinopol, Lordul Stratford, care trimise pe Mr. Alison, ca să-i înbărbăteze precum şi consulii francezi cari spuneau: „l'Empereur la veut... l'Empereur le soutiendra"...

La Conferinţa dela Paris deschisă la 1 Februarie 1856, unioniştii trimiseră pe lângă I. Brătianu şi C. Rosetti ce se aflau mai demult acolo şi pe Alexandri, cu un memoriu întocmit împreună cu Cogălniceanu.

Unioniştii lucrau din răsputeri pentru împlinirea idealului naţional, care erà deocamdată unirea Principatelor, şi Domnii îi ajutau din toată inima, ştiind că lucrul acesta erà şi pe placul Franţei şi al Angliei.

Greutatea mare însă, venì când fu vorba ca Domnii să-şi depună mandatul căci li se împlinise termenul pentru care fuseseră numiţi.

Cu mare durere şi părere de rău în acelaş timp, Ştirbei părăsì Bucureştii la 5 Iunie 1856 şi sub pretext de a face o inspecţie se îndreptă spre Piteşti unde îşi dete demisia în mâinele Preşedintelui de consiliu Emanuel Băleanu, iar el se îndreptă spre Oltenia stabilindu-se la Mănăstirea Bistriţa.

Caimacan al ţărei fu numit fostul Domn între 1834—1842 Alexandru Ghica.

Acesta fiind şi el partizan al unirei îşi formă un guvern din

---

[1]) Wimpffen: Erinnerungen.... p. 234. Aga Balş provocă la duel pe Maiorul Graf Stollberg, în acest duel Balş fu omorît, primul fiind ginerile Domnului, şi cauza duelului o chestiune familiară.

un alt vapor de răsboiu francez „Lykurg" spre Pireu, părăsind astfel ruta directă spre Turcia.

Excursiunea în Grecia, vizitarea Antichităţilor clasice, a durat relativ mult timp, căci şi Sf. Serbători ale Paştilor le petrece acolo. Făcând comparaţia cu Crăciunul văzut la Roma, găseşte că serbarea la Greci izvoreşte mai mult din sufletul poporului.

Sufletul lui Andersen, pentru care timpul petrecut la şcoală forma totdeauna o epocă importantă din biografia sa, a fost adânc impresionat de reminiscenţele din antichitate, de cari dă la fiecare pas; pe lângă aceastâ însă îl interesa şi Grecia modernă, poporul, cântecele şi jocurile sale, în deosebi acel capitol din istoria naţională care sfârşise nu mult înaintea sosirii sale, lupta pentru indepedenţă, Regele Otto, fostul prinţ bavarez, care purtà cu predilecţiune. costumul naţional îl primì chiar în audienţă.

Pe la mijlocul săptămânei a doua din luna Aprilie pleacă cu vaporul francez „Rhamses" la Constantinopole unde rămâne aproape o lună.

Paginele jurnalului redactate acì nu se deosebesc de acele scrise până acuma, spre uimirea noastră ele sunt lipsite de coloritul oriental; pe de altă parte însă cunoaştem unele basme ale poetului cari redau cu multă maestrie farmecul şi atmosfera răsăritului; vedem deci şi în acest caz că Andersen dă numai atunci impresiunile trăite când le oferă indirect, travestite.

La Constantinopole vizitează uazarele, mirându-se de viaţa orientală, care se desfăşură fără jenă înaintea privitorilor; asistă la un târg de sclavi; intră în Hagia Sofia; are ocazia de a vedeà pe vestiţii dervişi, cari i se par a fi nebuni, se roagă la un cimitir musulman şi se pregăteşte înfine de plecare.

Cu toate că atunci chiar s'au ivit la Sofia şi la Niş rescoale împotriva diregătoriei, cari încassà birurile, Andersen s'a hotărît să ia calea Dunării pentru întoarcere, îmbarcându-se pe vaporul austriac Ferdinand I, pe care se aflau ca curieri imperiali şi colonelul austriac Philipovich [1]) cu maiorul Tratner [2]), amândoi venind din Syria, unde participaseră la răsboiu.

Trecând prin Bosfor şi admirând Castelele turceşti, ce se înălţau acolo ca în poveşti, Andersen găseşte în fine şi cateva rânduri mai poetice şi entuziaste, în cari pare a vibrà o coardă din farmecul orientului.

Călătoria pe Marea neagră e plăcută; ceaţă îi reaminteşte zile de Noembrie petrecute pe Categat; Marea neagră i se pare a aveà caracterul mărilor nordice. Din cauza ceţii vaporul stă pe loc noaptea, iar în zori de zi se constată că sunt aproape de Constanţa unde pleacă cu o luntre dela vapor la mal.

Dr. E. I. Păunel

---

[1]) Nicolae *Philippovic*, 1795, † 1858, ofiţer austriac, 1846 Loc.-colonel, a funcţionat la Belgrad ca Consul. (Wurzbach, XX, 216).

[2]) Carol *Trattner* de Petrocza, † 1872, a fost numit 1836 maior în Statul major austriac (Wurzbach, XLVI, 229).

INTERMEZZO DE PRIMAVARA

Un moş purtînd flaşneta-i demodată.
Discret împodobită c'un cobai,
Destramă lin o arie uitată...
Şi primăvara vine brusc pe plaiu...

Surîsul anotimpului fardat
Cu praf solar şi pudră din grădini,
A'nviat
Astrale plante, magice tulpini.

Iar soarele timid de clor, o filă
Cu aur scrie'n zarea de percal,
Svîrlind alene stropi de clorofilă
Pe frunze — prunci în leagăn vegetal...

Alexandru Bilciurescu

CE-AM VĂZUT IN OLANDA

(Urmare)

XI

Amsterdam

Se pretinde că și Amsterdamului i se potrivește porecla de „Veneția Nordului" pe care au dat-o unii Bruges-ului. Dacă sunt în adevăr asemănări între cele trei orașe, se deosebesc totuș atât de mult unul de altul prin specificul caracteristic fiecăruia în parte.

„Amsteldam" cum i se spuneà odată, adecă digul de pe Amstel, apa ce curge prin mijlocul orașului împărțindu-l în două, a fost clădit ca și Veneția pe piloți zdraveni, înfipți adânc în pământ, sub fundul apelor. Intregul țesut al canalelor nenumărate închide in el o mulțime de insule și insulițe — vreo nouăzeci la număr — legate între ele prin sute de poduri de tot felul și de toate mărimile, insule pe care s'a clădit cel mai mare oraș olandez.

Dacă Haga este capitala politică a Olandei, Amsterdamul este fără îndoeală capitale economică a țării. Aici svâcnește pulsul țării: se cumpără și se vinde, se îmbogățește sau se ruinează negustorul. Chiar și marile exprese au vagoanele lor directe pentru Amsterdam, iar nu pentru Haga. Scoborît din tren în plin centru pe „Damrak" casele mari cu multe rânduri, ca în marile capitale, magazinele și hotelurile, mulțimea care forfotește grăbită încoace și încolo, bursa la câțiva pași de gară, toate te fac să înțelegi cu Amsterdamul are pasul înaintea capitalei.

Deși pare nou, Amsterdamul este un oraș cu veche tradiție; ceeace se descopere cu ușurința dela primii pași. Chiar

R E T A

O cheamă „Leta", are „patu-tei ani şi tei luni" (adică 3 ani şi trei-patru luni) şi este mămică la şase copii. Cel mai mare a terminat medicina şi trebuie să intre acum în clasele primare; al doilea, o fetiţă, „sulioala făţiolului, înţelegi matale", este când studentă la liceu, când bucătăreasă; al treilea, Toto, un negru lăsat de barză la bunicuţa, că dè... pentru ea îl adusese „hoţica de balză", nu ascultă deloc pe mămica lui. De „două sute" de ani învaţă la şcoala primară şi n'a mai terminat-o! Pe ceilalţi trei i-a uitat D-zeu prin cutii. Numai câte un musafir nou, care are bună-voinţă să arunce ochii şi peste împovărătoarea familie a Retei, mai face ca micuţa mamă să se apropie de ei. Insă când ajunge la dânşii, lămuririle sunt sau de căpătuială, sau îi amestecă în înţelepciune şi purtare cu primii trei.

După ce Reta termină biografia copiilor ei, care nu este totdeauna cea de mai sus, eşti istovit ca după 2 săptămâni de examen. N'ai nici măcar câştigul de a fi înţeles-o, căci vorbeşte repede, nesigur şi fără prea mare legătură între cuvinte, ceeace n'o împiedecă însă să se vaite că *neastâmpăraţii de copii* nu vorbesc deloc „fumusel" pentrucă sunt leneşi şi nu-şi fac lecţiile date de mama lor.

Oricum, Reta este fericită: o adevărată mamă care trăieşte prin copii şi pentru copii.

Bunicuţul lor, adică tatăl Retei, este d-l Nicolae Rudeanu. Inalt şi slab, cu spatele în formă de curcubeu, obrazul proaspăt bărbierit şi pudrat, pare trecut de 45 de ani, deşi n'are decât 34. Desele răzături şi greutăţile vieţii l'au posmogit înainte de vreme.

De opt ani este contabilul unei societăţi petrolifere din Bucureşti. In timpul din urmă a fost numit, în interesul serviciului (i s'a spus), la o rafinărie din Ploeşti. Gurile rele spun că nu l-ar fi mai putut suferì colegii şi şefii din cauza deselor laude aduse nevestii în plin biurou; iar madame Rudeano, *sa chère Lisie*, se sbate din răsputeri să încredinţeze pe toţi cunoscuţii, că bărbatul ei a

monii unde s'a adunat o bogată colecţie de drapele, trofee din războaiele purtate de olandezi. Parchetul ei de marmoră reprezintă cele două emisfere, cu mările şi oceanele dintre continente, iar meridianele şi equatorul le brăzdează cu dungi groase de aramă printre lespezile de marmoră colorată. Toată întinderea sălii neobicinuit de mari e acoperită cu cel mai mare covor din lume.

Deşi cifrele sunt un ce searbăd, dorind să le ocolesc cât mai mult, cred că nu e lipsit de interes să amintesc că palatul regal din Amsterdam e clădit pe un număr de 13.659 de piloţi, din care se poate vedeà cu câtă greutate a fost clădit oraşul şi câţi piloţi au trebuit să fie înfipţi în adâncul apelor pentru a-l pune în picioare.

*

Pe înserate hoinărind pe străzile marelui oraş, fără să vrei, te laşi dus de curent spre Kalverstraat, stradă centrală îngustă, în care nu pătrunde nici o trăsură, sau automobil,— toată lumea merge pe jos. S'ar păreà că samănă mai mult cu un pasaj lung, căruia nu-i lipseşte decât acoperişul. Kalverstraat e clubul anonim al mulţimii anonime. Cafenelele, „loenchroomurile", restaurantele, dar mai cu deosebire vitrinele magazinelor luminate cu sute de lumini, atrag poporul din toate colţurile oraşului. Negustorul după ce şi-a închis prăvălia, ca şi funcţionarul ce pleacă dela birou îşi aprind câte o ţigară de foi şi nimeresc în Kalverstraat, după cum şi fetele de prin ateliere şi orice burghez care se respectă, nu şi-au trăit programul zilnic, dacă n'au dat cel puţin odată pe zi prin Kalverstraat.

In toiul mişcării, de pe Kalverstraat, desimea de pe celelalte străzi se răreşte străzile se odihnesc după frământarea unei zile întregi sub roatele automobilelor şi mulţimii de biciclete inevitabile şi aici ca în toată Olanda, Problema circulaţiei a fost mai grea la Amsterdam, oraş de trei ori mai mare ca Haga; totuş aceeaş linişte aceeaş regulă domneşte şi aici. Agentul poliţienesc pe lângă prestigiul uniformei şi al mânuşilor albe mai are la dispoziţia lui şi un stâlp înalt de fier în vârful căruia o placă albă, mare, văzută de departe poartă pe ea o inscripţie scurtă de patru litere: „stop"; întoarsă după nevoie, spre o parte sau spre cealaltă, cu ajutorul căreia face

ochi negri ascunşi în orbite, un nas subţiratic, scurt, pierzându-se în umerii obrajilor, o bărbie de forma unei pungi pline şi o frunte îngustă cu două sprincene bărbierite mai mult de jumătate. Cam grasă şi potrivit de înaltă, are în mers o eleganţă pe care ar dori-o multe femei.

In fiecare zi se scoală la 11 dimineaţa, pentru ca până la 12 să dea porunci peste porunci. Iar la 12 intră în baie, o baie primitivă, într'o despărţitură a bucătăriei, unde totdeauna o găseşte d-l Rudeanu când se întoarce dela slujbă, istovit de muncă şi drum. După masă iese în oraş, mai mult aşà din plictiseală, ca să se distreze cu necunoscuţi şi cunoscuţi, preferind înaintea tuturora militarii. Seara, când ziua de lucru s'a încheiat şi domnul Rudeanu se retrage la căminul lui, doamna este tot în oraş şi nu vine decât după o oră sau două. Aşà a fost obişnuită la Bucureşti şi aşà a rămas şi la Ploeşti.

D-l Rudeanu este un om vanitos şi mulţumirea lui că şi-a luat nevasta din familia unui grec stabilit pe timpuri la Brăila, este aşà de mare încât i se pare adevărat sacrilegiul să ceară unei femei ca dânsa, măcar să mute un paiu dintr'un loc într'altul.

Inainte de culcare d-na Rudeanu îşi culcă fetiţa, care la rândul ei nu doarme până când nu-şi simte lângă ea cel puţin trei dintre copii.

Pe lângă grija copiilor Reta ajutată de *mămicuţa* ei, mulţumeşte în fiecare seară lui Dumnezeu pentrucă i-a dat sănătate ei şi copiilor.

— Hai mamă, aşează-te în genunchi şi uită-te la iconiţă!

Reta se supune cu sfinţenia naivităţii ei, îngenunche şi scutură cu putere capul pentru ca părul ce-i vine în ochi să se aşeze frumos şi să-i lase calea deschisă către „Sfânta Fecioară" care ţine în braţe pe „Puisolul de Mântuitol". Strângând degetele dela mâna dreaptă şi purtând-o din îndemnul mamei la frunte, mijloc şi în cei doi umeri, Reta, îmbrăcată într'o cămăşuţă albă ce-i acoperă aproape de tot picioarele, pare un înger sculptat în marmoră.

— Zi mamă!... In numele tatălui;

— *In numele ta-tu-lu-lui*

— Şi al fiului;

— *Şi al Puisolului de Mântuitol...*

— Şi al sfântului duh;

— *Şi al lu Sfântu duc*

de pânză îşi laudă marfa şi preţurile, în gura mare, n'ar aveà interesul unui spectacol puţin obicinuit al unui ghetto specific rasei şi manifestărilor ei. Dar ce interes pot aveà toate acestea pentru mine născut şi crescut în Iaşi, sau pentru altul ca mine după ce a cunoscut Târgul Cucului sau Sfânta Vineri din Bucureşti, cu hala de vechituri a lui tata Lazăr şi Calea Văcăreşti?

Ce înseamnă cartierul evreesc din Amsterdam pe lângă toate acestea? Nici măcar o palidă copie, departe de imaginea mahalalelor evreeşti dela noi, atât de vie în amintirea mea la vederea celei deacolo. Fireşte că cartierul chinezesc din Rotterdam, desvăluindu-mi mie lucruri noui, trebuie să lase rece la rândul lui pe cei ce au văzut chinezii la ei acasă în ţara lor; după cum mie nu mi-a spus nimic vederea evreilor din Amsterdam, după ce îi cunosc pe cei dela noi, unde se simt ca la ei acasă.

XII

O excursie clasică: Marken Volendam şi oraşele moarte

Să mă ierte d-l M. Sadoveanu dacă am făcut şi eu aceeaş excursie ca d-sa aşà că fără să vreau trebuie să cam repet unele lucruri scrise în „Olanda“. E excursia pe care nu numai că o face oricine se duce la Amsterdam, dar o face absolut în acelaşi condiţiuni. Am recunoscut în cele scrise de d-l M. Sadoveanu, pe lângă aceleaşi locuri şi aceeaşi oameni, dar până şi ghidul cu siguranţă că ne-a fost comun amândorora, cum a fost dealtfel al miilor şi zecilor de mii de oameni conduşi de el, cărora le-a repetat zilnic explicaţiile stereotipe, recitate ca o lecţie.

Excursia îţi ia aproape o zi întreagă, de care însă nu-ţi pare rău, decât că a trecut prea repede. E prilejul cel mai potrivit de a vedeà unele din cele mai pitoreşti localităţi din ţara morilor de vânt şi aproape singurul prilej de a vedeà costumele caracteristice păstrate prin tradiţie numai la Marken şi Volendam, după ce te-ai întrebat pretutindeni de ce nu mai poartă Olandezii costumele lor atât de cunoscute în toată lumea.

Societăţile de navigaţie exploatează curiozitatea călătorilor, uşurându-le în acelaş timp transportul cu ajutorul vaporaşelor, ducându-i rând pe rând în fiecare dimineaţă dela cheiul din

„Willemsluis“ de lângă gara centrală, pe Zuiderzee la insula Marken, Vollendam, Monikendam şi prin Waterland înapoi, prin ţara apelor la Amsterdam. Vaporul se umple repede, fiecare îşi ia locul pe punte, şi într'o atmosferă veselă de bucurie a tuturor, pornim încet, încet printr'un şir de canale — „Oranjesluizen“ — din care dăm în plină mare în Zuiderzee. Dacă n'ar fi orizontul ce se lărgeşte din ce în ce, nici nu ţi-ai da seama că pluteşti pe întinsul mării. Apa lină, liniştită de tot, ca într'o farfurie, nu face nici un creţ, vaporul lunecă fără a se legănà, nimeni nu are rău de mare. El se strecoară pe nesimţite printre cele ce vin din alte părţi, printre bărci cu pânze, din ce în ce mai dese, pe măsură ce înaintăm în mare printre bărci cu motor ale cluburilor sportive şi ale iubitorilor de sporturi pe apă.

Insula Pampus rămâne pe dreapta şi odată trecuţi de ea un punct se întrevede în zare îngroşându-se până ia forma unei bucăţi de uscat. Ghidul ne atrage atenţia fluerând odată, după care ne dă primele lămuriri pentru a ne spune ceeace ştiam cu toţii, că bucata de pământ din faţă e insula Marken şi ceeace se vede deasupra e turnul bisericii. Ajunşi, la debarcare nu lasă pe nimenea să se depărteze de el şi are dreptate; aproape în acelaş timp, sau cu puţin mai înainte, a sosit alt vaporaş cu câteva sute de excursionişti. Dacă te rătăceşti de grupul tău şi nemereşti în altul te încurci rău. Deci atenţie la comanda ghidului!..

Macken e o limbă de pământ, lungă de vreo trei kilometri şi lată numai de unul; desprinsă de ţărm, cu care făceà un singur trup până prin veacul al XIII-lea. Apele mării au tot ros ţărmul, făcându-şi drum printre malurile mâncate până au ajuns să rupă bucăţi din trupul ţării. Şirul întreg de insuliţe ce închide Zuider-zee-ul la miazănoapte, ca un zid întrerupt de crenele, sunt încă o urmă de cele ce au ros apele în cursul timpului. Cine ştie dacă odată şi odată nu vor dispare şi aceste insule cu totul?

Fărămitura de pământ care e insula Marken, e locuită de o mână de oameni: 1300 de suflete, toţi pescari de scrumbii. Dacă aceştia îşi stăpânesc astăzi petecul lor de pământ în linişte o datoresc numai îndărătniciei şi stăruinţei cu cari strămoşii lor au ştiut să-şi apere viaţa şi avutul, ridicând cu mânile

zăgazuri apărătoare de lăcomia mării. Nevoile şi lupta împotriva duşmanului comun i-a strâns la un loc, pătrunşi de interesul obştesc în lupta îndârjită cu apa. Solidaritatea lor escesivă au împins-o până la exclusivism, ajungând chiar să nu se mai însoare decât între ei. Nimeni nu-şi aduce aminte ca vreun flăcău de pescar din Marken să fi adus vreo fată de dincolo de apă, sau de vreo fată care a părăsit insula pentru a merge după vreun flăcău de pe aiurea. Tradiţia s'a înrădăcinat atât de adânc, încât ei între ei nici nu-şi închipue că s'ar puteà altfel; fără a se gândì la urmările unei degenerări crescânde provenite din nepremenirea sângelui într'o înrudire continuă. Degenerarea li se citeşte pe feţele lor apatice.

Am nemerit-o bine; într'o Duminică, când toţi insularii au ieşit pe stradă în hainele lor de sărbătoare. Pe la uşi şi pe la ferestre femeile pândesc sosirea curioşilor, cari dealtfel le cam tulbură liniştea în fiecare zi. Totuş sunt bucuroşi de oaspeţi, le aduc şi câştig, sporind întrucâtva micile lor venituri.

Femeia din Marken, înaltă, croită cam din topor, pe a cărei faţă degeaba ai cautà urmele vre-unor trăsături gingaşe, poartă un costum din care însă nu lipseşte gust şi armonie în alegerea colorilor atât de variate. Bondiţa de catifea neagră, înflorită cu cusuturi migăloase o poartă peste o cămaşă vargată ale cărei poale sunt vârîte sub fusta lungă până în pământ, pusă pese altele mai multe şi acoperită la rândul ei cu un şorţ alb. De sub lungimea fustei ghiceşti că sunetul lemnos lăsat în urmă pe caldarâmul de piatră, nu poate fi decât al saboţilor cu cari sunt încălţate. Arta cea mai mare o pun însă în podoaba capului; aici e toată întrecerea. Un număr de bonete albe — şase, dacă-mi aduc bine aminte — etajate unele peste altele acopăr tot părul, lăsând să se strecoare pe sub ele, pe frunte numai un smoc lat retezat drept în faţă, lustruit şi înţepenit bine cu vreo unsoare, în chip de cozoroc, iar pe margini în dreptul urechilor, zulufi lungi şi grei, cârlionţaţi se lasă în jos, câte doi pe lângă piept şi alţi doi pe spate.

Pe cât de complicat e portul femeiesc, pe atât de simplu e costumul negru al bărbaţilor. O haină scurtă până deasupra şalelor, mai scurtă decât fracul amputat al chelnerilor cu care se aseamănă, le acopere cămaşa de coloare închisă. Pantaloni ca cei de cisme, largi sus şi strânşi pe pulpă. Priviţi drept în

faţă sau dela spate rotunjimea lor perfectă îi aseamănă cu un balon. Incălţămintea naţională de lemn şi o pălărie sau o şapcă împlinesc portul bărbătesc.

Ceeace-i într'adevăr surprinzător e cum aceste femei lipsite de farmecul sexului lor şi cu bărbaţii pe cari au, au putut să aibă numai copii drăgălaşi. Nu vezi unul, băiat sau fată, de care ai crede că e vlăstar al părinţilor lor. Sunt atât de drăgălaşi în cóstumaşele lor la fel cu ale mamelor, că ai luà pe oricare dintre ei de mână şi ai plecà cu el. Natura are capriciile ei: cum cresc mai mari, le şterge urmele copilăriei, dispar trăsăturile fine, şi lasă altele în loc, fără ca să rămâie nimic din ceeace a fost.

Printre cei mici de tot, ai crede că nu-i nici un băiat, când la tot pasul ţi se încurcă câte o gâgâlice mică de fetiţă printre picioare. Adevărul e că copilaşii ce-i întâlneşti nu sunt numai fetiţe, dar trebuie să ştii că la Marken şi unii şi alţii, băieţi şi fete până la şase ani, sunt îmbrăcaţi la fel; şi-i poţi deosebì numai după un rotocol mic cât un ban, brodat în creştet pe boneta băieţilor. Drăcuşorii de copii sunt atât de deprinşi cu musafirii de toate zilele, încât nu numai că-i intâmpină pe toţi cu surâsul pe buze şi se întorc în vârful saboţilor ca să-i vezi mai bine, dar îndată ce-au văzut că ai un aparat fotografic în mână, se opresc singuri, pozând în faţa obiectivului, sau se grupează câte doi-trei, cu gândul la cei câţiva cenţi ce fiecare amator le strecoară în palmă.

Insularii din Marken locuesc în căsuţe de lemn gudronat cu acoperişul înalt, vopsite cu ulei în colori de tot felul. Ele sunt perfect aliniate în lungul străzilor strâmte, pavate cu cărămidă roşie. Tot grupul de case pare a fi scos dintr'o cutie cu jucării din care copiii au închipuit un sat în jocul lor, aşezând casă lângă casă. Dacă, împins de curiozitate, vrei să intri într'una din ele, nu numai că nu se supără nimeni, dar locuitorii sunt cu atât mai bucuroşi cu cât mosafirii sunt mai numeroşi.

Ei sunt totdeauna dispuşi să-ţi arate tot ce doreşti: dela mobilierul lor simplu, din cele două odăi de locuit şi bucătăria sclipitoare de vase galbene de alamă, până la hainele de mireasă, purtate de sute de ani, în ziua nunţii, de toate fetele din familie, în schimbul celor câţiva cenţi lăsaţi la plecare de fiecare într'o farfurie, anume pusă pe o mesuţă de lângă uşă.

cându-se ca să-i dea mâna, cu zâmbetul plăcut al celor ce se apropie după o lungă neînţelegere.

— Să mă ierţi că astăzi n'o să-ţi pot fi de folos în lucrările de serviciu. Am avut o petrecere în familie şi nu mă simt destul de refăcut. M'a apucat ziua la chef.

— O aniversare?!! Vă rog să primiţi şi din partea mea urări...

— De unde ştii?

— Nu ştiu nimic dar cum vă spusei bănuiesc că aţi avut o aniversare...

— Da, o aniversare. S'au împlinit patru ani dela naşterea primului meu copil, Jean, să-mi trăiască.

— Permiteţi-mi dar, ca unul ce trăesc sentimentele paterne, să doresc şi eu din toată inima fiului d-voastră vieaţă lungă ca să vă bucure D-zeu de rezultatele muncii lui — căci în definitiv aceasta este singura mulţumire a unui părinte.

Ochii directorului se umeziseră de bucurie şi privià cu nesaţ sinceritatea cu care-i urà d-l Rudeanu, ca şi cum l'ar fi cunoscut pentru prima dată.

— După cât văd şi d-ta ai copii d-le Rudeanu. Sunt mari?

— Da, o singură fetiţă şi poate tocmai pentru că este singura, m'am obişnuit să nu o iubesc decât pe ea. M'am însurat la 29 de ani, dar mă mir cum, căci de pe la 20 am avut dispreţ şi silă de vieaţă şi nu aşteptam decât momentul în care D-zeu aveà să mă ierte, ca să nu-mi iau singur ceeace nici un om nu-şi poate da. Mai târziu, izbindu-mă de toate greutăţile, am fost nevoit să cunosc oameni cari ar fi avut mai mult drept să scârbească vieaţa decât mine şi mi se păreà curios că-i văd veselindu-se şi aşteptând cu optimism „zile cu soare". Mai ales, pe femei, totdeauna le-am privit cu milă. Mi s'a părut că bărbatul a fost prea egoist, când a împărţit preocupările acestei existenţe reţinându-şi pentru el, nu ce este mai uşor, dar desigur ce este mai plăcut.

— Sunt impresionat de principiile d-tale. Este mare fetiţa?

— Nu prea mare. In Septemvrie are patru ani.

D-l Finkelstein se mirà cum a lăsat să treacă atâta timp fără să se apropie de omul acesta. Cunoscuse puţini români şi auzise printre ovrei că aceştia îşi nesocotesc femeile, şi mai totdeauna, îşi bat joc de munca şi iubirea lor. Acum ar fi vrut să îndrepte răul.

— D-le Rudeanu! Ieri a fost ziua naşterii copilului meu şi l-am sărbătorit cu diferiţi prieteni. D-ta ai lipsit, din vina mea.

costumul lor tradiţional. In timp ce mă pregătesc, alt moşneag se alătură de ei, încadrează baba între amândoi moşnegii; cu atât mai bine, apăs butonul şi-i duc pe toţi trei cu mine acasă. Cu zâmbetul pe buze, cei doi moşnegi se apropie spre a primì mica monetă cu care se obişnueşte a-i plătì.

Flueratul nesuferit al ghidului ne-a smuls, când ne erà lumea mai dragă, din mijlocul locului celui mai plăcut al excursiei noastre.

Cu părerea de rău în suflet ne-am îndreptat spre punte pentru a ne urmà călătoria spre ţara apelor „Waterland", prin oraşele moarte intrând în şirul de canale ce le leagă cu Amsterdamul. Oraşe moarte în adevăr! Pe străzi la Monikendam nu întâlneşti ţipenie de om; ai crede că intri într'un oraş părăsite de duşman, din care s'a evacuat populaţia. Nici pe la uşi nici pe la farestre nici un om nu-şi scoate capul. Străbatem strada lungă, din mijlocul căreia se înalţă turnul primăriei, turn străvechi, din nu mai ştiu care veac îndepărtat. In prăvălii pe dreapta şi pe stânga, nu vezi decât câte un singur om — negustorul — de care te miri pe cine mai aşteaptă să-şi desfacă marfa. Un tren mic cu aburi, ca cel dela Braşov, care duce la Săcele, vine de nu ştiu unde, străbătând oraşul până la capătul celălalt, de unde se întoarce înapoi. E gol şi el, atât la venire cât şi la plecare. Pe cine şi când o fi ducând trenul pe undeva, nu ştiu, după cum nu ştiu de ce se mai oboseşte pufăind pe străzile goale. Poate că merge numai pentru a împlinì o datorie, rămasă prin tradiţie, de pe timpul când oraşele moarte de azi erau vii, când jucau încă un rol, pe când negoţul lor înflorea.

La Brock în Waterland, nu-i nimic de văzut decât o fabrică de brânză; adecă fabrică. vorba vine... Nu e decât ferma unui gospodar care face brânză într'o încăpere mare din curtea lui, pe care n'am cunoscut-o dintr'odată că e grajdul unde îşi ţine vacile; atât erà de curat şi atâtea flori erau zugrăvite pe jos în nisipul aşternut în boxe.

Voi amintì cu acest prilej, că în tot timpul cât am stat în Olanda, n'am mâncat pe nicăieri vreo bucăţica din brânza aceea roşie, cunoscută de toată lumea sub numele de „brânza de Olanda". In ţară la ei se mănâncă altă brânză a cărei înfăţişare şi al cărei gust nu se aseamănă cu aceà pe care o

cunoaştem noi, e mai grasă şi mai gustoasă, e gălbuie şi are forma unei roate de caşcaval mai mare şi de două ori mai groasă.

Ghiulele roşii se fabrică tot în Olanda, dar nu se mănâncă decât în străinătate.

Cu excursia în Zinderzee şi în ţinutul oraşelor moarte, am încheiat hoinărelile mele din ţara morilor de vânt, ducând cu mine amintirea unuia di cele mai frumoase timpuri ale vieţii, timp împărţit între atmosfera sănătoasă a palatului păcii şi cunoaşterea uneia din ţările cele mai civilizate ale continentului vechi.

XIII.

O privire înapoi

Inainte de a părăsi ţara aceasta minunată şi a pune cel din urmă punct notelor mele de drum, voi mai aruncà o privire înapoi spre locurile văzute şi spre oamenii pe cari i-am cunoscut, pentru a desprinde gândul cu care am plecat acasă.

Este oare Olanda o ţară atât de mică, cum se vede pe hartă alături de celelalte ţări ale Europei?

Dacă în adevăr bucata de pământ în hotarele căreia se cuprinde ţara joasă a Olandezilor, nu e nici cât pământul Moldovii noastre, o totuş o ţară mare, mulţumită calităţilor vrednice de laudă ale poporului ei, ce au pus-o la loc de frunte printre celelalte ţări. Munca, priceperea, talentul şi stăruinţa i-a împins pe Olandezi mereu înainte, făcând din ei unul din cele mai civilizate neamuri ale lumii, ce a ştiut în acelaş timp să lupte cu furia valurilor, duşmanul lor cel mai nesăţios cu pofta-i sălbatecă de a-i înghiţi şi pe ei şi ţara lor. Luptă grea şi îndârjită pentru apărarea peticului de pământ şi a dreptului la viaţă, locul sub soare, după cum îi zic unii, atât de puţin potrivit olandezilor, cărora însuş soarele le dispută mângâierile cu atâta sgârcenie.

Privind rezultatele acestei munci fără răgaz, de veacuri de ani şi de zile privind bogăţiile artistice adunate cu evlavie în muzee, de care nu duce lipsă nici cel mai mic oräşel, privind ştiinţa ţâşnită din universităţile olandeze, răspândită

— Cela, puiule.
— Câți ani ale?
— Trei luni și jumătate.
— Tei luni zumătate! Si cine ți-a dat-o matale?
— Barza.....
— Balza!...

Ea nu văzuse niciodată barza pe care o credeà bună, și când colo îi așà de rea. Ea i-a adus ce-i drept toți copiii și i-a făcut mare bucurie, dar n'a adus nici unul care să râdă și să gângure cum gângurește Cela. Și pentru întâia oară Reta erà muncită de nerăbdarea de a cunoaște barza, de a-i vorbì chiar.

— Unde stau belzele? Eu nu le-am văzut nițiodată.

— Pe câmp, puiule drag, și când are copii îi aduce mamelor să-i crească.

— Pe unde, îi aduțe?

— Pe acoperiș și le dă drumul pe coș.

— Pe cos?... Si nu le spalge căpuțu?

— Nu, că-i lasă încet.

— Da nu-i alde focu?

— Nu... barza vine cu o zi înainte și întreabă dacă mămica primește și dacă primește atunci îi spune să nu facă focul.

— Mie dețe nu-mi aduțe balza un bebelic cale să pingă și să lâdă singul?

— Pentrucă matale ești mică și n'ai puteà să-l crești!

— Dal mămiții dețe nu-i aduțe?

Ultima întrebare a Retei erà exprimarea unei dureri pe care naivitatea ei o amestecà într'un înnec de plâns. D-na Finkelștein nu-i putù răspunde nimic și ca s'o abată dela întrebările ei nesfârșite, îi puse în brațe pe Cela. Fericirea erà nespus de mare și o uitare de sine ar fi urmat, dacă nu intrà pe ușă sărbătoritul Jean.

Jean, cu adevăratul nume Jenkel, erà un copil grăsuț și foarte neastâmpărat. Vederea lui, făcù pe Reta să nu se prea simtă bine și nu s'a înșelat; căci Jean cu pumnii ridicați, cerù ca sora lui să nu fie ținută în brațe de Reta.

*
* *

Copiii Retei stau nemișcați zâmbind cu seninătatea pe care artistul a știut să le-o pună pe față, în locul în care mămica atât

trecutul şi prezentul ei, e sigur de viitor, munceşte nu numai pentru el, mare parte din munca lui o depune pentru binele obştesc, cu care îşi împarte munca cu drag; dar nu e fericit...

Nu e fericit fiindcă nu se încălzeşte la soare; soarele nu-i surâde, nu-l înveseleşte şi nu-l mângâie ca pe ceilalţi muritori; apa îi fură timpul şi munca, norii îl posomorăsc. Doru-i e veşnic împărţit între ţara lui şi năzuinţa spre un cer senin albastru, cu un soare auriu ce răsare şi apune după o creastă de munţi.

Am cunoscut la Haga un tânăr olandez, care şi-a petrecut parte din copilărie şi adolescenţă în ţară la noi. Imi vorbià totdeauna cu mult dor şi dragoste de munţii noştri, de văile noastre, de apele repezi şi de soarele nostru arzător din luna lui Cuptor. Nu visà decât să se întoarcă cât mai curând la noi, sătul de cerul mohorît şi „civilizaţia rece" a ţării lui.

Olandezul spune cu drept cuvânt: „Dumnezeu a făcut lumea, dar Olanda e făcută de Olandezi", dar mai adaugă din când în când — cum o spune şi d-l M. Sadoveanu — cu un ton melancolic: „Ţara noastră e bună de văzut, de scotocit, de studiat şi de admirat, dar nu de locuit!"...

Eduard S. Konya

12/II 1928.

SFÂRŞIT

CRONICI

Eustratie Logofătul de *Lucian Predescu*. — Asupra vieţii sale, informaţii n'avem aproape deloc. El apare ca fost logofăt la 1632, 1644 şi 1646, şi desigur că în acest rang a şi murit.

Aşà dar, Eustratie Logofătul n'a fost un copist obişnuit, ca alţi mulţi autori de pe atunci, ci a fost un boer mare din divanul ţării Moldovei, de sub domnia lui Vasile Lupu, şi a fost totodată şi unul dintre învăţaţii timpului aceluia, după cum vom constatà, din opera sa chiar.

Dacă Eustratie Logofătul ne e necunoscut ca **om**, în schimb, opera sa e cunoscută în mod precis. O vom cercetà în ordinea ei cronologică, rămânând ca la urmă să aruncăm o privire generală asupra ei.

1. „Pravilea aleasă, *scoasă şi tocmită şi d'entru multe svinte scripturi* [1])". *Pravila* se aflà în manuscript: Originalul manuscriptului a fost găsit de către Timoteiu Cipariu şi se aflà — când-va — în biblioteca acestuia [2]).

Pravila e scrisă — afirmă T. Cipariu [3]) — cam pe la 1632, dar nu poate dovedì. Ion Bianu [4]) arată de ce e scrisă la 1632: scrisul, caligrafia primelor şapte file din tabla de materie a *Pravilei* sunt aceleaşi cu a următoarei notiţe [5]) slavoneşti, anexată la *Pravilă*: „*1632* luna Septemvrie 23 zile duminică s'a hirotonisit Varlaam Mitropolitul Moldovei".

---

[1]) Studiată de către: T. Cipariu, Principia de limbă şi scriptură, Blaj, 1866, p. 103, 107, 113—14; I. Bianu, Manuscriptul românesc dela 1632, „Columna lui Traian", III, 1882, No. 4—5, p. 210—17.

[2]) T. Cipariu, Crestomatie sau analecte literare, Blaj, 1858, p. XXXI şi Principia cit., p. 113; fragmente din Pravilă în Cipariu, Principia, p. 113 şi urm. (Cf. D-r Gaster, Crestomaţia română, Leipzig, 1891, I, p. 76—9).

[3]) T. Cipariu, Crestomatie, p. XXXI.

[4]) Op. cit., p. 212.

[5]) Citată şi de T. Cipariu, Principia, p. 113.

Manuscriptul *Pravilei* cuprinde sau 343 foi [1], sau 346 [2], o Prefață [3], și un Epilog [4], ambele iscălite *„Eustratie biv (fost) logofăt"*.

In Epilog, Eustratie spune că „a scos-o" (Pravila) de pe grecește pe românește, și că a utilizat — pentru a o compune — operile următorilor scriitori: Ion Zunara, Toader Valsamon, Mihail Vlastari și Constantin — Terasie Armenopol [5]; dar Eustratie nu arată dacă a executat o traducere fidelă ori liberă după acești scriitori.

Pravila aleasă e prima redacție a *Pravilelor împărătești*, tot ale lui Eustratie, — din 1646 (vezi mai jos), căci titlul întreg al ei e reprodus pe pagina a doua a titulaturii *Pravilelor împărătești* [6].

2. **Șiapte taine a(le) besearecii"** [7], Iași, 8 Noembrie 1644. Aceasta-i o tipăritură. Are peste 339 pagini (uneori eronate [8]). E tradusă de Eustratie și cu o Prefață de mitropolitul Varlaam al Moldovei [9].

La p. 317 se află următoarea notiță slavonească: „Mult păcătosul și neînțelegătorul serb *Eustratie fost logofăt* [10]".

Șiapte taine mai cuprinde șapte versuri [11].

3. **„Carte** *românească de învățătură* **dela pravilele împărătești** *și dela alte giudeațe, cu dzisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie (Lupu) Voivodul și Domnul Țării Moldovei,* **din multe scripturi tălmăcite din limba elinească pre limba românească.** *In tipariul*

---

[1] După Cipariu, Principia, p. 113.
[2] După I. Bianu, op. cit., p. 210.
[3] reprod. de Bianu, op. cit., p. 213-14 și de Gaster, Crestomație, I, p. 76-7.
[4] Ibid., 214—17 și ibid., p. 77—9.
[5] Cf. Bianu, op. cit., p. 215; Cf. Gaster, op. cit., p. 78.
[6] Cf. Cipariu, Crestomatie, p. 212 (nota); Cf. Bianu—Hodoș, Bibliografia veche rom., t. I, fasc. II, p. 150
[7] urmează titlul: „tipărite cu învățătura și cu toată cheltuiala Măriei sale Ioan Vasile Voevoda, în tipariul cel Domnesc în târgul în Iași, anul 7153 (= 1644), Noev. 8" (Cf. Cipariu, Crestomatie, p. 212; Cf. Bianu—Hodoș, op. cit., p. 147, No. 47, și cu Prefața lui Vtarlam; Cf. Gaster, Crestom,. I, p. 114—17).
[8] Cf. Cipariu, Crestom., p. 212; Cf. Bianu—Hodoș, op. cit., p. 147.
[9] Cf. Prefața întreagă în Bianu—Hodoș, op. cit., p. 147—50; Cf. Gaster, Crestom., I, p. 114.
[10] Cf. Bianu—Hodoș, op., ct., p. 150.
[11] ibid., p. 147.

CE AM VAZUT IN OLANDA

(Simple note de drum)

VII

Scheveningen.

Toată coasta Belgiei şi a Olandei, de la un capăt până la celălalt, nu e decât o plajă ce se ţine lanţ. De aceea s'au şi înşirat o mulţime de localităţi, una lângă alta, mărite dela an la an, desvoltându-se treptat până ce unele din ele au luat un avânt deosebit, atrăgând lumea din toate părţile. Ceea ce e Ostanda pentru Belgia, e Scheveningen pentru Olanda. Apropierea ei de Haga i-a uşurat propăşirea în paguba celorlalte plaje dela Marea Nordului, fără a putea totuşi să se ţie în pas cu Ostanda.

Dela palatul păcii, un tramvai electric te duce în zece minute la Scheveningen, de care îl desparte o pădure, acum parc imens. In dreapta şi stânga şoselii, oamenii cu dare de mână au clădit un şir de vile, întrecându-se unii pe alţii în gust şi bogăţie de flori. Cluburile cele mai distinse, hotelurile şi restaurantele cele mai elegante s'au înfipt printre vile. Astăzi şoseaua Haga-Scheveningen este cartierul cel mai ales al capitalei, locuit de aristocraţie, diplomaţie şi marea finanţă. Anexa aceasta se înşiră până la plajă aşa că nu ştii nici unde se isprăveşte Haga, nici unde începe Scheveningen, părându-se că amândouă nu sunt decât una, deşi Scheveningen este un oraş de sine stătător.

Marea Nordului nu seamănă nici cu Marea Neagră, nici cu Mediterana, nici cu Adriatica. Nu are culoarea albastră-verzie pe care îl au celelalte: e mai posomorită, între cenuşiu şi cafeniu. Poate că şi ea e mai mohorîtă pentrucă soarele nu se scaldă decât rar în apele ei şi nu-i împrumută nimic din lumina şi veselia lui. Bieţii oameni cari se duc acolo cu miile

mită Νόμοι Γεωργικοί, cunoscută mai mult sub versiunea latinească de *leges colonarie. agrarie, rusticae* [1]).

2. A doua parte a *Pravilelor împărătești* cuprinde 1160 paragrafe, din cari 1159 paragrafe sunt traduse după Prosper Farinaccius, Praxis et Theoricae Criminales. Insuși Eustratie vorbește despre Farinaccius, numindu-l (la cap. 66, par. 8) Farinaseu [2]).

Pravilele împărătești a fost unul din codicele penale foarte utilizate pe vremea aceea. Ale lui Eustratie fiind mai clare și mai concise decât pravila lui Matei Basarab din Țara-Românească, acesta a utilizat-o cu folos în țara sa. Iar Neculai Mavrocordat din Țara Românescă a poruncit să i se traducă *Pravilele* lui Eustratie [3]), denumită și *Pravila lui Vasile Lupu.*

Eustratie biv logofăt a fost unul dintre boerii lui Vasile Lupu Vodă, care s'a interesat în de-aproape de bunul mers al Moldovei, și constatându-i lipsa unui cod penal, s'a grăbit să i-l dea, așà cum s'a priceput. Eustratie cunoșteà — ca boer — limbile indispensabile timpului său, slavonește și grecește. El a rămas în istoria literară românească prin opera socială pe care a creat-o: *Pravila.*

BIBLIOGRAFIA UTILIZATĂ

1. *Anonim,* Pravila lui Vasile Lupu, Iași, 1646, „Foaia diecezară", XXXVII, 1922, No. 42, p. 1—2.
2. *Bianu I.,* Manuscriptul românesc dela 1632, „Columna lui Traian", III, 1882, No. 4—5, p. 210—17.

[1]) Publicate de: Âohannes Leunclavius, Jus graeco-romanum, Frankfurt, 1596, p. 256—265; Const. Harmenopoli, Manuale legum sivt Hexabiblos, Lipsiae, 1851, p. 828—51.

[2]) Șt. G. Longinescu, Istoria dreptului românesc, Buc., 1908, p. 136—59; Șt. Longinescu, Pravila lui Vasile Lupu și Prosper Farinaccius, Buc., 1909; Șt. Longinescu, Pravila Moldovei din timpul lui Vasile Lupu, Buc., 1912; I. Peretz, Pravila lui Vasile Lupu și izvoarele ei grecești, „Arhiva" (Iași), XXV, 1914, No. 5—6, p. 201—221; Șt. Longinescu, Părerile D-lor N. Iorga și Peretz despre Pravila lui Vasile Lupu, Buc., 1915; Giorge Pascu, Istoria literaturii române, sec. XVII, Iași, 1922, p. 40—2; un indice de cuvintele din Pravilă a dat: G. Săulescu, Glosariul codicelui D. Vasile Lupu, „Buciumul român", 1875, No. X, Decemvrie, p. 433—448.

[3]) Anonim, Pravila lui Vasile Lupu, Iași 1646, „Foaia diecezană", XXXVII, 1922, No. 42, p. 1—2.

vic rândul. Numai după ce s'a umplut primul vagon, fără a se depăşi numărul locurilor, se umple al doilea şi apoi al treilea, plecând pe rând unul după altul, în timp ce coada se lungeşte şi sosesc alte vagoane. Domnul şi D-na Gură-Cască aşteaptă mereu; şi dacă sunt cei din urmă, aşteptarea poate ţine un ceas şi mai bine, nici o vorbă şi nici un gest nu trădează nemulţumirea.

Disciplina şi educaţia poporului se manifestă peste tot.

Nici Scheveningen nu mai este astăzi ce a fost odată. S'a desvoltat prea mult, devenind oraş. Apropierea de Haga aduce lume prea multă, se văd prea mulţi oameni, farmecul liniştei pe malul mării s'a pierdut cu desăvârşire. Cel ce caută odihnă n'o mai poate găsì la Scheveningen; suflete mai alese l-au părăsit, ele se refugiază spre plăjile mai mici dela Noordwyck, Katwyck sau Hoek van Holland, pentru a simţi mai bine intimitatea mării.

Alături de vârtejul de petreceri dela Scheveningen, în marginea oraşului trăeşte un sat mic de pescari. Pescarii de scrumbii îi vezi numai seara în haina lor simplă, adunându-se câte patru-cinci pe la colţuri; bătrâni cu faţa brăzdată de vânt, cu luleaua în colţul gurii şi stând de vorbă până începe să se întunece. Privirea lor e veşnic îndreptată undeva departe pe mare; gândul lor e şi el acolo. Femeile cu paşi rari măsoară două câte două digul dela un capăt la celălalt în costumele lor simple, lungi până în pământ, contrastând cu rochiile scurte ale elegantelor de pe plajă. Singura lor podoabă e boneta albă pusă în cap peste un scut de nichel strălucitor, prinsă cu două ace mari cu capetele bătute în pietre.

Sunt două lumi deosebite ce trăiesc una lângă alta, fără a se cunoaşte, fără a se amesteca

VIII

Gouda[1]) şi Boskoop

Asociaţia auditorilor Academiei de Drept Internaţional a organizat câteva excursii în zilele libere, pentruca cei veniţi din toate colţurile lumii, să poată cunoaşte şi ţara în care i-a mânat dorul de ştiinţă.

---

1) Se pronunţă Hauda.

D-l Mazel, secretarul asociaţiei şi organizatorul excursiilor ne-a dus într'o zi la Gouda, oraş mic aşezat la îmbucătura râurilor Gouwe şi Yssel. Atracţia şi renumele oraşului sunt fabricile de faianţă şi catedrala Sf. Ion—St. Janskerk. Trebuia să vedem şi una şi alta până la prânz, pentru a avea timp să mergem şi la Boskoop la vestitele florării, unde eram aşteptaţi după amează.

Ne-am rupt în două grupe spre a vizita două fabrici deosebite, dându-ne întâlnire la biserica Sf. Ion; şi pe străzile înguste în lungul canalelor cu trecători rari, am străbătut oraşul printre mărturiile unei vechimi respectabile de sute şi sute de ani cu cari sunt încărcate clădirile publice, păstrate aşà cum au fost la începutul lor. Cei din dreapta au nemerit la o fabrică de pipe de faianţă, — pipa populară olandeză a omului sărac— ar noi cei din stânga, cu mai mult noroc am dat peste o fabrică care în loc de pipe, scoate fel de fel de vase şi servicii de faianţă renumite pentru frumuseţea lor, eşite din aceeaşi argilă. Pasta moale, trecând prin mâna lucrătorului, printr'o apăsare gradată a degetelor, învârtindu-se în jurul unui ax, încet, încet, ia forme de ceşti, farfurii, vase de flori sau ulcioare. Uscate apoi, trec prin mâna altuia — meşter al pensulei — care cu câteva pensule le înveseleşte într'o îmbinare de culori fericită şi bine aleasă. Munca omenească e întregită de foc în cuptoare înfierbântate la 1000 de grade, de unde apoi produsele iau drumul peste porţile oraşului şi peste hotarele ţării.

Ducând cu noi micile amintiri dăruite de fabrică, ne-am întâlnit cu ceilalţi colegi la biserica Sf. Ion.

Istoricul bisericii Sf. Ion din Gouda nu se deosebeşte mult de al surorilor ei olandeze, doar că fiind mult mai veche a avut timp să ardă de mai multe ori în lunga ei existenţă. Vechimea ei se ridică tocmai pe la 1335, dacă ar fi să i-o socotim dela origine, de dinaintea focurilor cari au mistuit-o de două ori, dintre cari odată împreună cu întreg oraşul la 1375. Nu se ştie exact când a fost reclădită, însă o piatră comemorativă, singurul document existent, bătută în zid, ne spune că pridvorul a fost isprăvit la 1485. Dar iată că peste şapte ani trăsnetul cade drept în clopotniţă şi o doboară cu clopote cu tot, lăsând numai zidăria goală. N'a trecut nici un an şi toate au fost puse la locul lor de cetăţenii evlavioşi, dar îi mai

lipseau acele ferestre minunate de sticlă colorată, mândria şi frumuseţea bisericii. Episcopul de Utrecht i-a trimis, după trei ani, cea dintâi fereastră, înfăţişând botezul Domnului, după care a urmat rând pe rând: Filip al II-lea al Spaniei, Margareta de Parma, Wilhelm I principe de Orange şi oraşele din Olanda, complectând toată seria de treizeci şi unu de „vitreaux"-uri pe care le posedă azi catedrala.

Cine a trecut prin Olanda fără să vadă vitreaux-urile catedralei Sf. Ion din Gouda, a pierdut prilejul să vadă o minune artistică la înălţimea căreia nu s'au ridicat nici viteaux-urile vestite de la Notre Dame şi Sainte Chapelle din Paris. Cele mai multe au eşit din mâna unor maeştri iscusiţi ca fraţii Dirk şi Wouter Crabeth, despre cari se spune că erau atât de geloşi, unul de talentul altuia, încât, când se duceau să se vadă, îşi acopereau lucrul pentru a nu fi văzut de celălalt. In pictura lor pe sticlă este atâta măestrie, încât cu greu te dai dus de lângă ele. A le descrie cu vorbe ar fi a le micşorà şi numai asta nu merită.

*
* *

Horticultorii din Boskoop, toţi oameni cu stare, au venit cu automobilele lor să ne ducă la ei să vedem cum ştiu să crească florile. Pe o şosea întinsă ca în palmă, ne-am luat zborul spre raiul florilor prin „Polderland". Cunoscutul peisaj olandez se repetă şi acum : aceeaşi alternanţă de apă şi pământ, iarbă şi mori de vânt, pe alocuri ferme cu căsuţele lor curate, înconjurate cu grădini. Nicăeri nu se vede nici un gard în jurul caselor, a grădinilor, sau a peticului de pământ, pentru a despărţi ceea ce e al meu de ceea ce e al tău. Olandezul nu ştie ce e gardul şi nici n'are nevoe de el. Hotarul între unul şi altul îl trage apa : canalul e gard, podul peste el poartă. Seara când în alte ţări se închid porţile, olandezul ridică podul şi poarta e închisă, fără chee şi fără lacată.

Boskoop e o aşezare omenească ce nu se poate numì nici sat nici târg, e numai o grădină mare cu străzi în toată legea pe cari se înşiră vilele cochete ale horticultorilor, oameni cari îşi frământă capul numai cu gândul cum să scoată din pământ flori mai mari şi mai frumoase decât s'au văzut vre-o dată. Şi-au ridicat meseria la înălţimea unei ştiinţe, pe urmă

ochi să-l vadă, s'a alăturat acestuia din urmă. Adânca înțelegere a oamenilor și împrejurărilor deatunci, doar, face pe autor să alunece peste umbrele unei vieți îndelungate și nu totdeauna conformă cu o neschimbată conduită. Și aci este un alt aspect al spiritului pedagogic al profesorului autor.

Dacă din minunatul portret al lui Terentius ar fi să reținem, afară de personalitatea lui, numai descrierea unui teatru clasic cu o reprezentație de comedie, și totuși cunoștințele ce le primim ar fi neîntrecute. Viața amărîtă și tragică a lui Lucretius, care se termină cu spânzurătoarea este o descriere dureroasă și unică, precum unică va rămâne descrierea lui Cicero, a lui Caesar, și a lui Sallustius, al cărui trai de desfrâu l-a scos din rândul Senatorilor.

Urmează după aceștia, apoi, descrierea celor trei mari poeți: Vergilius, Horatius și Ovidius. Fără a insista asupra valoarei lucrărilor lor literare, universal recunoscute, autorul pe lângă scurta lor biografie, descrie caracterele lor și povestește o serie întreagă de întâmplări din viața particulară. Iată-l pe Horațiu eliminat din școala lui Orbilius, după ce mâncase o bătae strașnică, ori luând-o la sănătoasa de pe câmpul de bătălie dela Philippi, ori refuzând postul de secretar particular al lui Augustus. „Micul butoiaș" preferă o cupă de vin spumos încinsă cu iederă, ochii Neerei și alte grații, oricărei situațiuni trecătoare.

Tristețea celui mai mare poet național al Romanilor, viața sbuciumată din prima jumătate de trai a lui Vergilius, pasiunea lui pentru peisagiile campestre, modestia și arta lui hexametrică neîntrecută, este descrisă cu o rară măestrie. In clipa când chinuitul lui corp este așezat pe drumul ce duce spre Neapole, acolo în apropierea, sau poate chiar pe domeniul ce i-l dăruise Mecena, — peste două mii de ani — o lacrimă o simțim și noi alunecând sub gene.

Tinerețea elegantă a lui P. Ovidius Naso, bărbăția lui admirată, versurile lui sorbite de întreaga lume înaltă, apoi „error" și exilul sunt astfel puse sub ochii lectorului, încât ni se pare că altfel nu puteà fi acest nefericit proscris.

Dar mă opresc aci. Dela început la sfârșit descrierile sunt egal susținute, personagiile scoase ca din stâncă de cea meșteră daltă, iar stilul, păstrând sobrietatea savantului, este totuși plin de strălucire și de atracție.

Ion Al-George.

N. Cartojan: *Cărțile populare în literatura românească. vol, I* Epoca influenței sud-slave. Ed. „C. Școalelor", București 1929

Chestia literaturii poporane ce cuprinde și legendele religioase apocrife a preocupat mult pe filologii noștri și până la lucrarea d-lui C. rămăsese încă fără un răspuns precis. D-l N. C. după un studiu de mai mulți ani, atât în bibliotecile din țară cât și în cele din străinătate, ajutat în acelaș timp și de un material bogat, numai la Ac. Rom. adunându se peste 1000 de msse de texte poporane în afară de bibliotecile dela Cluj, Cernăuți, Iași și Sibiu a reușit să clarifice lucrul început de Hajdău și continuat de M. Gaster stabilind influența ei ca venită dela Slavii din sud și dela Greci înainte de erezia logomolică cum se credea până acum în ea găsindu-se dogme contrar învățăturii bogomilice. Ea s'a răspândit repede după traducerea cărților fundamentale ale bisericii în ținuturile maramureșene și in secolul al XVII-lea și al XVIII-lea este în completa desvoltare, iar lumina tiparului a văzut-o la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, când se începù acțiunea de regenerare națională prin școala sătească începută de curentul ardelean, care impuneà cărțile iubite de popor.

Prin studiul ei se poate pătrunde și înțelege mentalitatea generațiilor dispărute și ea trăește și astăzi, casa Steinberg singură răspândind peste 10.000 exemplare anual.

Lucrarea d-lui Cartojan e bine întocmită fiind studiată în mod cronologic fiecare literatură și în desvoltarea organică a literaturii noastre vechi.

Magdalena N. Iorga: *Inițiale, litere, ornamente, chenare și înfloriri din documente muntene și moldovene din veac. al XVII și al XVIII-lea.* Documente de miniaturistică românească publicate sub îngrijirea d-lui C. Moisil. Scrisul Românesc Craiova 1929.

Paralel cu lucrarea d-lui I. Bianu președ. Ac. Rom., care a început să publice reproduceri după miniaturi din vechile noastre manuscrise D-ra Mag. N. Iorga publică sub îngrijirea d-lui C. Moisil, directorul general al Arh. Statului, miniaturile ce împodobesc actele și documentele vechi românești; Reușind să alcătuiască astfel un început sănătos de miniaturistică românească, lucrare ce lipsește bibliografiei noastre până acum.

Lucrarea d-rei Mag. N. Iorga cuprinde șase planșe și este prima din Colecția Miniaturistică ce se va publică de Arhivele Statului, în aceasta găsim litere ornate ce constituesc glorioasa frumusețe a vechilor noastre documente in care observăm o imaginație pe atât de îndrăsneață pe cât de armonioasă. Majoritatea acestor inițiale superbe vin mai ales din Muntenia și aparțin timpului de veac. al XVII-lea numai câteva fiind din veac. al XVIII-lea când influența bizantină impune desene greoaie, blasonul enorm și încolorit monotonia unei purpure fără strălucire.

D-ra Mag. Iorga a pus mult gust în alegerea iniațialelor precum și în armonia colorilor naturale împrumutate dela natura înconjurătoare. Editura deasemenea este la înălțime prin acurateța cu care este executat albumul. Inceputul frumos va urmă suntem siguri și va fi imitat cu folos pentru bibliografia noastră:

D-l Prof. N. Iorga și d-l C. Moisil întovărășesc lucrarea cu introduceri edificatoare și pline de îndemnuri.

Em. Hagi-Moscu: *Lupta dela Robănești 10 Noemvrie 1916* extras din „Arhivele Olteniei“ No. 45, 46 Sept.-Decemv. 1929.

Epopeei neamului românesc pentru întregirea națională ce își are un admirabil povestitor în d-l C. Kirițescu i s'a adăugat încă un cânt prin povestirea d-lui Hagi-Moscu ce a reușit să ne redeà admirabil botezul de sânge al brigăzii a 2-a de roșiori, compusă din regimentele 4 și 9.

Oferirea de bunăvoie, de a șarjà pe inamicul instalat la liziera pădurii Pârșani, făcută de căp. Al. Filitti, comandantul escadronului 3, cu cuvintele „Escadronul 3 este gata“ precum și alipirea la această șarjă a locot. Iuliu Roșca și numai puțin a sergențului veteran boierul Donici, formează cânturile sublimei epopeei, cânturi scrise cu litere de aur atât în cartea neamului cât și în inimile fiecăruia ce-și va aminti despre memorabila șarjă dela Robânești ce a trecut în rândul localităților istorice. Cuvintele locot. erou Roșca vor fi sugestii vii în amintirea fiecăruia încheind cu acelaș ultim dicton „Prea erà frumos, domnule căpitan“ și zicem noi asemenea fapt este păcat de nu s'ar fi găsit povestitorul, în speranța de a da curaj și altora de a scoate la iveală fapte de armă din răsboiul neamului dacă numai frumoase cel puțin ca și cele dela șarja din Robânești.

în liniştea mănăstirii, într'o zi pe când urcă scările. Urmele gloanţelor înfipte în zid se văd şi acum. In Prinçehof, oraşul Delft a instalat colecţiile istorice cari vorbesc de timpul Taciturnului şi de Hugo Grotius, fiul cel mai vrednic al oraşului, singurul căruia i-au ridicat concetăţenii lui un bronz în mijlocul pieţii celei mari, înconjurat de vechi biserici, de primărie şi de celelalte clădiri istorice din timpul perioadei lui de glorie. Acum când totul e numai „trecut" la Delft, trecătorii rari de pe străzile oraşului se strecoară sfioşi pe lângă ziduri, purtând cu ei un aer de melancolie; de sigur nostalgia unui trecut la care visează şi care nu vrea să se mai întoarcă.

*
* *

Din seria oraşelor vechi olandeze, Haarlem prezintă un interes deosebit şi prilejul de a-l vizită nu trebuie pierdut, mai cu deosebire dacă vrei să vezi pânzele lui Frans Hals, chiar dacă te ameninţă cea mai grozavă ploaie.

După ce ai trecut de Leyda, cu trenul electric, în drumul spre Haarlem vezi un lucru greu de găsit aiurea. E unul din ţinuturile cele mai bogate în flori. Nu sunt straturi, nu sunt grădini, ci câmpii întregi, cât vezi cu ochii şi poate şi mai departe. Auzisem despre această poveste minunată, dar până n'am văzut, nu mi-am putut da seama de ce pot fi aceste câmpuri nesfârşite de flori. Dar ce trebuie să fie dacă te aduce norocul pe acolo prin Aprilie când înfloresc lalelele şi zambilele?

Ploaia prevăzută, n'a întârziat să vie, făcându-mă să mă refugiez întâi într'un restaurant, unde m'am grăbit să iau dejunul compus din feluri de mâncare cerute la întâmplare de pe o listă scrisă numai în limba lui Grotius din care nu înţelegeam nimic, după cum nici personalul femenin nu înţelegeà nimic din limbile în cari am încercat să-i vorbesc. Isprăvisem să stau la masă fără ca ploaia să contenească şi cum nu voiam să pierd muzeul lui Frans Hals, n'am mai ţinut seamă de ea şi m'am dus întins la muzeu.

Există în pictura olandeză o şcoală deosebită a Haarlemului, din care Frans Hals se desprinde ca figura cea mai măreaţă. Dacă vrei să cunoşti pictura olandeză, nu trebuie să te mărgineşti la cele văzute la Haga în „Mauritshuis" şi în

„Ruyksmuseum“ din Amsterdam. Se găsesc, nu-i vorbă, şi acolo pânze de ale lui Hals, dar nu poţi să-l cunoşti mai bine decât ducându-te la Haarlem, la el acasă. Numai aici e adunată opera lui aproape în întregime, rezultatul unei munci de o viaţă întreagă. Intr'o încercare de erahizare a valorilor artistice, Frans Hals pus alături de Rembrandt, cu greu s'ar puteà stabilì căruia dintre ei să i se dea întâetatea. S'ar fi putut găsì de sigur loc pentru lucrările lui Hals, înaintea multor altora, în Mauritshuis sau Ruyksmuseum, dar s'ar fi comis o impietate, faţă de pictor cât şi faţă de şcoala patronată de el dacă s'ar fi smuls pânzele lui din mijlocul Haarlemului, oraş în care a trăit pictorul şi străbunii lui, şi unde s'a stins din viaţă în acel azil de bătrâni, în care se găseşte acum muzeul ce-i poartă numele*).

Haarlemul a fost mediul cel mai potrivit pentru desvoltarea unei şcoli artistice, datorită poziţiei lui, în imediată apropiere a Amsterdamului. Negustorii bogaţi din Amsterdam păstrează şi acum obiceiul, inaugurat de premergătorii lor îndepărtaţi de a se retrage la Haarlem ca într'un „hinterland“ după ce şi-au făcut ceeace în mod obişnuit se numeşte „suma“, unde duc o viaţă de mulţumiri şi de belşug în vilele elegante, clădite cu mult gust. In aceste condiţiuni pictorilor din Haarlem nu le-a lipsit nici odată clientela pentru desfacerea producţiilor lor artistice, atât de preţuite de concetăţenii lor şi de lumea întreagă.

X

Rotterdam: Portul, cartierul chinezesc

Se împlinise aproape o lună de când mă aflam în Olanda, văzusem multe până atunci, fără a fi văzut nici Rotterdamul, nici Amsterdamul şi fără să fi făcut nici clasica excursie în Zuiderzee la insula Marken, toate făcând parte din programul meu.

Fireşte că n'am pregetat deloc să primesc propunerea făcută de colegii mei polonezi, de a merge cu ei să vedem portul Rotterdam. In câteva minute am fost la Scheveningen

*) Frans Hals s'a născut probabil la Anvers, unde părinţii lui au fost nevoiţi să se refugieze pentru un timp oarecare, nu se ştie din ce cauză.

Academia Română.

(Editura „Cultura Națională", București).

Bianu I.: Texte de limbă din secolul XVI.
Veress Andrei, Dr.: Pictorul Barabás și Românii.
Rosetti R. Radu, General.: Știri mărunte și note relative la istoria armamentului la noi; Când s'a adoptat steagul tricolor la noi.

REVISTE

Adevărul Literar
Arhiva pentru știința și reforma socială
Arhiva, Organul Soc. istorico-filologice din Iași.
Arhivele Olteniei
Buletinul eugenic și biopolitic
„ Cărții Românești
Cele trei Crișuri
Datina
Darul vremii
Democrația
Foaia tinerimii
Graiul Românesc
Gândul nostru
Graiul minorităților
Ideea pedagogică
Indreptar, revistă de literatură
Junimea literară
Limba română, revistă bilunară de literatură și artă
Minerva
Milcovia, revista regională de studii, Focșani
Moldova literară
Orizonturi Noui
Ramuri
Revista critică
„ funcționarilor publici
„ pentru inima copiilor
„ filologică
Revista Hispanică de Bucarest
„ scriitorilor și scriitoarelor români
„ clasică „Orpheus".
Românul
Ritmul vremii
Roma
Scrisul Nostru
Tribuna românilor transilvăneni
Viața Agricolă
Viața Românească.

Manuscrisele pentru revistă, cărțile pentru recenzii, schimbul de reviste, precum și corespondența referitoare la redacția și administrația revistei se vor trimite *Directorului revistei, la Fundația Universitară Carol I, Str. Wilson No. 1, București, Telefon 300/20.*

Abonamentul pe un an 500 lei.

Pentru străinătate 1000 Lei.
Pentru autorități, bănci, societăți, etc. 1000 Lei.

Plata directă sau prin mandat poștal se va face numai la adresa de mai sus: Str. Wilson No. 1, București.

---

merţul cu Anglia şi Orientul sporind mereu, au trebuit să fie lărgite şi altele noi adăugite. Descoperirea aburului şi aplicaţiunea lui în navigaţie şi în calea ferată a fost un nou moment critic. Motive de neînţeles au făcut pe atunci ca olandezii să privească invenţia cu neîncredere. Indată ce i-au priceput rostul şi-au salvat şi portul, lăsându-se nu numai cuceriţi de puterea aburului, dar aşternându-se pe muncă încordată, i-au făcut din ce în ce mai mult loc. Deschiderea canalului de Suez a fost momentul hotărîtor, făcându-i să vadă că datorită lui, drumul la Indii, pe care până atunci corăbiile cu pânze îl străbăteau abià în trei luni şi jumătate, vapoarele îl făceau acum numai într'o lună, pe când aceleaşi corăbii cu pânze puneau numai dela Rotterdam şi până la mare un timp de cincisprezece zile. Au urmat deci noi schimbări, sume enorme cheltuite cu dărâmarea vechilor diguri, ridicarea altora noi, adâncirea şi lărgirea canalelor şi a basinelor pentru a face faţă nevoilor. Cu cât trece timpul şi înaintează mersul descoperirilor, portul Rotterdam se ţine alături de ele în pasul vremii, cerând mereu muncă şi jertfe băneşti : comune întregi dispar din jurul portului, mii de locuitori trebuie să-şi mute sălaşul în altă parte pentru a face loc portului : plămânul prin care răsuflă Olanda.

Dela cea dintâi privire rotită împrejur, ţi se pare că te găseşti în mijlocul unui haos, din care nu înţelegi nimic : vapoare de tot felul se mişcă în toate părţile, pe maluri, clădiri uriaşe şi ferărie multă de tot, sunt totuşi puse toate la locul şi cu rostul lor, de cari îţi dai seama pe îndelete.

Docuri şi silozuri, hoteluri ale mărfurilor călătoare, în cantităţi pe cari numai cifre urmate de multe zerouri le-ar puteà exprimà, le înghit şi le revarsă apoi din nou, pentru a lua drumul de fer spre interiorul ţării, sau pentru a plutì peste nouă mări, cu destinaţii indepărtate. Macarale fixe şi plutitoare ridică greutăţi uriaşe, par'că cu un deget, pentru a le mutà de ici-colo. Elevatoare duble, de incărcare şi descărcare, simplifică operaţia, mulţumită cărora, vaporul ce descarcă şi încarcă în acelaş timp poate plecà din port după cinci ore dela sosirea lui. Calea ferată leagă gările portului cu interiorul pe uscat, după cum aeroplanele, porumbei călători ai portului, aduc prin văzduh neguţătorii grăbiţi.

Mişcarea de pe apă nu încetează nici o clipă: vapoare mari şi mici, bărci cu pânze şi cu motor se încrucişează într'un veşnic cadril, în timp ce bacurile transportă căruţe, cai, automobile şi camioane dela un mal la altul unde îşi urmează drumul. Nici pietonul nu-i pus în încurcătură, văporaşe mici, tramvae acvatice, îl duc şi pe el acolo unde îl chiamă nevoia.

Din loc în loc, poduri mari de fer se desfac în două, lăsând vapoarele să treacă pentru a sereînchide după trecerea lor. O manivelă întoarsă de un singur om, îl rupe în două, îl deschide ca două braţe, pentru a le apropia apoi din nou după trecerea vaporului când îşi dau mâna şi se închid la loc. Altă născocire mai nouă pare că le va gonì pe cele mânuite de mâna omului, pentru a face loc podurilor cu basculă electrică, care în loc să se desfacă în două, se ridică în sus în timpul trecerei vapoarelor, cu tot ce se află pe ele, şi se lasă apoi în jos, pentru ca circulaţia să se poată reluà imediat. Unul din aceste poduri e gata şi a şi început a funcţionà de anul trecut.

Salutăm în trecere pavilionul românesc, ce fâlfâe pe un vapor de al nostru în apele Meusei. De sigur că burta-i e plină cu ţiţei românesc, aşteptând să fie supt de vreo lipitoare de oţel pentru a-l trimete cine ştie unde, prin vreun „pipeline" al vreunei societăţi petrolifere olandeze.

Ori unde îţi intorci privirile, toate sunt într'o necontenită mişcare, toate par insufleţite, duse de o putere nevăzută. Maşinismul modern împins la perfecţie ajută şi simplifică munca omenească. Ai crede că te găseşti în faţa desăvârşitului. Totuşi portul Rotterdamului, aşà cum e astăzi se află încă în stare de prefacere. Multe se vor mai schimbà; şi cel ce va venì să-l vadă peste câţiva ani, nu va mai recunoaşte portul. Cu cât trece timpul, alte cerinţe vor da loc altor împliniri de nevoi. Proecte noi sunt nu numai în studiu, dar chiar au început să pornească pe calea înfăptuirii: numărul basinelor devenite neîncăpătoare, va sporì cu alte trei pe întinderi între 50 şi 300 de hectare: unul pentru petrol, altul pentru comerţ şi al treilea pentru uzine şi şantiere. Canalele de comunicaţie nu pot nici ele rămâne în urmă, vapoarele de mare tonaj, pentru a puteà răzbì, cer lărgirea şi adâncirea lor. Miile de

vieţi omeneşti, istovite într'o muncă grea de toate zilele au şi ele nevoie să răsufle în voie în timpul liber. Nevoia de a se odihni în mijlocul naturii va fi satisfăcută prin plantarea unei păduri şi a unui parc de patru sute de hectare, pe un loc unde acum trei mii de ani a fost o pădure virgină astupată de mâlul adus de ape în curs de veacuri.*)

* * *

In timp ce vaporaşul „Yachting-club"-ului ne purtà lin pe apele Meusei şi plimblarea noastră se apropia de sfârşit, un prieten polonez ne povestià minuni despre un cartier chinezesc din Rotterdam. Curiozitatea stârnită în noi trebuie deci satisfăcută.

Am pornit cu toţii într'acolo, după debarcare, având grijă întâi să ne punem sub ocrotirea poliţiei, care ne-a dat ca însoţitori un inspector în uniformă şi un sergent de stradă; prevedere necesară, întrucât vizata la chinezi se spune că nu ar fi lipsită de oarecari primejdii, fiind cunoscute unele cazuri când europeni ispitiţi de binefacerile unei pipe de opiu, au fost jefuiţi, fără a se mai întoarce acasă.

Intr'o margine a oraşului s'au cuibărit, dela o vreme, o sumă de chinezi aduşi de vapoare; la început câte unul, câte doi, din acei ce se văd cam prin toate ţările vânzând pe stradă perle false şi obiecte mărunte de fildeş. Au început apoi să vie mai mulţi până s'au făcut câteva mii, mai cu seamă dela răsboiul civil încoace, de teama căruia s'au refugiat, şi au descălecat cu toţii, buluc, la Rotterdam, lăsându-şi femeile şi copiii acasă, în plata Domnului.

Tabloul pe care şi-l făurisără unii dintre noi înainte de a ajunge în mahalaua chinezească era cu totul altul decât ceeace am văzut în realitate. Nici pomeneală de chimonouri, cozi lungi ori case ca acelea zugrăvite pe cutiile cu ceai: o mahala murdară şi atâta tot. La început pe străzile goale, pe ici pe colo câte o mutră galbenă îmbrăcată „nemţeşte" cu câte o şapcă de apaş în cap, mai încolo doi-trei adunaţi la un loc, stăteau de vorbă liniştiţi în limba lor neînţeleasă. Dar

---

*) Parte din notele privitoare la portul Rotterdam, sunt extrase din cartea „Le port de Rotterdam, publicată de municipalitate, în 1926.

pe măsură ce înaintam, grupurile se îngroşau, nici nu ştiu când şi de unde au ieşit atâţia chinezi în stradă, forfotind cu paşi grăbiţi încoace şi încolo. Alte capete galbene apărură pe la ferestre. Se pare că toată mişcarea aceasta neobişnuită am stârnit-o noi. De unde ei erau obiectul curiozităţii noastre, rolul se inversase şi noi am devenit obiectul curiozităţii lor. Gloata galbenă de pe stradă s'a transformat într'un convoi agitat ce se ţine după noi ca după urs. Cine or fi străinii cari le-au tulburat liniştea ?

Sfioşi, unul câte unul se dau pe lângă poliţist cercându-l cu întrebări. Incep să se dumirească, feţele încruntate se înseninează, rumoarea s'a potolit, misterul s'a luminat. Zvonul odată împrăştiat se risipiră cu toţii, mahalaua se linişti.

Intrăm într'o cafenea. Mesele murdare ale cafenelei sunt ocupate numai de chinezi, dezbrăcaţi de haină şi cu capetele acoperite, adunaţi la câte o partidă de domino, mah-jongh sau cărţi cu semne înţelese numai de ei. Invăluiţi într'un fum gros, rău mirositor, eşit din gurile lor, se ceartă şi se răstesc unul la altul în limba lor, gata, gata să se încaere la orice mişcare a jocului. Un băeţaş, tot din neamul lor, aleargă cu paşi mărunţi dela masă la masă, purtând farfurioare cu orez şi ceşti cu ceai, din cari cei dela mese ciugulesc şi sorb din când în când fără să le mai pese acum nici de noi, nici de poliţie.

La un semn al inspectorului trecem în odaia din fund a speluncii numite, cafenea. Un miros puternic, înecăcios te izbeşte încă dela uşă şi în lumina slabă din odae, cerci să ghiceşti ce se petrece. Tolăniţi pe rogojini, cu câte o lămpuşoară mică cu petrol între ei: unii gem, alţii oftează, într'un somn adânc visând o lume inexistentă de plăceri şi bucurii ce nu se pot găsi în lumea aceasta a noastră, din cari se refugiază, căutând mângăeri himerice. Alţii îşi pregătesc în linişte otrava, a cărei pradă vor cădeà în câteva clipe. Cu mişcări încete şi cu ochii aţintiţi la flacăra lămpii, topesc în vârful unui beţişor pasta cafenie şi o îndeasă cu băgare de samă în capul unei pipe încălzite şi ea la lampă. După ce au dichisit-o cum trebue şi cum se pricep ei, se culcă şi trag din pipă până încep să plutească în lumea viselor dorite. Nu se aude nici o vorbă, toţi se pregătesc în tăcere şi apoi adorm adânc:

opiul îşi face efectul, chinezul e fericit... Nimeni nu se gândeşte să-l tulbure, toată lumea le respectă viciul, chiar şi poliţia, ştiind că nu le poate luà beţia rece de care nu se mai pot lipsì. Poliţia se mulţumeşte dacă viciul rămâne închis acolo între-ei şi nu trece dincoace de zidul chinezesc ridicat de poliţie. E tot ce poate face.

Imbâcsiţi şi ameţiţi de aerul greu şi de fumul respirat, ne grăbim să eşim afară la aer. Mirosul nesuferit ne-a pătruns întru atât că ne urmăreşte peste tot şi nu mai putem scăpà de el. O farmacie, tot chinezească, e invadată de noi. Toţi cer pastile de mentă şi apă de Colonia, dar aşa ceva nu se găseşte printre saltarele şi borcanele cu inscripţii chinezeşti, în schimb pleacă cu toţii cu câte un pachet cu cel mai autentic ceai chinezesc.

In casele locuite de chinezi aceeaş atmosferă din cafenele, aceeaş murdărie şi aceeaş putoare: joc de cărţi, mah-jongh, dezordine, haine trântite pe jos, geamantane pe masă, paturi supra-puse, acoperite cu rogojini în odăi strâmte, cu ferestrele închise, peste cari pluteşte duhoarea opiului, de care sunt îmbâcsite toate casele.

Unul dintre tovarăşii noştri de drum a propus să luăm masa la un restaurant chinezesc. E de prisos să mai adaug cum a fost primită propunerea.

Inainte de a părăsì colţul asiatic din Rotterdam am mai făcut o vizită „clubului" chinezesc instalat într'o şură lungă împodobită cu stegulețe de hârtie şi litografii pentru a le aduce aminte de ţara lor îndepărtată. Tot mobilierul clubului se rezumă la o tribună de scânduri, două bănci lungi şi o masă tot atât de lungă încărcată cu ziare. Am întors ziarele pe faţă şi pe dos, ne-am uitat la ele ca pisica în calendar, ne-am uitat unul la altul... De data asta am fost noi chinezi!

Eduard S. Konya

(Va urma)

CRONICI

POETUL MIRCEA DĂSCĂLESCU-MUGUR

Se împlinesc cinci ani de când poetul Mircea Dăscălescu-Mugur a plecat, pentru veci, dintre noi. Din goana egocentrismului, în care suntem cuprinși, erà firesc ca, în tot acest răstimp, să nu-și mai aducă aminte, aproape nimeni, de el, cu atât mai mult cu cât cel dispărut, prea devreme, a publicat puțin și a fugit întotdeauna de reclamă [1]).

Născut la Breaza (Prahova) în 1892, dintr'o familie modestă de săteni, a urmat școala primară în satul natal, liceul la Ploești și universitatea la București. In timpul răsboiului 1916—1918 a luat parte la luptele din Dobrogea și Mărășești, fiind rănit de mai multe ori. In urma celor îndurate a contractat tuberculoza; sperând într'o însănătoșire mai repede, se statornicește în Câmpina, ca profesor la liceul de băieți. Boala însă nu-l cruță și în 1924 murì în acelaș oraș unde fu înmormântat.

Fire melancolică, adânc iubitoare de natură, dotat cu o imaginație sobră și cu o simțire delicată, atât prin temperament cât și prin atitudinea-i față de cei ce-l înconjurau, Dăscălescu-Mugur, ne aduce aminte de Iuliu Cesar Săvescu.

Ca și despre Săvescu și despre Dăscălescu-Mugur, nu se poate vorbì ca de o personalitate literară formată, ci numai ca de una în devenire. Câteva poezii cari se desprind din opera lui, ne indrituesc ca sub raporul calitativ, să-l prezentăm pe Dăscălescu-Mugur, ca pe un poet ce merită o cât de mică atențiune.

Urmărindu-i opera în mod cronologic, îi vom găsì mai întâi, influențe eminesciene ca de pildă:

Când toate mint,
Steaua 'nserării
Cerne cărării
Raze de-argint
Și 'ncremenit

---

[1]) A colaborat numai la „Convorbiri literare" și „România Viitoare".

Vezi cum se 'nclină,
Steaua senină,
Spre infinit.
(Ideal)

Deasemenea găsim influențe și din Șt. O. Iosif:

Toamnă, negure triste,
Zări întunecate,
Noapte peste visuri.
Lacrimi peste toate.
Un pustiu de gânduri;
Și te văd pe tine
Cum îți cresc în gene
Două picuri line,

Și cum cad alene,
Par'că spun anume,
Tot ce-a fost să fie
Scrisul tău în lume...
(Ție)

In anii din urmă, însă, Mugur mergeà în plină și independentă formație. Epoca aceasta îl alătură, după cum am amintit, de Iuliu Cesar Săvescu, aducând ca și acesta o notă caracteristică prin noutatea ideii și finețea simțirii. Să cităm, spre pildă poezia *„Spre eter"*:

Se-așterne-o cruce lângă alta,
Flori noi cresc lângă alte flori
Și-un semn de dincolo de moarte
Nu vine pentru trecători.
Te port, țărâna mea, pe drumuri
Și sub poveri de năzuinți
Te fac să sângeri și-ți pun lacrimi
Pe ochii tăi în veci cuminți.
Dar nu știu, dincolo de mine:
Găsi-voiu liniștea ce-ți cer
Sau sângera-vei toată calea
Pân' la atomul de eter?!

Sau:

Sunt jocul primei nebuloase,
Palpit în astru călător,
Zâmbesc în forma unei roze
Și ard în ochiul tuturor.
Fluid în raza de lumină,
Masiv în stânca de granit,

In veci nemulţumit de mine
Mă duc şi viu din infinit
(Infinit)

După cele câteva versuri citate, calităţile poeziei lui Dăscălescu-Mugur, es dela sine, în evidenţă. Fără a mai vorbì ce ar mai fi putut realizà acest poet, prea de timpuriu dispărut, credem că înmănuncherea unui volum de poezii din ineditele selecţionate şi cele publicate, ar fi o contribuţie bine-venită pentru tezaurul literaturii noastre.

Stelian Constantin

CRONICA GAZETĂRIEI LITERARE

Suntem în pragul unui nou an.

Cronicarii literari, exponenţii diferitelor gazete sau cenacluri, s'au grăbit şi anul acesta, ca în fiecare an, să fixeze bilanţul literar a anului defunct, înregistrând evenimentele succedate în timp.

E un obiceiu pe lângă onorabil, dar şi practic. Căci istoricul literar de mâine va găsì un material valoros, de folosit.

Dacă aruncăm o privire retrospectivă în bilanţurile ultimilor ani, vom găsì unele păreri folositoare. De pildă, că anul 1927 a marcat punctul de maximum al poeziei lirice, prin figura uriaşă a lui Tudor Arghezi; anul 1928 a înregistrat oscilaţia curbei evolutive spre proză, cu predilecţie părăsirea progresivă a nuvelei, în folosul romanului. Pe atunci, subliniasem noi, într'un bilanţ literar, că laurii de mâine, vor fi integral romanului. Afirmaţia n'a fost gratuită; timpul a venit s'o confirme.

Şi într'adevăr astăzi suntem cu totul prinşi de mirajul genului cel mai greu şi mai serios, romanul, pe care actual îl abordăm cu toată maturitatea.

Editurile au ajutat în bună măsură la popularizarea acestui gen. Şi astfel a pornit o avalanşă de tipărituri — majoritatea romane, semnate de nume serioase — care au abundat piaţa literară, cum s'a putut desigur observà toamna aceasta.

Echilibrul acesta între genuri a accentuat o surprinzătoare depresiune în desfacerea gazetei literare.

Cartea-volum, s'a ridicat în detrimentul gazetei.

Şi e natural.

Operele scriitorilor de azi, nu mai apar şi cred că nici nu vor mai apare, sporadice, fragmentate. Opera apare acum sub forma cea mai convenabilă, şi pentru cititor şi pentru autor, de carte-volum. Căci volumul e accesibil oricărei pături de cititori, pentru utilitatea operei întregite, pentru valabilitatea cărţii girată de autor, chiar pentru eleganţa cărţii, decorativă bibliotecii-mobilă.

Atâtea şi atâtea.

Şi atunci, rolul de altă dată al gazetei literare, desigur, decade. In favoarea tezei ne vine exemplul doveditor al atâtor reviste promiţător apărute, şi care, totuşi, au dispărut fără putinţa de-a mai revenì cândva. Ne referim la regretatele: *„Săptămâna literară"*, apărută în 6 numere, *„Gazeta literară"* apărută în 3 numere, şi cu deosebire publicaţia tiparniţei „Ramuri", *„Scrisul Românesc"*, meteoric dispărută în strălucirea ei.

S'a pomenit de-un desechilibru bugetar, sau divirgenţe de opinii ale conducătorilor. Cert, că şi aceste au un sens. Dar nu-i mai puţin adevărat că creşterea valutei de pe piaţă a cărţii, a contribuit la compromiterea gazetei de literatură.

Deasemeni, ni-i proaspăt în memorie dispariţia timpurie a *„Vitrinei literare"* gazetă oricum. valoroasă, dacă-i scuturăm omizile câtorva veleităţi capricioase. Şi-i de mirare curagiul debilei *„Vieţi literare"* care, când şi când, cearcă să-şi adune rândurile împrăştiate, — sau să le împrospăteze — doar doar, va puteà reîntinerì indicile de vitalitate, în ultimul timp, anemiat...

Dar problema mai are o faţă.

Gazetele au un rol deosebit de-a face scrisoare de recomandaţie operilor apărute, prin cronicarii ei. Ori, cronicarii acestor reviste-cenacle s'au împrăştiat regretabil şi cronicile lor au devenit sporadice, şi neactuale. Ş'apoi, cărţile au început să se recomande singure. Iată dar şi această faţă lichidată.

Şi atunci, gazetele de literatură, care până mai în ultimii ani abundau atât provincia cât şi capitala, de data aceasta numărul lor este simţitor limitat.

Nu ne mai rămâne de urmărit, desigur, decât o mână de reviste mai serioase, care, şi ele uneori, îşi decolorează coperta în vitrinele librăriilor.

Cred că-i inutil, ca printre acestea să trecem cele câteva reviste de provincie sau de capitală, care mai apar, ciuperci literare, care nu mai au nici un rost, decât unul ridicol, parodiind o literatură, gazete care nu mai au nimic comun cu cele vechi ale căror nume le poartă (ex.: „Făt-Frumos"...) sau obrăsniciile puerile, spânzurate necuviincios de poalele modei (ex.: „Punct şi Virgulă", „Unu" etc.).

Celelalte sunt în număr limitat.

Iaşul îşi trimite solul său încăruntit *„Viaţa Românească"*, care-şi târăşte cu greu paşii îmbătrâniţi, obosiţi... Apariţia sa foarte defectuoasă, pune la grea încercare răbdarea cititorilor rămaşi credincioşi. Totuşi ne reprezintă respectabil mai departe, în străinătate.

De fapt însă, cartea de vizită a literaturii noastre e indiscutabil, *„Gândirea"*. Trecând printr'o metamorfoză progresivă dela umilele apariţii din Cluj, la fostoasele numere de astăzi, s'a prezentat totdeauna cu o falangă unită, girată de nume bine cunoscute, care au pornit un simţitor curent de ventilare a literaturii postbelice.

Ion Ojog: *Pridvoare*, poezii
„Tip. Bucovina“ 100 lei.

Intr'un volum elegant tipărit — pe hârtie japoneză — d-l I. O. cântă frumos şi melodios atêt în formă clasică, cu ritm plăcut, cât şi formă simbolistă:

Ploaia plânge lin afară
Clipele de mult murite,
sau
Stai la lampă.... ca'ntro mină
Nopţile sânt de cernite.
Vîntul plînge şi suspină
Pe sub sălcii despletite.

Are imagini bogate ca:
Plopii fini şi albi
Ca nişte minarete.
. . . .
Metaforse alese ca
Pe dric de nori.
Cu cai de vînt.
In caleşti de astre
Domnii licurici
Traşi de cai furnici.

Talentul sănătos ce respiră în toate poeziile din volumul de faţă, suntem siguri că-l va călăuzi şi în viitor. De aceia aşteptăm tot lucruri frumoase, ce au să rămână.

M. P.

Ion Manu: *Aduse din condeiu*, poezii
„Cart. Rom.“ 60 lei.

Prins în vârtejul spiritului vremei — cu bun succes material sper — d-l I. M. cântă cu accentul şi ritmul împrumutat dela Topârceanu, diferite scene din vâltoarea vieţei de toate zilele. Redă bine mişcarea şi zgomotul Bodega, Bal mascat, Tramvaiul. Dacă le-ar lipsi vulgaritatea poate ar câştiga mai mult.

M.

Ovidiu Hulea: *Invierea. Poem dramatic în 3 acte*, (versuri)
Tip. Şc. de Meser. Princip. Carol, Cluj. 50 lei.

Conlucrarea „regăţeano-ardeleană“ pentru înfăptuirea României mari ese în evidenţă în lucrarea d-lui O. H. şi suntem siguri că mulţi Preoţi şi multe Marii eroi de a d-lui H. ş'au găsit scăpare în intervenţia la timp a trupelor din vechiul regat. Aşa că faptul izolat din care s'a inspirat d-l H. a fost un ce general şi sacrificiul celor 800.000 de suflete pentru desrobirea Ardealului ca şi a celorlalte provincii se vădeşte cu prisosinţă, pentru aducerea la îndeplinire a „Invierei“ neamului românesc. Deci şi titlul este în concordanţă perfectă cu actul înfrăţirii.

Versurile sunt plăcute, uşoare şi au rimă perfectă fiind scrise în forma clasică, sobră ardelenească.

Dar am trăit o viaţă, în plânset şi în glume,
Că-aşa e viaţa, dragă şi scumpă domnişoară,
E ca o văduvită şi tristă căprioară....
Durerile sunt multe le macină viaţa,
Şi soarele desghiaţă durerea grea şi gheaţa...

Pentru ca să-i răspundă Maria
Credeam că pe'nviere ni-e soarta deslegată,
Că vor sosi Românii cu steagurile sfinte,
Că volbura răsbi-vor, svârlindu-se 'nainte...
Aduce-vor lumina şi mult dorita pace
In inimile noastre şi'n casele sărace.
Iar Cantorul spune:
Ne-am săturat de biciul şi-ocara cea domnească!
Ne arde'n piept dorinţa de lege românească!
Ca preotul să închee:
O, câtă bucurie îmi spui tu, Teofile!
Şi să trăiască de astăzi în pace cât vecia,
Stăpâna 'mpărătească şi mamă *România*
încheind colonelul român
E invierea sfântă-a noastră a tuturora.

Ce bine ar fi dacă acest poem s'ar juca în şcolile primare pentru ca să ţină aprinsă facla dreptăţii spre mângăerea sacrificiului...

M. P.

Mihail Sadoveanu: *Zodia Cancerului.* Roman.
Ed. Naţ. S. Ciornei. 2 vol. 150 lei.

Epoca fanariotă ca şi frământările moldoveneşti din timpuri de restrişte ş'a găsit povestitorul în d. M. S. care pe lângă alte romane din epoca amintită ne-a dat la lumină în ultimul timp, epoca fanariotului Duca-Vodă în ultima-i domnie din Moldova.

Citind cele două volume ale lui M. S. eşti furat chiar dela inceput, fiind îndrăgostit de figura simpatică a lui beizade Alecu Ruset şi de naivitatea abatelui Paul de Mareune solul regelui soare. Nu găsim intrigă de roman obşinuit, găsim însă evocarea unei epoci ce ne face să apreciem şi mai mult progresul făcut de noi în scurta vreme de când am scăpat de sub controlul şi stoarcerea fără milă atât a Semi-lunei cât şi a fanarioţilor.

Deşi epoca este destul de departe, sfârşitul veacului al XVII-lea, cei chemaţi să conducă ţara în jurul lui Duca-Vodă ii găsim şi astăzi, bizantinismul trăeşte încă la conducătorii de azi ca şi cancanurile curţii; şi deşi în veacul al XX-lea avem încă părţi reale prin diferite colţuri de ţară care nu-s departe mult de cele descrise de d. S. Pe lângă „Şoimi", şi celelalte romane istorice ale d-lui M. S., Zodia Cancerului este încă un pas mai departe din cunoaşterea trecutului nostru şi succesul obţinut nu poate decât să ne bucure atât pe noi cât şi pe autor, dându-i curaj să ne mai desvăluească încă lucruri frumoase.

Mih. Popescu

Damian Stănoiu: *Duhovnicul Maicilor.*
„Cartea Rom." 75 lei.

Până în prezent Păr. D. S. s'a menţinut în sfera în care ş'a trăit şi-şi trăeşte viaţa de prea mărirea Dumnezeirei căreia s'a hărăzit. „Că-

lugări şi ispite“ precum şi „Năcazurile Părintelui Ghedeon“ l-au consacrat ca abil scriitor şi povestitor. De data aceasta s'a extins activitatea scriitoricească şi în viaţa Maicilor, căutând să ne desvălue un colţişor şi din felul de traiu şi credinţă al celor hărăzite de a fi surorile Mântuitorului. Viaţa mistică însă ce se potriveşte de minune bărbaţilor, se adoptă mai greu la femei. Maicile cu toată dorinţa ce o au de a trăi numai pentru Domnul se înpacă greu, sau aproape deloc, cu preceptele ascetice ale duhovnicului venit dela Sfântul Munte şi trâit şi prin locurile sfinte ale Iordanului. Şi când e vorba s'o rupă definitiv cu cele lumeşti, cu toată dorinţa ce o au, Maicile preferă plecarea duhovnicului, căci depărtarea de lucruri lumeşti li se par prea grea. Stilul e curgător — cam deslânat — totuşi te fură şi te ţine încordat prin noutăţile ce ţi le desvălue-continuu cât şi prin temerea de a nu greşi prin ceva ce ţi-ar aduce câteva „aţe“ sau chiar „anaftema“ din partea cinstitului duhovnic.

Mih. Popescu

Ovidiu Hulea: *Jerbe Matinale. Poezii.* „Ardealul“ Cluj.

Istoria trăită în timpul neutralităţii, isbucnirei răsboiului nostru pentru intregirea neamului precum şi cea după înfăptuirea României-Mari, şi-a găsit un bard minunat în d-l. O. H. care a turnat în versuri nemuritoare aceste epoci. Vifor... ne povesteşte situaţia din 1914; La anul uou, pe cea din 1915 ca şi „Dă Braţelor Puterea lui Samson“ şi „Blestemul Codrului“ şi numai puţin „De-o săptămână Sapă Cioclii“... Anul 1916 îi dă ocazie să-şi amintească de „Răul Vavilorului“ precum. şi „Către Oastea Ţării“, ca incheere pe drept cuvânt cu „Al nostru eşti pe veci de-acum“. Se observă dintru început înfluenţa d-lui Goga din epoca tinereţii iar la sfârşit se deslegă de tot şi bate spre poezia din ţară cu versul şi ritmul uşor şi plăcut.

M. P.

Bilanţuri literare

In ultimul timp s'a vorbit foarte adesea de o *criză a cărţii.* Totuşi sfârşitul anului 1929 ne-a arătat că această problemă nu este tocmai aşà alarmantă şi că producţia literară se desvoltă nestânjenită.

Afară de *cartea* străină, care-şi are un public cetitor al său, cartea românească şi-a motivat şi ea apariţia — deasemenea prin diferite categorii de cetitori — precum şi publicistica periodică.

Pe răbojul anului 1929 avem de notat fapte destul de onorabile pentru literatura noastră.

Proza şi poezia a înregistrat opere de valoare incontestabilă.

Icoanele de lemn ale lui T. Arghezi, ne-arată şi mai mult pe autorul *Covintelor potrivite* ca pe un stăpân al artei sale, care a dărâmat şi a creat, cu un spirit dionisiac.

In plină solidificare a lavei, în bazalt, Ion Barbu — deşi uneori arghezian — prin volumul de versuri: *Joc secund* îşi fixează personalitatea prin caracteristica „energetismului“ şi „bizarului“.

In *Turnul de fildeş*, Mihail Codreanu se situează la înălţimea unde numai un dăltuitor de talia d-sale poate să sculpteze sonetul.

Acelaş humor sănătos ne aduce Damian Stănoiu în *Duhovnicul maicilor*

Dintre colaboratorii noştrii relevăm volumele debutanţilor C. C. Petrovici (prin analiticele schiţe din *Turneul candidatului)*, Ion Ojog (prin versurile cristaline din *Pridvoare)* şi Stelian Constantin (prin noutatea *Pastelurilor petrolifere)* cu care critica a fost unanim ospitalieră.

Nu putem trece cu vederea marele succes dobândit de cei trei scriitori grupaţi în jurul „Gândirii". Traducerea *Omului din vis* (L'uomo del sogno) a lui Cezar Petrescu, nuvelele lui Oscar Walter Cisek (Die Tartarin) încununate cu premiul Kleist (In Germania) şi piesa Meşterul Manole a lui Lucian Blaga, reprezentată pe scena teatrului din Berna în pline ovaţii.

Este mai mult decât un succes literar; este o glorie naţională.

* * *

Periodicele însă n'au adus nimic, mai presus de ele. Singurele care au militat mai mult sunt: *Adevărul literar*, *Gândirea*, *Viaţa Românească*, 'ntrucâtva *Viaţa literară*, etc.

S. C.

BIBLIOGRAFIE

Arghezi Tudor: Icoane de lemn. Buc. Ed. S. Ciornei.
Calendarul Naţional al ziarului „America“, 1930.
Creangă Marieta: Din viaţa copiilor.
Damian Stănoiu: Duhovnicul Maicilor. Buc. „Cartea Românească“.
Epure Al. Prof. Câteva din însuşirile poporului român, aşa cum reese din poezia populară. Roman. Tip. Berman.
Găbunea V. Henri: Mărturisiri, (Vesuri) Bucureşti, Tip. „Convorbiri Literare“.
Moşandrei Mihai: Păuni (Versuri) Buc. „Cultura Naţională“.
Nemoianu Iosif: Contribuţiuni la problema copiilor în Banat. Lugoj.
Nemoianu P.: Prin Iugoslavia, Lugoj. Tip. Naţională.
Bănatu-i fruncea, Lugoj.
Reforma agrară în Rusia (Extras din „Ţara Noastră“ Cluj.
Sadoveanu Mihail: Zodia Cancerului, Roman. Buc. Ed. S. Ciornei.
Teodoreanu Ionel: Bal Mascat, Buc. „Cartea Românească“.
Ion Ojog: Pridvoare. Poezii. Buc. 1929, 100 lei.
Ovidiu Hulea: Invierea. Poem dramatic în 3 acte în versuri Cluj 50 lei.
Louis Jacolliot: Vânători de robi. Part. I şi II, tradus de M. G. Ionescu. Minerva.
Al. Dumas: Speronare. Part. I şi II, tradus de Ed. Miclescu. Bib. Minerva.
Ivan Turghenief: Iacob Pasinckof. tradus de S. Paşcanu. Bibl. Minerva.

Academia Română

(Ed. Atelierele grafice „Cultura Naţională“ Bucureşti).
Iorga N.: Există o scrisoare de trădare a lui Mihai Viteazul?
Marian Emil, Dr.: Noi orientări în agricultura românească.
Popovatz Paul: Recherches statistiques sur la résistence à la marche des navires.

REVISTE

Adevărul Literar
Analele Banatului
Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială
Arhiva Organul Soc. istorico-filologice din Iaşi.
Arhivele Olteniei
Buletinul Comisiei Istorice
„ eugenic şi biopolitic
„ Cărţii Româneşti
Cele trei Crişuri
Datina
Democraţia
Foaia tinerimii
Graiul Românesc
Gândul nostru
Graiul minorităţilor
Ideea pedagogică
Junimea literară
Minerva
Moldova literară
Ramuri
Revista critică
„ funcţionarilor publici
„ pentru inima copiilor
„ filologică
„ scriitorilor şi scriitoarelor români
„ clasică „Orpheus".
Românul
Ritmul vremii
Roma
Scrisul Nostru
Tribuna românilor transilvăneni
Viaţa Agricolă
Viaţa Românească.

LUMEA PRIN CARE AM TRECUT

(Urmare)

III. IN LUMEA LARGA

Lupta pentru limbă

La 1872, pe la 'nceputul lunei August, m'am întors de la Viena la Arad, unde am intrat în cancelaria advocatului Mircea B. Stănescu, ca să fac practică în ale advocaturii.

Mi s'au întâmplat în timpul anului de practică doaue lucruri, pe care trebue să le ştii pentru-ca să poţi înţelege desfăşurarea vieţii politice din timpul acela.

Atât după practica întrodusă 'n timpul aşa zisului „provisoriu", cât şi în vîrtutea legii „pentru egala îndreptăţire a naţionalităţilor" Românii aveau dreptul de a se folosi de limba lor în administraţiunea şi 'n faţa înstanţelor judecătoreşti. La 1872 dreptul acesta era respectat şi noi purtam procesele clienţilor noştri români în româneşte până sus la înalta curte de casaţiune, care ne dedea şi ea hotărîrile şi sentenţele tot în româneşte. Cu atât mai vîrtos se ţinea seamă de dreptul Românilor în administraţiune.

S'a 'ntâmplat apoi, că la Arad a fost ales vice-comite advocatul Tabajdi, care nu ştia şi nici nu voia să 'nveţe româneşte. El cerea deci, ca funcţionarii administrativi, deci şi notarii comunali, să facă actele şi 'n limba maghiară, şi acelora, care nu ţineau seamă de dorinţa aceasta, le făcea prin fel de fel de inspecţiuni şi para înspecţiuni viaţa amară. Urmarea firească a fost, că din ce 'n ce mai mulţi dintre funcţionari, voind să-şi uşureze munca, făceau actele numai în limba maghiară. Aceştia erau lăudaţi, preferaţi la înaintare, ba se bucurau şi de impunitate când se întâmpla să cadă în vre-un păcat, pentru care cei-lalţi erau pedepsiţi.

Românii din Păuliş, în Podgoria Aradului, îşi aleseseră notar pe un Evreu, care ştia bine româneşte, ba era chiar mare naţionalist român. Schimbându-se înse vremurile, el a mai slăbit-o din naţionalism, s'a dat pe brazdă şi-a întrat în rândul celor favorisaţi de vice-comite. Sătenii au reclamat la Comitat şi au cerut să se facă cercetare la faţa locului. Vice-comitele a ieşit el însu-şi să facă cercetarea, şi reclamanţii m'au rugat să-i asist ca sfătuitor juridic cu ocasiunea aceasta.

A fost o luptă grea, în urma căreia a trebuit să vie 'n sat un batalion de infanterie din cetatea Aradului, eară eu am fost tras în judecată ca resvrătitor.

Eram atunci om de doaue-zeci şi patru de ani. S'ar putea deci zice, că m'am pripit şi mi-am perdut sărita. Adevărul e înse, că eu ştiam să-mi păstrez bunul cumpăt şi nu mi l'am perdut nici în împregiurări cu mult mai grele când eram şi mai tiner. Vice-comitele a fost, ce-i drept, nevoit să-şi caute scăparea fugind pe fereastră din cancelaria primăriei, aceasta înse tocmai pentru-că n'a voit să ţie seamă de stăruinţele mele.

E vorba de lucruri petrecute cu patru-zeci şi şase de ani înainte de aceasta, şi sunt amănunte, de care nu-mi voi mai fi aducând aminte. Intâmplările acelea au fost înse hotărîtoare, mi s'au întipărit dar bine şi nici n'am să-ţi spun decât ceea-ce s'a constatat în procesele verbale încheiate de tribunalul din Arad.

Ca să 'nţelegi cele ce au urmat după sosirea vice-comitelui la faţa locului, ai să ţii seamă de îngâmfarea tipică a vice-comitelui, o matahală de om foarte înalt şi spătos, căruia lumea îi zicea şi „Tabajdy-Paşa". Iţi mai spun apoi, că 'n podgoria Aradului sunt vii multe şi foarte vestite, toate lucrate de Români, care tocmai de aceea sunt oameni cu dare de mână şi cam ţanţoşi, cărora nu le impunea de loc îngâmfarea vice-comitelui.

Mi-e par'că văd şi acum cancelaria încăpătoare, în care se 'ndesuiau sătenii reclamanţi şi curtea primăriei, care deasemenea era plină de o lume cuprinsă de viu neastâmpăr şi din ce în ce mai nerăbdătoare.

Chiar din clipa sosirii sale vice-comitele a mers prea departe în silinţa sa de a-i face pe oameni să nu peardă din vedere, că el e capul administraţiunii comitatense, încât le era celor mai mulţi învederat, că a venit el însu-şi la faţa locului tocmai pentru-ca să-l scoată pe notar basma curată.

Lucrurile nu puteau să iasă bine.

De oare-ce, el întrând în cancelarie, nu şi-a scos pălăria, unul dintre fruntaşi şi-a pus şi el pălăria 'n cap şi i-a făcut şi celor-lalţi săteni semm să facă şi ei tot aşa.

Notarul s'a răstit la oameni stăruind să se descoperă.

„Ba noi nu! – a răspuns fruntaşul. – Legea noastră e, că aşa, cum ni se zice „Bună ziua", avem să răspundem şi noi. — Să-i spun domnului acestuia, că noi nu ştim, de unde v'aţi pripaşit D-ta şi el pe aici pe la noi, care suntem acasă. Mâne ori poîmâne ear o să bată vre-un vânt, care vă spulberă de aici, eară noi şi copiii noştri tot aici remănem şi casa, în care ne aflăm, din sudoarea noastră e zidită. Dacă D-sa nu ţine seamă de aceasta şi nu ne zice „Bună ziua!" când ne trece pragul, n'avem nici noi la ce să răspundem cu „Mulţam Dumitale!".

Vice-comitele cam înţelegea şi s'a făcut roşu ca racul.

„Ce zice?" — l-a 'ntrebat pe notar.

„D-Voastră vedeţi ce fel de oameni sunt aceştia, care au reclamat contra mea", —respunse notarul, căruia, precum se vede, nu-i dedea mâna să tâlcuiască vorbele rostite de fruntaş.

Mai era înse de faţă un „domn", proprietar de viie, care ştia bine româneşte, şi acesta a tâlcuit vorbele Românului — chiar adăugându-le oare-care floricele.

„Aceştia sunt oameni primejdioşi,—grăi vice-comitele.— Avem să-i facem să 'nţeleagă şi să simtă, că şi aci, ca pretutindeni între hotarele ţerii, tot noi şi numai noi suntem stăpâni".

„Ce zice?" m'a 'ntrebat fruntaşul.

I-am tălmăcit vorbele vice-comitelui.

Aşa s'a pornit şi tot aşa s'a şi desfăşurat ancheta.

Era vorba de fel de fel de abuzuri, de neregularităţi, de abateri de la lege, care după părerea vice-comitelui erau

lucruri ne'nsemnate, de care n'are să se ţie seamă. Dacă vre-unul se plângea, că i s'au luat taxe prea mari ori ilegale, despre care nu i s'a dat chitanţă, ori că notarul a luat bani pentru lucrări, pe care nu le-a făcut ori era dator a le face gratuit, vice-comitele găsia totdeauna, că dovezile ce i se dedeau sunt ne'ndestulătoare.

De oare-ce sătenii—şi dedeau nemulţumirea pe faţă, îngâmfarea vice-comitelui era din ce în ce mai jignitoare, încât sătenii erau şi ei din ce în ce mai porniţi spre resvrătire. Am fost deci în mai multe rânduri nevoit a-l ruga pe vice-comite să se stăpânească şi să nu fie provocător faţă cu sătenii. El înse cu atât mai vîrtos ţinea să-şi arate puterea şi să-i bage 'n recori pe săteni. Trebuia deci să isbucnească 'n cele din urmă mânia mulţimii.

Mai mulţi dintre săteni se plângeau, că au cerut să li se scrie 'n româneşte fie chitanţe, fie înscrisuri, fie contracte ear notarul a refusat declarând, că el numai în limba maghiară emite asemenea acte.

„Foarte bine ! — a zis vice-comitele. — Foarte corect ! Pentru aceasta numai laudă i se cuvine".

Dând în numele sătenilor respuns la această apostrofă, i-am pus în vedere, că nu s'a schimbat nici una dintre legile privitoare la întrebuinţarea limbilor şi astfel are să fie practica de mai 'nainte, căci drepturi odată câştigate nu se pot perde. Câtă vreme forurile judecătoreşti primesc actele scrise 'n româneşte ca fiind deplin valabile, Românii au dreptul de a cere, ca asemenea acte să li să emită 'n limba lor".

„Nu e drept, ci abuz ! — a respuns el, — şi dacă tribunalele şi cele lalte foruri fac ticăloşii, nu urmează ca şi de aici înainte să facă !".

„Eu ţin, — a strigat unul dintre săteni, — ca actul, pe care-l subscriu, să nu fie scris într'o limbă, pe care n'o 'nţeleg".

„Să-i spui, — respunse vice-comitele adresându-se la notar, — că nu e nevoie să 'nţeleagă. Am să 'nţeleg eu, autoritatea competentă, care am să judec ori să iau disposiţiuni pe temeiul acelui act. Voi, prostimea, nu 'nţelegeţi nimic !".

Aceste vorbe le-au pus vîrf la toate.

Intrând în sală, erau doaue fereştri la dreapta, spre curte, şi alte doaue în fund, spre uliță. Masa, la care şedea vice-comitele, secretarul, care purta procesul verbal, şi trei „honrațiori" maghiari, era aşezată în dreptul ferestrilor despre uliță. Eu stăteam în fața mesei, ear în dosul meu să 'ndesuiau oamenii, pe care numai cu anevoia îi mai puteam opri în loc.

„Domnule vice-comite, - am stăruit eu -, vă rog ânc'odată să nu fiți provocator. Cu asemenea vorbe şi cu asemenea gesturi mânați lucrurile spre vărsări de sânge. - N'ar fi lucru de mirare, dacă într'o bună zi s'ar ridica vre-unul în fruntea mulțimii adânc jignite."

„Aşi vrea să-l văd pe cel ce-ar îndrăzni-o!" — a strigat el ridicându-se'n picioare.

„Fie chiar şi unul ca mine! - i-am respuns, — căci au toate un hotar."

Unul dintre cei trei „honorațiori" de la masă s'a ridicat şi el în picioare.

„Voi,—li-a zis el sătenilor într'o românească deslușită- . sunteți orbeți, ear acesta, — urmă arătând spre mine — , e vodetul vostru."

Auzind aceste vorbe, sătenii din sală au dat năvală asupra mea, m'au îmbrâncit la oparte şi s'au năpustit asupra mesei, încât vice-comitele, notarul, secretarul şi „honorațiorii" au sburat într'o clipă pe feresti'n stradă şi peste puțin li s'a perdut urma.

Lucrul acesta s'a petrecut cam pe la unspre-zece din zi. Eu am stăruit, ca sătenii să deşerteze sala şi primarul să'ncuie apoi uşile şi să le pecetluiască lăsând toate lucrurile în starea, în care să aflau în clipa când vice-comitele şi ai sei au fugit, — apoi lumea s'a risipit în linişte.

Pe la trei după amează-zi a sosit apoi în sat un batalion de infanterie din cetatea Aradului, ca să înăbuşe răscoala. Oştenii'mpărăteşti au fost primiți cu strigăte de „Să trăiască!" de către sătenii cu desevîrşire pacinici.

Am fost dup'aceea tras în judecată pentru „rebeliune" dimpreună cu câți-va săteni, care au şi fost osândiți.

Eu îndeosebi înse am ieşit din procesul acesta „cu obrazul curat", - deşi nişte „honorațiori" deduseră mărturie,

că şi la birt, în timpul mesei, mă lăudasem, că da, — am să mă ridic în fruntea mulţimii, ca să pun la cale o groaznică vărsare de sânge.

Ţiind seamă de lămuririle date de mine, de mărturisirile sătenilor şi de constatările făcute de comandantul batalionului, judecătorul a declarat că'n ceea ce mă priveşte nu e cas de urmărire şi toate stăruinţele lui Tabajdi au remas cu atât mai vîrtos zadarnice, cu cât chiar şi'n cercurile maghiare el era desaprobat în ceea ce priveşte întrebuinţarea limbii româneşti.

El era cu atât mai îndârjit, şi peste câte-va luni la una dintre judecătoriile cercuale a fost respinsă o cerere dată de mine în limba românească sub cuvântul, că judecătorul nu înţelege limba, în care e scrisă cererea aceea.

De oare-ce chiar cu o zi mai nainte primisem de la aceea-şi judecătorie o hotărîre scrisă 'n româneşte, nu mai încăpea nici o 'ndoială în ceea ce priveşte gândul, din care a pornit respingerea.

După-ce atât curtea de apel, cât şi cea de casaţiune s'au declarat incompetente de a se pronunţa, i s'a adresat ministrului de justiţie o interpelaţiune în dietă. Ministrul, atunci Pauler, şi-a exprimat părerea de rău, că nu poate găsi destui judecători, care ştiu româneşte, ear dieta a aprobat respunsul acesta cu majoritate strivitoare şi cu aplause ostentative.

Cestiunea a fost atunci viiu discutată atât în dietă, cât şi prin coloanele ziarelor şi astfel nu mai am nevoie de a stărui asupra ei. E destul să-ţi spun, că luând votul dietei drept interpretare autentică, guvernul nu se mai simţia obligat a numi în ţinuturile cu poporaţiune română numai judecători, care ştiu şi româneşte, ear judecătoriile au început să respingă actele scrise 'n româneşte.

Puşi în faţa acestei stări de lucruri, advocaţii români au ţinut întruniri, în care au luat peste tot hotărîrea că nu le remâne decât să poarte şi procesele clienţilor sei români tot în limba maghiară, căci în lupta pentru dreptul public al Românilor nu pot să pună'n joc interesele particulare ale clienţilor săi.

Nu puteam să zic atunci şi nu zic nici acum, că nu aveau advocaţii români dreptate. Era marea obştie românească interesată a sări să-şi apere dreptul odată câştigat, şi vina advocaţilor era numai, că ei ca fruntaş n'au înduplecat această mare obştie să-şi facă datoria. Pentru mine era mai presus de toată îndoiala un lucru: că nu mai pot deocamdată să fiu în statul ungar nici advocat, nici judecător, căci aşi fi nevoit să nesocotesc drepturile poporului român folosindu-mă de limba maghiară.

Am fost deci îndemnat să întru în administraţiune, unde tot mai era impusă limba românească.

Când cu resvrătirea de la Păuliş fusese adecă mult discutată cestiunea şi chiar şi cei mai zeloşi dintre naţionaliştii maghiari fuseseră nevoiţi să admită, că nu avea vice-comitele dreptate, deci că diregătorii administrativi sunt datori a se folosi de limba românească.

Vezând-o aceasta, Tabajdy a fost şi el nevoit să declare că se mulţumeşte ca subalternii săi să traducă cele mai importante dintre acte în limba maghiară pentru-ca el să le poată înţelege când face inspecţiuni.

Urmarea firească era, că de bunăvoinţa vice-comitelui, se bucurau mai ales aceia dintre diregătorii români, care dedeau dovezi, că ştiu bine şi limba maghiară.

Eu mai ştiam şi limba germană, lucru de oare-care'nsemnătate, căci în comitat sunt multe sate şvăbeşti, toate mari şi bogate.

Mi s'a propus deci să-mi pun candidatura ca vice-notar comitatens.

Fiind susţinută candidatura de preşedintele scaunului orfanal, Constantini, un macedo-român cu mare trecere şi la maghiari, erau asigurate şi voturile celor mai mulţi dintre membrii maghiari ai congregaţiunii, încât „naţionaliştii“ noştri mai zeloşi scoseseră vorba, că ear am trecut în partea „renegaţilor“. Până chiar şi Tabajdy se 'nvoise să fiu ales.

Au intervenit înse chiar în timpul şedinţei, lucruri în urma cărora mi-am retras candidatura.

Inainte de votare a fost adecă suspendată şedinţa şi am fost poftit în cabinetul vice-comitelui.

Tabajdy m'a primit cu multă bunăvoinţă, m'a încredinţat, că se bucură de a mă avea între colaboratorii sei şi că nu se'ndoieşte, că mă voi folosi de limba maghiară, pe care o vorbesc şi o scriu atât de bine.

I-am răspuns, că nu voi putea să-i fac plăcerea aceasta, căci vorba e să fiu ales tocmai pentru-că ştiu destul de bine şi româneşte, precum şi nemţeşte.

„Eu sunt înse şeful administraţiunii comitatense, — mi-a'ntimpinat el, - şi am să'nţeleg toate actele".

„Vă veţi folosi, D-le vice-comite, de un înterpret vrednic de toată încrederea, — i-am răspuns eu, — eu înse nu drept interpret, ci drept vice-notar urmează să fiu ales şi trebue să mă supun legii „pentru egala îndreptăţire", care prescrie, că pentru Români româneşte, pentru germani nemţeşte şi numai pentru maghiari în limba maghiară am să scriu.

„Legea, — a zis el cu hotărîre—, nu de D-ta, ci de mine şeful, are să fie înterpretată—, „Ha nem tetszik, menjen Olahorszagba!" (Daca nu-ţi place, du-te în România), a adaugat apoi.

„Mă duc, domnule, dar la timpul cuvenit ear o să mă 'ntorc—şi poate că nu sîngur!"—i-am răspuns şi am părăsit nu numai cabinetul vice-comitelui, ci şi gândul de a mai fi deocamdată diregător administrativ în comitatul Aradului.

Nu putea Tabajdy, ce-i drept, să silească pe diregătorii din Comitat a-i scrie 'n limba maghiară, dar prigonia sub fel de fel de pretexte pe cei ce nu intrau în voile lor. Ca să nu se strice dar nici cu vice-comitele, nici cu Românii, mulţi scriau actele atât în româneşte, cât şi în limba maghiară.

Mai curând ori mai târziu trebuiau să caute a scăpa de această muncă 'ndoită.

După legea „pentru egala 'ndreptăţire a naţionalităţilor" consiliul comunal hotăria limba aşa zisă protocolară. Fiind confirmată hotărîrea aceasta de congregaţiunea comitatensă, diregătorii comunali nu se puteau adresa nici la autorităţile superioare decât în limba protocolară şi tot în acea limbă urma să fie dat şi răspunsul. N'avea deci notarul comunal decât să iee înţelegerea cu primarul şi să'nduplece consiliul comunal a decreta drept limbă protocolară pe cea

maghiară şi scăpa de munca 'ndoită, ba se mai punea bine şi cu cei din fruntea comitatului.

Astfel a fost scoasă încetul cu încetul limba română din administraţiune, încât se putea zice, că nu guvernul ungar a impus pe cea maghiară, ci Românii ei înşi-şi s'au lepădat de dreptul de a se folosi de propria lor limbă.

Eară Tabajdy, care le-a pus aceste la cale, a fost numit în urmă comite-suprem şi în comitatul Căraşului, încât stăpânia asupra celor mai româneşti doaue dintre comitate.

Pe mine nu mă iertà firea să iau parte la lepădarea de drepturi, şi astfel mă sîmţiam îndemnat să mă n'torc ear la Viena, ca să-mi urmez studiile deocamdată, până ce nu se vor fi mai schimbat împregiurările. Indemnul acesta era cu atât mai hotărît, cu cât a murit mama şi după câte-va săptămâni a urmat şi moartea tatălui meu.

Mai unul, mai altul îmi spunea înse, că a mai remas loc pentru limba românească 'n biserică şi în şcoală şi mă 'demna să primesc sarcina de archivar la consistoriul gr. orient. din Oradea-Mare, ba vicarul de atunci, Miron Roman, îmi făgăduia, că va stărui să fiu ales în urmă secretar consistorial.

Am rămas deci la Oradea-Mare, unde aveam locuinţa chiar în casele consistoriului, sub acelaşi acoperiş cu vicarul care-mi dedea şi masa şi îmi era, în genere, foarte binevoitor.

In timpul petrecut la Oradea-Mare am pus în rânduială hârtiile din archiva consistoriului, pe care le găsisem aruncate claie peste grămadă. Citindu-le, am rămas viiu atins de statornicia şi de hotărîrea bărbătească, cu care Românii din partea locului şi-au păstrat ortodocsia în luptă cu propaganda catolică. Am ţinut deci se fac pe acolo o călătorie, ca să-i cunosc mai deaproape pe Românii aceia.

Sub impresiunile acelei călătorii am scris novela „*Popa Tanda*", pe care în urmă, când mă aflam la Iaşi am prescurtat-o după-ce am citit-o prietenilor mei M. Eminescu, Samson Bodnărescu şi Miron Pompiliul, care era din părţile Orădii Mari.

M'am întors din călătoria aceea cuprins de viuă îngrijare.

Găsisem adecă 'n drumul meu case preoteşti, în care numai cu „prostimea" se vorbia româneşte; şi atât la ortodocşi, cât şi mai ales la greco-catolici preoţi şi învăţători, care scriau o românească foarte proastă şi-şi purtau în limba maghiară corespondenţa cu autorităţile politice.

Deoare-ce „statutul organic" hotăreşte desluşit, că limba oficială a bisericii e cea românească ea singură, am stăruit, ca vicarul să iee dispoziţiuni, ca preoţii şi 'nvăţătorii să nu se abată dela legea organică a bisericii.

Şeful meu mi-a dat răspunsul, că şi el îşi poartă corespondenţa în limba maghiară, căci interese mai superioare ale bisericii cer să se ţie seamă de susceptibilităţile puternicilor zilei.

Am întîmpinat, că cel mai suprem interes al ori-şi-cărei societăţi organic constituite este, ca legea ei să fie respectată.

„Aceasta 'n teorie, mi s'a răspuns cu un zimbet problematic—, dar nu şi'n practica vieţii!".

Imi era cu toate aceste 'nvederat, că, porniţi odată pe calea aceasta, mai marii bisericii noastre vor ajunge 'n cele din urmă să se 'mpace şi cu gândul, că guvernul, având chiar în vîrtutea statutului organic dreptul de supremă înspecţiune, poate să ceară, ca actele bisericeşti şi cele şcolare să fie scrise în limba maghiară pentru-ca oamenii lui de'ncredere să le poată înţelege.

Vorba era deci, ca Românii să renunţe şi în biserică precum şi 'n şcoală la dreptul de a se folosi de limba lor şi numai de ea.

Aşa s'au şi 'ndrumat lucrurile în curând după moartea Metropolitului Andreiu.

Şaguna, ducând mai departe politica tradiţională a Românilor, care se răzămau pe puterea monarchiei stăruia cu tot dinadinsul, ca Ardelenii să iee şi ei parte la viaţa publică a regatului ungar şi să-şi trimită reprezentanţii în dieta ungară pentru-ca acolo, alăturea cu fraţii lor din Banat şi cu cei din Ţara Ungurească, să susţină causa monarchiei în luptă cu elementele antidinastice.

In faţa acestui *activism dinastic* se afla *passivismul autonomist* al celor ce nu vroiau să recunoască uniunea cu Ţara Ungurească a Ardealului şi-şi închipuiau, că vor reuşi

să facă presiune asupra Coroanei, dacă vor lua, ca maghiarii, o atitudine amenințătoare și, stăruind în *resistența passivă* nu vor trimite representanți în dieta ungară.

Urma a dovedit, că aveam noi Saguniştii dreptate când ziceam, că prin această politică 'n doi peri li se fac servicii neprețuite, antidinasticilor, care voiau să desfacă Ungaria de Austria și profitau de toate strîmtorările Coroanei spre a slăbi monarchia storcând concessiuni din ce în ce mai mari pentru Maghiari. In urma luptelor dintre activiști și passiviști trebuia să se formeze o grupare oportunistă, oamenii gata de a se da pe brazdă, ca să se pună bine cu stepânii zilei, ori-și-care ar fi scopurile urmărite de aceștia. Mulți dintre oportuniști țineau, se 'nțelege, să fie puși în rândul *activiștilor*, nu erau înse decât unelte ale guvernului ungar, fie chiar și contra Dinastiei.

Aceștia se sporiau cu atât mai vîrtos, cu cât erau între Românii cu știința de carte mulți cei ce vorbiau și scriau mai ușor în limba maghiară decât în cea românească.

Murind deci Metropolitul Andreiu, guvernul ungar își da toată silința să ridice 'n scaunul metropolitan pe vre-unul dintre cei ce sunt gata de a intra 'n voile lui.

Pecând înse aceștia erau rău văzuți între Români, șaguniștii aveau mai ales în Ardeal mare trecere, și părea lucru cu desevârșire neîndoios, că congresul bisericesc va alege fie pe Vicarul Nicolae Popea, fie pe Episcopul de Caransebeș Ioan Popasu, amândoi oameni de încredere ai lui Șaguna.

Spre a zădarnici alegerea unuia dintre aceștia, passiviștii au dat mâna cu oamenii guvernului, și Metropolit a fost ales Episcopul Aradului Procopie Ivacicovici, un bătrân neajutorat și lipsit de ori-și-ce însemnătate.

Ne așteptam, ca 'n scaunul episcopesc din Arad să fie ridicat Archimandritul Popea. Aceasta s'a simțit înse îndemnat să remâie Vicar la Sibiiu, unde era nevoie de el. La Arad au fost dar candidați Vicaru Miron Roman, pe care-l știam foarte bine, și protopopul Brașovului Ioan Mețianu, pe care după spusele prietenilor mei din Sibiiu și ale celor din Brașov îl puneam mai prejos de concurentul lui, care era și mai vechiu în sînul bisericesc.

Nu mi-a rămas deci decât să plec de la Oradea-Mare şi, primind prin mijlocirea d-lui Iacob Negruzzi de la „*Junimea*“ un ajutor, am plecat la Viena, ca să aştept acolo schimbarea vremurilor.

Episcop al Aradului a fost ales fostul meu şef Vicarul Miron Roman. Cât-va timp în urmă înse Procopie Ivacicovici a fost ridicat de Sârbi în scaunul patriarchal dela Carloveţ, şi acum Mìron Roman şi Ioan Meţianu au încheiat o învoială, în vìrtutea căreia cu ajutorul passiviştilor Miron Roman a fost ales Metropolit, eară Ioan Meţianu a fost ridicat în scaunul episcopesc din Arad.

A mai trecut cu toate aceste multă vreme fără ca guvernul să fi reuşit a face şi 'n biserică şi şcoală ceeace a făcut în administraţiune şi la judecătorii, căci înrîurirea şaguniştilor era covîrşitoare în Archidiecesă şi puternică atât la Arad, cât şi mai ales la Caransebeş.

De la Oradea-Mare

In timpul, pe care l'am petrecut la Oradea-Mare, gândul meu era fireşte, îndreptat mai ales spre cele bisericeşti, şi atunci s'a stabilit felul meu de a gândi în ceea ce priveşte religiunea.

Am avut şi eu, cum vor fi având cei mai mulţi, ba poate ca toţi oamenii, în viaţă o fasă de desvoltare sufletească, în care credinţa e peste putinţă. La Oradea-Mare am început să stau la îndoială şi 'n cele din urmă am fost pătruns de gândul, că e o lipsă de bun sîmţ să tăgăduieşti ceea ce nu poţi să ştii. Nu mi-e dat, — am zis —, să mă conving, că Cristos e o'ntrupare a Dumnezeirii, dar tot atât de puţin îmi este dat să mă conving, că el era om ca toţi oamenii şi numai ca om cuminte nu-mi remâne deci decât să cred şi eu ceea ce'n curgerea timpurilor milioane şi ear milioane de oameni au crezut şi milioane multe cred şi astă-zi.

Ajuns aici, am fost cuprins de milă 'n faţa celor ce tăgăduiesc, am socotit drept duşmani ai neamului omenesc pe cei ce-şi dau silinţa de a slăbi 'n sufletele altora credinţa ori-şi-care ar fi ea şi m'am dumerit prin mine însu-mi asupra rostului preoţimii.

Trăind sub acela-şi acoperiş şi mâncând la aceea-şi masă cu vicarul episcopesc, deci c'o înaltă faţă bisericească, era peste putinţă să nu-mi pun întrebarea, dacă vederile mele se potrivesc ori nu cu felul de a gândi şi de a vieţui a acestui îndrumător de frunte al creştinilor.

In timpul celor câte-va săptămâni, pe care le petrecusem la mănăstirea Putna, s'a 'ntâmplat adese-ori, că, fiind zi de post, părintele Egumen Arcadia, a luat masa, cum se cuvenia, împreună cu cei-lalţi călugări, dar se plângea, că nu prea are poftă de mâncare, ear după masă venia să mănânce cu noi la masa 'ntinsă într'unul din turnurile mănăstirii, ear această adoaua masă nu era de loc de post.

Luând prin ascuns parte la această masă „copioasă", el recunoştea, că săvîrşeşte o faptă pentru dînsul neiertată. Eu eram cu toate aceste de părerea, că păcatul de a nu posti e mai mic decât făţărnicia. In gândul meu el nu se călugărise de bună voie, ci pentru-că-i murise preuteasa şi rânduiala bisericească nu-l ierta să se căsătorească din nou. Eram şi eu de părerea, că celibatul şi toate cele împreunate cu el au fost întroduse în biserica creştinească pentru-ca fruntaşii bisericeşti să poată dispune de slujitorii altarului. Oameni sunt, la urma urmelor, şi ei, şi nu li se poate face o vină din aceea, că nu se leapădă de cele omeneşti.

Mi se părea deci lucru foarte firesc, că vicarul, tot călugăr şi el, mâncă şi 'n zilele de post carne fără ca să se ascundă, ieşia din când în când îmbrăcat în haine civile şi petrecea bucuros cu cocoanele mai tinere, ba mă supăram când câte o gură rea îşi dedea silinţa să mă încredinţeze că are chiar legături mai intime cu femei.

Mai era apoi la mijloc şi posiţiunea, pe care o avea la Oradea-Mare vicarul bisericii ortodocse.

Intre Românii ortodocşi şi cei greco-catolici nicăiri nu se urmează lupta cu atâta îndârjire ca la Oradea-Mare, unde bogata Episcopie greco-catolică face printre Românii ortodocşi propagandă mai fiind spriginită şi de mai bogata Episcopie romano-catolică. In lupta aceasta ortodocşii caută sprigini la calvinişti, şi totdeauna între calvinişti şi ortodocşi a fost o legătură oare-cum de sine înţeleasă. — Era deci pentru Vicar cestiune de tact să nu-i jignească pe

Calvinişti prin forme de vieţuire, pe care ei le socotesc cel puţin exagerate. Tot ca cestiune de tact vicarii erau aderenţi ai lui Coloman Tisza, care era căpetenia bisericii calviniste maghiare.

Cu totul altfel mi se presentau lucrurile după-ce mi-am dat seamă, că slujitorii altarului mai sunt şi îndrumători ai credincioşilor în ceea ce priveşte viaţa practică, atât ca fii, ca soţi, ca părinţi şi ca oameni între oameni, cât şi ca cetăţeni în viaţa economică şi 'n cea morală, deprinzându-i cu stăpânirea de sine şi cu lăpădarea de cele trupeşti în toate împregiurările.

Nu e nimeni silit să se facă preot. Acela deci, care ia asupra sa sarcina preoţiei, are să se împace cu gândul, că va trebui să li se supună 'n toate privinţele, rânduielilor stabilite de sfinţii părinţi şi de tradiţiunile bisericii. Nici un fel de abatere de la aceste nu i se iartă. Cu atât mai puţin i se pot ierta abaterile celor ce s'au călugărit şi au jurat lăpădarea de bogăţiile lumeşti, castitatea şi supunerea necondiţionată. Numai necredincioşii şi duşmanii bisericii creştineşti pot spune, că şi călugării sunt deopotrivă cu ceilalţi oameni în ceeace priveşte trebuinţele trupeşti. Sfinţii Părinţi au fost oameni înţelepţi, care n'au putut rîndui ceea ce e împotriva firii omeneşti. Postul, stăpânirea de sine 'nfrânarea de ori-şi-ce fel sunt rânduite fiind-că prin ele omul trăieşte mai puţin cu trupul, se înalţă sufleteşte, se petrunde de demnitatea omenească şi-şi îndulceşte firea.

Impărtăşind aceste vederi tradiţionale, puneam călugărul totdeauna mai presus de preotul de mir chiar şi dacă acesta, rămas văduv, a îmbrăcat rasa călugărească, dar şi mă aşteptam ca cel călugărit să-şi petreacă viaţa până 'n cele mai mici amănunte potrivit cu jurământul călugăriei.

Mă simţiam deci dureros atins, când vedeam că vieţuirea vicarului în multe privinţe nu se potrivia cu cinul călugăresc. Nu ţineam seamă de şoaptele gurilor rele, căci ştiam, că cei porniţi spre viaţă destrăbălată îi grăiesc de rău pe cei chemaţi a-i îndruma spre bună vieţuire, pentru-ca să poată zice „De ce să nu fac şi eu ceea ce face Vlădica!?“ Stăteam la îndoială şi nu mi-am dat nici odată silinţa să mă încredinţez, dacă e ori nu adevărat ceea ce se şoptia.

Ceea ce mă mâhnia era, că vicarul săvârşia fapte, pe care cei slabi în credinţă şi duşmanii bisericii puteau să le iee drept dovezi că sunt adevărate spusele lor.

Mai ales după-ce a fost ridicat în scaunul episcopesc el trebuia să se ferească de asemenea fapte. Neiertându-l posiţiunea ca să iee parte la lupta pornită contra guvernului, el se punea în conflict cu aderenţii partidului naţional, care profitau de slăbiciunile lui pentru-ca să-i scadă autoritatea grăindu-l de rău.

Cu atât mai vîrtos trebuia să se ferească după-ce a fost ridicat în scaunul *metropolitan.*

Ori-şi-cine putea să fie atât bun preot ori bun învăţător român, cât şi bun cetăţean şi fără-ca să ştie altă limbă afară de cea românească. Statul ungar nu câştiga nimic, dacă preoţii şi învăţători români ştiau şi ungureşte şi nimic nu perdea, dacă ei ştiau numai româneşte. Nici nu le cerea nici o lege să 'nveţe limba maghiară. Era înse pentru maghiari nu numai cestiune de amor propriu, ci totodată şi-o uşurare, dacă 'nvăţau Românii limba maghiară, ceea ce nici o lege nu le înterzicea. Atârna de la bunul lor îndemn, ca învăţându-o să câştige bunăvoinţa stăpânirii maghiare.

Miron Roman avea ca Metropolit rostul de a propaga între Români acest îndemn bun. Deocamdată înse silinţele lui erau zădărnice fiind-că nu numai că n'avea destulă autoritate şi nu se bucura de încredere şi de simpatii, ci n'avea nici majoritate fie 'n consistoriu, fie 'n sinod.

După cele petrecute 'n urma articolului publicat de mine 'n *„Telegraful Român“* sub titlul *„Lapsus calami“* el s'a făcut chiar urgisit.

Au venit timpuri, când nu mai putea nimeni să fie 'n regatul ungar nici preot, nici învăţător român, dacă nu ştia limba maghiară. Lucrul acesta ar fi fost peste putinţă, dacă 'n fruntea bisericii înfiinţate de Şaguna s'ar fi aflat un Metropolit cu autoritate covîrşitoare, care se bucură de încrederea credincioşilor păstoriţi de dînsul şi de iubirea lor. In gîndul celor mai mulţi dintre credincioşi era deci o nenorocire naţională, că Metropolitul de la Sibiiu era om cu trebuinţe exsagerate şi astfel mereu strîmtorat şi nevoit a căuta să scape prin fel de fel de expediente, ba pe deasupra şi

cu o viață intimă mai mult ori mai puțin scandăloasă, încât rămânea la discrețiunea guvernului, care-l tolera numai câtă vreme se putea folosi de el.

De aceasta au să ţie seamă cei ce ţin să se dumirească în ceea ce priveşte viaţa politică şi mai ales cea culturală a Românilor din regatul ungar.

In vreme-ce la Blaj au urmat în scaun Vancea şi Mihali, doi archierei de mare vrednicie, care nu aveau înse posiţiune bine asigurată, la Sibiiu păstoriau Roman şi apoi Meţianu, care nu erau în stare să susţie şi să apere drepturile ce le fuseseră Românilor asigurate prin *„statutul organic"*.

N'am să scriu istoria celor petrecute atunci. Mă voi mărgini la un singur amănunt, care aruncă lumină asupra tuturora.

Şaguna obţinuse pentru biserica păstorită de dînsul un ajutor din partea statului. — Suma acordată drept ajutor era pusă la dispoziţiunea consistoriului, care o împărţia între preoţii ce prin păstorirea lor se făceau vrednici de a fi ajutaţi. E 'nvederat, că aceştia nu erau pe placul guvernului, nici pe al Metropolitului. Vorba era deci, ca majoritatea consistoriului să fie oameni gata de a intra'n voile Metropolitului, deci ale guvernului. Consistoriul era înse ales de sinod. Un consistoriu pe placul Metropolitului nu era deci cu putinţă câtă vreme şaguniştii aveau majoritatea în sinod. Guvernul se folosia deci de toate mijloacele, ca în sinod să fie aleşi oameni agreaţi de el. A'nceput deci să'mpartă el ajutorul de stat prin diregătorii administrativi între preoţii cu bune purtări în viaţa politică, îndeosebi între agenţii lui electorali. „Ajutorul" era deci un mijloc de corupţiune, şi şaguniştii din sinod stăruiau să nu li se dee preoţilor autorisaţiunea de a primi ajutorul, daca nu li-e acordat de consistoriu.

La 1884, când m'am întors de la Bucureşti şi m'am stabilit la Sibiiu, şaguniştii tot mai aveau majoritatea atât în consistoriu, cât şi în sinod.—Când cu cele mai apropiate alegeri au fost apoi puse toate 'n mişcare pentru-ca să i se asigureze Metropolitului majoritatea. In zadar înse. Am fost

nevoit să-mi pun şi eu candidatura şi am şi fost ales, dar peste puţin m'am rătras din sinod.

După-ce adecă s'a 'nvederat, că Metropolitul a rămas în minoritate, s'au făcut cele mai grele presiuni şi s'a falsificat alegerea pentru-ca să i se asigureze majoritatea 'n consistoriu.

Sinodul era prefăcut în adunare cu rost politic, la care nu puteam să iau parte.

Susţiitorii drepturilor asigurate prin *„statutul organic“* erau nevoiţi să-şi dee silinţa de a face ca Metropolitul să peardă încrederea şi iubirea creştinilor păstoriţi de dînsul, ceea ce nu era în interesul bisericii, căci pe lângă toate celelalte mai slăbia şi sîmţământul religios.

Cu totul altfel s'ar fi desfăşurat lucrurile, dacă biserica română ortodoxă ar fi fost în stare să ţie cu toată puterea pept în faţa silinţilor asupritoare ale guvernului.

Propaganda culturală

Voind să pornească din Sibiiu o mai întinsă propagandă culturală, Şaguna a'nfiinţat tipografia diecesană şi foaia politică *„Telegraful Român“* stăruind în acela-şi timp, ca tineri bine 'nzestraţi să fie trimişi la universităţi germane, mai ales la cea din Viena şi la cea din Lipsca. La 1870, când eu am întrat prin unii dintre aceşti tineri în legătură mai strînsă cu *„Telegraful Român“*, Şaguna era un zelos sprijinitor al mişcării pornite de *„Junimea“* de la Iaşi, şi mai ales aceasta ne-a făcut să luăm la Putna înţelegerea de a stărui, ca pentru restabilirea unităţii culturale să se 'nfiinţeze în Ardeal un ziar quotidian, o revistă literară ilustrată şi o bibliotecă poporală.

In înţelesul acesta lucrau nu numai cei adunaţi la Sibiiu împregiurul lui Şaguna, ci şi cei mai mulţi dintre profesorii de la Braşov în frunte cu directorul Meşotă, precum şi fruntaşii braşovenilor, mai ales zelosul Diamandi Manole. La Caransebeş se afla Episcopul Ioan Popasu cu cei adunaţi împregiurul lui; la Năsăud luau parte mai mulţi dintre profesorii, care-şi făcuseră studiile la Viena, eară la Arad se distingeau mai ales redactorii foii *„Biserica şi Şcoala“*,

Gerasim Serb, Const. Gurban şi Vichentie (în urmă Vasilie) Mangra, precum şi Romul Ciorogariu.

Unii erau de părerea, că mişcarea urmează să fie pornită din Braşov. Cei mai mulţi nădăjduiau înse, că Saguna ne va ajuta să prefacem *„Telegraful Român“* în ziar quotidian şi să'nfiinţăm atât revista literară, cât şi biblioteca poporală. La Putna făgăduisem chiar, că mă voi stabili la Sibiiu şi voi lua asupra mea sarcina de a conduce această lucrare culturală.

Boala îndelungată a lui Şaguna şi cu atât mai vîrtos moartea lui a fost dar pentru noi o grea lovitură, şi aveam cu toţii cuvinte de a stărui, ca Archimandritul Nicolae Popea să rămâie fie chiar şi numai ca vicar la Sibiiu, căci Procopie Ivacicovici nu putea să fie o pedecă-de oare-ce şaguniştii aveau majoritate covîrşitoare atât în consistoriu, cât şi în sinod.

Indeosebi eu aveam nădejdea, că după trecerea unui timp oare-care mă voi întoarce de la Viena la Sibiiu, unde asesorul consistorial Nicolae Cristea fusese reînduit de Şaguna redactor al foii *„Telegraful Român“* câtă vreme va voi să poarte sarcina aceasta.

Lucrurile au urmat înse cu totul altfel.

Cât-va timp după înstalarea sa în scaunul episcopesc fostul meu şef Miron Roman mi-a făcut prin protosincelul Ioan Goldiş propunerea să mă întorc la Arad, unde-mi reservează teren de activitate potrivit cu înclinările mele.

M'am scuzat cu boala, de care suferiam, deşi mă asigura, că la Arad voi putea să mă caut tot atât de bine ca la Viena.

Ear cât-va timp în urmă, la 8/20 Aprilie 1874, am primit de la acum reposatul T. Maiorescu o scrisoare, pe care o reproduc aici în întregime fiind-că ea aruncă o viuă lumină asupra stărilor de atunci.

Plecasem la Viena cu gândul de a mă înscrie la facultatea de filosofie şi de a-mi trece aşa zisele rigoroase la facultatea de ştiinţe juridico-politice. Pentru aceasta în urma stăruinţelor d-lui Iacob Negruzz *„Junimea“* de la Iaşi îmi da un ajutor de 8-10 galbeni pe lună.

Câte-va zile după sosirea mea la Viena am întrat înse în spital, ca să mă caut de o boală, care în timp de cel mult zece zile urma să fie vindecată. Zilele treceau înse una după alta fără-ca să mă sîmt mai bine, ba m'am pomenit în cele din urmă cu altă boală, înflamaţiunea încheeturii de la cotul braţului stâng. Nu numai că n'am putut să ies din spital, dar am fost nevoit să zac toată iarna şi toată primăvara şi medicii erau de părerea, că nu va rămânea 'n cele din urmă decât să-mi amputeze braţul.

In starea această mă aflam când am primit scrisoarea ce urmează.

Bucureşti, 8/20 Aprilie 1874

Domnule Slavici,

Vei fi aflat din jurnale numirea mea de Ministru al Instrucţiunii publice. Pentru mine este acum o întrebare de principiu de a întroduce „Direcţia nouă" în înţelesul ce este explicat în articolele mele din „Convorbiri" (presupun că le-ai citit) spre împrospătarea vieţii Statului Român.

Intre bărbaţii, care representă această direcţie, eşti şi d-ta, şi eu doresc să întroduc această putere noauă 'n mijlocul nostru.

Ce pot face deocamdată pentru d-ta şi ce pot face mai târziu?

Ştiu că eşti bolnav şi de ce eşti bolnav. D-l Negruzzi m'a ţinut în curentul peripeţiilor, prin care ai trecut.

Ţi se amputează braţul? Cât vei mai fi legat la pat?

Nu exagerezi greutatea împrejurărilor? O scrisoare, ce scriseseşi d-lui Negruzzi din Oradea-Mare mi-a părut cam fatalistă în desperarea ei.

De la „*Junimea*" îţi trimetem vre-o 8-9 galbeni pe lună. Ii primeşti regulat? Ce'ţi trebue pe lângă aceştia acum?

Şi pentru mai târziu la ce te crezi capabil? Profesorat? O funcţiune administrativă în ministeriu? Inspector de şcoale cu misiunea de a revede şi însufleţi învăţământul din sat în sat şi din oraş în oraş.

Respunde, mă rog, şi mai întei de toate: nu perde curagiul. Viaţa întreagă e prea seacă pentru a merita desperarea unui cap ca al d-tale.

Te rog să crezi în interesul şi afecţiunea ce ţi-o păstrează cercul nostru literar şi îndeosebi.

T. **Maiorescu**

Primind scrisoarea aceasta, am fost cuprins de sîmţămăntul, că tot are dreptate prietenul meu Dr. Ioan Hozanu, care mă 'ncredinţa, că e la mijloc o greşeală de diagnosă şi că e destul să ies din spital pentru-ca să mă 'nsănătoşez. Nu mi-am dat deci învoirea să mi se amputeze braţul, ear pe d-l Maiorescu l'am rugat să-mi trimită deocamdată un ajutor, ca să pot ieşi din spital spre a petrece un timp oare-care unde-va la aier curat.

Prin Iunie am primit ajutorul şi am plecat apoi la Brühl lângă Viena, unde 'n timp de vre-o opt zile m'am înfiripat fără de nici un ajutor medical, numai respirând aier curat, bând lapte proaspăt şi făcând băile reci, pe care mi le recomandase prietenul meu, mai târziu celebru hidroterap Ioan Hozanu.

Iţi fac împărtăşire despre aceste amănunte ale vieţii mele particulare pentru-că ele te dumiresc asupra multora dintre faptele de caracter public.

După lămuririle primite de la Bechnitz, de la Eminescu şi de la unii dintre cei veniţi din România la Putna admiteam, ce-i drept, că formele vieţii culturale româneşti în România au să fie stabilite, dar mă temeam de deosebitele înrîurîri, care 'n România puteau să falsifice viaţa naţională şi eram pătruns de gândul, că o mişcare culturală sănătoasă numai din Ardeal poate să pornească.

„Drojdiile din România, — zicea Eminescu, — nu mai destilate prin cazan ardelenesc pot să dee esenţă curată".

Ce puteam înse să fac?!

Nici la Oradea-Mare, nici la Arad nu mai aveam ce să fac, ear la Sibiiu, nu era încă pregătit terenul de activitate pentru mine.

N'ar mai fi rămas decât să mă bucur de ajutorul ce-mi acordase „*Junimea*" şi să mă înscriu la 'nceputul viitorului an şcolar. Aceasta înse după scrisoarea primită de la Maiorescu nu mai puteam s'o fac. — Nu perdusem, ce-i drept, timpul de geaba, ci lucrasem mult atât în spital, cât şi la

Brühl, unde m'am dus încărcat de cărţi. Nu mă ierta înse firea să mai primesc un dar din bunăvoinţă când mi se dedea putinţa de a agonisi prin muncă cinstită.

Am mai stat deci pe gânduri, am luat înţelegere cu cei dela Sibiiu şi abia prin Noemvrie am plecat la Iaşi, unde mă aştepta Eminescu.

Eram hotărît să stau un timp oare-care în România, dar să nu-mi cer împământenirea pentru-ca să mă întorc când aceasta va fi cu putinţă.

Numai de mare folos putea să-mi fie timpul petrecut în mai de aproape atingere cu cei mai de frunte dintre contimporanii mei români.

In Iaşi am tras la Samson Bodnărescu, atunci director al şcolii normale de la Trei Sfetite. Tot el găzduia şi pe Eminescu, precum şi pe Miron Pompiliu. Petreceam din când în când seara la Matilda Cugler, atunci Doamna Burlă, mai rar la Veronica Micle şi mă sîmţiam foarte bine în acest cerc mai restrâns. Cu desăvîrşire străin mă sîmţiam înse în lumea cea aşa zisă bună şi mare, cu care nici până 'n ziua de azi n'am putut să mă potrivesc.

Unul dintre oamenii mie foarte simpatici, d-l Iacob Negruzzi, mi se părea la început cu desevîrşire străin şi prefăcut când ne aflam în „societate" şi aceasta pot s'o zic cu atât mai vîrtos despre cei-lalţi junimişti.

Imi era par'că, mi se face un nod în gât când întram în „*societate*" şi-i vedeam pe oameni dându-şi silinţa să pară cum în adevăr nu erau.

Ion Slavici

(Va urma)

POVESTE

I

Cântarea care-acum începe,
Pe vremi un vis mi-a fost urzit-o,
Dar cel ce-aieve a trăit-o,
Acela numai o pricepe.

A fost de mult, a fost o țară
Cu crânguri vecinic înflorite
Și mândre ceruri oglindite
In apa râurilor — clară.

Acolo stăpânià un rege
Cu graiul blând și ochiul viu;
Și regele aveà un fiu
Cu gânduri pururea pribege.

Din prooroci venise vestea
Că noul făt aveà să fie
Un îndrăgit de vecinicie,
Străini de lumile acestea.

Și vracii toți, precum și drepții
Acelei țări — sobor ținură;
Cam ce anume'nvățătură
Va fi să-i deie înțelepții?...

De-atunci regescul prinț o duse,
Din zori de zi'n amurg — într'una,
Tot între albe frunți ca luna,
Și între graiuri molcom spuse.

Şi'ncet pe'ncetul taina vieţii
Ce pururi ne'mpresoară'n golu-i
Coboară'n mintea crudă — stolu-i
De gânduri — moartea tinereţii...

Ştiind că tot ce este — nu e
De cât un fum sorbit de vânturi,
Fugiră caldele avânturi
Din pieptu-i plin ca de statuie.

Şi mintea-i începù să ţese
Un fir ciudat şi fără ţântă:
Un gând ce cugetul frământă
Şi naşte doruri ne'nţelese.

Râvnià, copilul, altă lume,
In care visul lui să fie
Aeve, largă'mpărăţie,
Dar n'o ştià nici el anume.

Astfèl tânjià pe zi ce merge,
Plăpândul prinţ, purtat de vise;
Ş'atunci bătrânu-i tată-i zise,
Pământu'n lung şi larg s'alerge...

II

Plecă la drum, şi multă cale
Lăsă în urma lui, departe;
Târziu — părù că îl desparte
De-ai lui tărâmuri ideale...

A mers prin codrii care cântă
Prelung, vijelios ca marea;
Căzù pe gânduri la chemarea
Izvoarelor ce viu cuvântă.

In luncile de freamăt pline,
Cu vesel vers de ciocârlie,

Lăsă visarea să-l îmbie,
Şi-l duse'n mândrele-i grădine.

Prin şesurile vălurate
De vântul cel de Mai — trecut-a,
Şi-a înţeles necunoscuta
Vieaţă care'n ele bate.

In văile ce'n munţi s'afundă
A stat — ecoul să-l asculte;
Şi socotì atunci că — multe
Sânt dìncolo de-a zării undă.

Apòi, spre piscuri, unde neaua
In veci de veci sălăşlueşte;
S'a fost pornit el voiniceşte,
Rupând şi norilor perdeaua.

Privind din culmile urcate
Spre-adâncuri negre-ameţitoare,
Simţì că'n suflet greu îl doare
De locurile, jos lăsate;

Că iar îl ispiteşte calea
Pământului — cu dealuri line,
Cu văi şi câmpuri verzi şi pline
De flori şi cânt ce-alungă jalea.

Ş'astfèl s'a pomenit de-odată
Scăldat în raze dulci de soare,
Mergând pe-un drum între răzoare;
Mai bucuros — ca niciodată!

Ci iată că, întâia oară,
Ca fermecat — în loc îl ţine
Un viers ce din afunduri vine,
Şi inima i-o înfioară...

Departe'n lanurile coapte,
Cântà, stingheră — o copilă,
Cu glasul trist și plin de milă —
Ca apele în miez de noapte...

III

Regescul prinț fù prins de vrerea
Adâncei taine a iubirii;
Și-a înțeles că'n sânul firii
Nu-și află — dorul — mângâierea.

De-aceea el luă cărarea
Șerpuitoare printre grâne,
Să afle urma dragei zâne —
Și ei să-și ducă închinarea.

Cu ochii luminați de focul
Lăuntric — merse mai departe;
Și în curând avut-a parte
Să-și vadă întrupat norocul...

Copila așteptà sfioasă
In poarta unei curți bătrâne;
Și cum, uimită ea rămâne —
Arată-acum și mai frumoasă !

La vorbe blând grăite-o'ndeamnă
A inimei ispită dulce;
Voià la sânu-i să se culce;
Și-aceasta — nu știà ce'nseamnă !

S'apròpie și prințul, pleacă
In fața ei, smerit, genunchiul;
Cu dreapta-i dă apoi mănunchiul
De flori — dar glasul i se'nneacă...

Privirea-i numai — spune toate
Ce se petrec în suflet, spune

Că lumea-i astăzi o minune,
Ș'aevea-i tot ce nu se poate!

Trecură clipele, sburară
Pe lungul drum din vecinicie;
Amurgul se gătià să vie;
Bătea ș'un vânt sfios de vară...

Ș'atunci, când steaua serii prinde
Ființă în văzduhuri sure,
Ea zise'ncet, cu gând aiure:
„Ah! vin și'n brațe mă cuprinde!"...

Părea că pretutindeni sboară
Cerescul duh al fericirii;
Că ceasul sfânt al izbăvirii
Asupra lumilor coboară!

Și'n șoapta legănat purtată
Pe vântul mòlcom — ori și unde,
Credeai că soarta le răspunde,
Și ea — de dânșii fermecată!...

IV.

Fugare orele trecură
Și noaptea'ngăduise iară —
Din gol de neguri să răsară
A zilei rumenă făptură.

Miresmele grădinei mute,
Mijind sub vălul dimineții,
Trezesc prin ramuri cântăreții,
Și'ncepe-un cântec pe'ntrecute.

O rază sclipitoare vine
Și altele-o ajung năvală;
Întind o punte de beteală
Asupra veselei grădine.

Un porumbel, din aripioare
La geamul tinerilor bate;
Pornește-apoi spre'ndepărtate
Ținuturi — strălucind în soare.

Atunci se'ndreaptă spre ferestre,
Cu mersul mângâios, alene,
Cu ochii râzători sub gene,
Crăiasa florilor măiestre.

Alăturea de ea s'arată
Și prințul în hlamidă nouă;
Privește picurii de rouă
Cu aur-boabe presărată;

Se uită'n ochii dragii sale,
Cercând a sufletului carte:
Și'n ea cetì cât de departe
Le stă a inimilor cale.

Miresme, cântec, rouă, zare
Deschisă'n lungul depărtării;
Ispită pururi a visării, —
In van porneau a lor chemare!

Copila se'ndrăgià pe sine;
La el cătà cu duioșie;
Incòlo — rămâneà pustie
Privirea dulcilor lumine!

Ca lacul piscurilor — care
Adânc și neclintit e'ntr'una,
De-ar fi să oglindească luna,
Ori câmpul sferelor stelare;

Asemeni Făt-frumos simțise
Că fi-va viața lui de-acuma;
Trăind cu sine însuși numa':
Un dor stingher în lumi de vise!

V

La curtea regelui sosise
Vestire că-i venià feciorul;
Că cel de-apururi călătorul
De-acum menirea-şi împlinise.

Purceseră'ntru'ntâmpinare
Şi regele şi toţi curtenii;
Iar preoţii chemau mirenii
La slujba cea de închinare.

Monarhul se văzù deodată
Din nou cuprins de voie-bună;
Şi glume-i tot venià să spună —
Ca'n tinereţea luminată!

Iar când a fost la întâlnire,
In lacrimi ochii se'nnecară;
Şi inima — din cale-afară
Svâcnià — săltând de fericire!

Regescul prinţ eşi'nnainte;
La pieptul tatălui căzut-a,
Unind privirea lui cu muta
Privire-a bunului părinte.

A mers apoi spre dulcea zână
Rămasă'n urma lui — pe cale;
Şi ea s'apropiè agale;
Ş'astfel — porniră mână 'n mână...

In faţa regelui — ducând-o,
Din nou copilul-prinţ se'nclină;
Şi regele-o 'ndemnă să vină,
Cu el alăturea, luând-o.

Ş'au fost ospeţe zile multe,
Şi cântece şi veselie;

In urmă, prinţu-a zis să-i vie
Un sfetnic — voia să-i asculte.

Poruncă dete să-i ridice
Palat măreţ la malul mării;
Ş'acolo'n clipele visării —
Veghià cu stelele amice.

Şedeà el nopţi întregi de-arândul,
Cu sine însuşi şi cu dorul —
Necontenit urmându-i sborul,
Mereu spre alte zări mânându-l.

Cântau şi valurile toate,
Cântau măiestrele sirene;
Spuneà şi visul de sub gene:
Că'n cuget — poţi ce nu se poate...

Eug. Ciuchi

O ISTORIE A ŢIGANILOR

Cam acum 30 ani, profesorul meu de sanscrită mă invită să mergem la un bâlci din Halle a./ Saale ca să vedem nişte Ţigani cari veniseră acolo. M'am dus cu îndoială căci nu credeam să găsesc ceva interesant mai cu seamă având neîncrederea ce acordăm noi Ţiganilor. Eram puţin iniţiat asupra acestui neam deşi cunoşteam dintr'o vedere sumară cartea veche a lui Kogălniceanu: Esquisse sur l'histoire des moeurs et la langue des Cigans, Berlin 1837 şi chiar încercările de gramatică ale răposatului Barbu Constantinescu. Ceeace am văzut însă la Ţiganii germani m'a surprins căci ei s'au adaptat foarte mult la civilizaţia acelora în mijlocul cărora trăesc. In locul căruţelor fără arcuri cu coviltir de rogojină şi cai rebegiţi, Ţiganii din Germania aveau adevărate vagoane, cu camere frumos mobilate, bine împărţite, cu ferestre şi oglinzi şi cu tot confortul caselor orăşeneşti. Bărbaţii curaţi şi bine îmbrăcaţi, femeile pieptănate la modă, pudrate şi roşite. Am stat mult de vorbă cu ei căci mă interesà atât limba lor, cât şi unele obiceiuri şi cu această ocaziune am auzit afară de cuvinte, care se asemănau cu limba sanscrită sau dialectele indiene, multe care îmi izbeau auzul prin asemănarea cu cele româneşti ca: *papuci, ghete, lanţ, copaci, ham, lacăt, ciaşcă.* Provenienţa acestor cuvinte arată şi origina Ţiganilor din regiuni slave, de unde conservau încă influenţa acestora.

Mai târziu în legătură cu Ţiganii am arătat origina indiană a jocului de păpuşi introdus de Ţigani nu numai la noi ci şi în orientul apropiat şi în multe ţări din Europa, iar în 1928, la congresul orientaliştilor din Oxford, am făcut o comunicare asupra legăturii între descântecile şi vrajile noastre cu Atharvaveda indiană, conchizând că Ţiganii au avut o mare influenţă asupra superstiţiunilor noastre.

La începutul sec. XIX când romantismul deşteptă interesul pentru studiul popoarelor, care până acum nu meritaseră nici o atenţiune, atraseră atenţiunea şi asupra Ţiganilor mai cu seamă când limbile vechii Indii deveniră obiectul cercetărilor asidue ale învăţaţilor. Chiar la finele sec. XVIII (1780) H. Grellmann, un filolog german, adună un număr de cuvinte vorbite de Ţigani şi găsì că o treime din ele se aseamănă cu cuvinte indiene. Comparând construcţiunile gramaticale ale limbii Ţiganilor ajunse la concluzia că aceşti rătăcitori îşi trăgeau origina din India.

Cel dintâi care face un studiu serios din punct de vedere linguistic, asupra Ţiganilor este Pott la 1841, care fixează în mod ştiinţific origina indiană a Ţiganilor *(Die Zigeuner in Asien und Europa)*, după ce se făcuseră atâtea presupuneri, asupra originii acestui ciudat popor rătăcitor.

La 1878 Miklosisch arată că limba Ţiganilor aparţine grupului de limbi indiene ce se vorbesc în Nord-Vest şi deci înrudită deaproape cu limba Darzilor (Dardu) şi din Kafiristan. Observarea limbii sau mai bine a dialectelor ţigăneşti ne arată şi drumul urmat de ei din Indukuş prin Persia şi Kurdistan şi apoi prin Armenia unde au stat mult timp. Din Armenia au luat drumul spre Vest, prin Asia-Mică şi Insulele greceşti şi mai cu seamă insula Creta, unde găsiseră un loc prielnic, dar pe care îl părăsiră neluând altceva decât un mare număr de cuvinte greceşti introduse în limba lor. Iată deci cum o ramură indiană se introduce în Europa şi se răspândeşte încetul cu încetul, ceeace probează că a putut să aibă loc şi o migraţiune înapoi din Asia în Europa. *(Über die Mundarten und die Wanderungen der Zigeuner Europas* şi alte comunicări în analele Academiei din Viena).

Lucrări asupra Ţiganilor sunt foarte multe în toate limbile europene şi gramatici asupra diferitelor dialecte deasemenea. Studii apar mereu şi Englezii sunt aceia cari ţin recordul editând şi o revistă care se ocupă exclusiv cu limba, obiceiurile şi literatura Ţiganilor. In *„Journal of the Gypsy Lore Society"*, organ al societăţii de studii asupra Ţiganilor, care apare la Liverpool, găsim studiaţi nu numai Ţiganii din Anglia, ci din toate ţările unde ei trăiesc. Astfel găsim şi un basm reprodus de Dora Yates în dialectul Ţiganilor români cu traducere englezească intitulat: *„Calul care varsă aur"* (1927.VI.182 sq.). Numai puţin am văzut în timpurile din urmă scrieri relative la Ţigani în limba franceză, daneză,

poloneză, cum sunt articolele lui Klich asupra dialectului ţigănesc din Rabka sau *„Influenţa limbii poloneze asupra dialectelor ţigăneşti"*, Tot aşà de interesant este articolul indianului Mookerji Bhudeb, 1927, asupra Ţiganilor şi răspândirea culturii indiene *(The Gipsies en the spread of Indian culture. Journal of the Department of Letters* — Univ. Calcutta 15.1927,61—74). Până şi Finlandezii şi Ruşii bolşevici au studii interesante în curs asupra Ţiganilor.

Anul trecut a apărut în englezeşte un studiu destul de voluminos (320 p.) al d-lui Konrad Bercovici, romancier cunoscut în Englitera şi care are o deosebită dragoste pentru Ţigani. In *„the story of the Gypsies"*, d-l Bercovici se ocupă cu răspândirea Ţiganilor pe globul pământesc, căci nu se mărgineşte numai la Europa ci trece şi în America, Egipt, Asia, etc. Dealtfel autorul este bine informat, căci a trăit mult printre Ţigani, i-a urmat în peregrinările lor, le-a învăţat limba şi cântecele lor. Cu toate acestea este greu să se determine primele migraţiuni ale Ţiganilor, cât priveşte originile lor autorul este slab iniţiat şi nu cunoaşte vasta bibliografie ce există în această privinţă.

Oricât ne-ar vorbì cronicile arabe despre Zotti sau despre Yaţi, cari coborându-se dela gurile Indului îşi întindeau corturile acolo unde îşi găseau iarba ca să hrănească numeroasele lor turme de bivoli este greu să avem siguranţa cuvenită istoriei.

Lupte mari, lupte uriaşe, au loc între Arabi şi aceste triburi rătăcitoare şi sunt descrise de cronicile mahometane, dar este curios că dacă ne bazăm pe date, nu avem menţiuni mai de vreme ca sec. VII după Chr. Un popor care s'a întins, cum numai Evreii îi întrec, cari îşi păstrează limba lor aşà că uşor ai puteà să vezi asemănarea cu limba sacră a Brahmanilor, care îşi conservà obiceiurile lor de nomazi rătăcitori şi crescători de vite cum numai în India se mai găsesc, nu ne povestesc nimic despre vechea lor patrie. Din comparaţiunea unor cuvinte ca scr. *dhumas* „fum" = ţig. *thuv;* scr. *bhrâta „frate" = ţig.* phral, etc. se vede uşor asemănarea cu vechea limbă a poemilor indiene, dar cine ne spune când şi cum a plecat, cât timp a stat între popoare străine şi cum s'au acomodat cu diferitele naţiuni înainte ca istoria să-i creadă demni de interes. Cum că Ţiganii sunt Indieni nu mai încape îndoială căci limba şi obiceiurile precum şi înfăţişarea lor îi arată; fie că vor fi fost Yati sau Darzi cum cred cei mai mulţi sau că vor fi fost un trib aparte cum voieşti să probeze Sampson *(On the origin*

and early migrations of the Gypsies, în comunicarea făcută la congresul de antropologie din Liverpool în 1923.

Ceeace nu s'a putut stabilì cu siguranţă este epoca când au început să plece aceste triburi rătăcitoare din India şi să se răspândească în răsăritul Europei. D-l Bercovici nu crede că Ţiganii au fost aduşi de năvălirile violente ale altor popoare, cum ar fi Arabii sau năvălirea lui Tamerlan, de care credeà că au fost împinşi şi în fantezia sa bogată ajunge la mitologie. „Homer vorbeşte despre Sygyni, iubiţi aşà de mult de zeul Vulcan, pentrucă erau îndemânateci în lucrarea metalului, aşà că Fenicienii au învăţat metalurgia dela aceşti Sygyni rătăcitori". In fine citează chiar pe Bataillard, care presupune că bronzul a fost introdus în Europa de Ţigani. In tot cazul autorul ajunge la concluzia că Ţiganii erau în Europa cu mult înaintea lui Tamerlan, aşezaţi pe malurile Dunării sau pe ţărmul Mării-Negre, în munţii Balcani ca şi pe lângă Marea Adriatică, ba chiar înainte ca actualii locuitori să fi călcat în picioare florile sălbatice ale acelor câmpii, ei ocupau plaiurile înverzite ale acelor regiuni. Pentru ca să întărească aceste afirmaţiuni d-l Bercovici se bazează pe aserţiunile unor istorici din sec. XVIII şi se ridică contra filologilor şi linguiştilor, cu idei preconcepute, cari întorc vorbele şi înlocuesc cuvinte şi silabe ca să arate că cutare cuvânt este din Sanscrită sau din Ebraică sau Aramaică fără să probeze nimic.

In schimb însă legendele au o mare valoare pentru autor, reproducând ca să probeze migraţiunea următoarea povestire.

„La început eram păsări, aveam aripi şi zburam pe sus, peste copaci şi munţi, ca să ne adunăm hrana zilnică. Părăsiam o regiune pentru alta, când anotimpul erà aproape să se schimbe, când viermuşorii şi alte insecte începeau să-şi scobească locuinţe". După o mare foamete ajunseră într'o regiune bogată de care nu se mai despărţiră. Ele (păsările) deveniră din ce în ce mai grele şi numai putură zburà, aşà că rămaseră în câmpia cea bogată. „Dar frunzele începură să îngălbenească pe copaci, viermii şi alte făpturi ale pământului se târâră în vizuinile lor şi recea iarnă şi vânturile începură să sufle, numai bietele păsări nu puteau să zboare. Atunci puful aripelor prinse coaje, se lipì şi se îngoşă, aripile luară forma de mâini şi picioare şi numai puturăm zburà. Ne săparăm peşteri în malurile râurilor şi în coastele munţilor. Dar noi suntem tot pasări, braţele noastre sunt ca două aripi. Nu puteam vedeà un

munte fără să nu dorim să mergem peste vârful lui, dar numai putem zburà, trebuie să ne târâm. Poporul țigănesc, voiește să-și capete iarăși aripile într'o zi".

Autorul regretă că noi privim Țiganii ca ciori și nu ca privighetori și îi zugrăvim mai negri decât sunt, pentrucă considerăm orice civilizație, care nu este a noastră ca barbară și imorală (37).

Printr'o altă poveste d-l Bercovici voiește să probeze două lucruri: că Țiganii au locuit în India și că au venit în Europa mult mai devreme decât se afirmă. „Trăiam odată, spune legenda, pe lângă Gange și căpetenia noastră erà un șef puternic, al cărui glas erà ascultat peste toate țările și a cărei judecată erà cea din urmă. Și acest șef aveà un singur fiu al cărui nume erà *Cen* (poate *Cean* asemănător sanscitului *Canas*-bucurie). Tot asemenea în țara Indului guvernà un rege puternic a cărui soție născuse un singur copil, o fată pe care o chemà *Gan* (probabil scr. *jan*, „a naște, a crește", de unde *jana* creatura"). „Intr'o zi un vrăjitor prevestì regelui că un om are să năvălească în India, în capul a numeroși dușmani, va străbate țara și va distruge pe rege și familia, devenind stăpânul ținutului. Acest om nu va pierì de nici un fel de moarte, dar este scris că va murì dacă va atacà pe Țigani".

Pentru ca să-și salveze fata, regele din Hind chemă pe Barossanul Țiganilor, căruia îi încredință fata în cel mai mare secret, ca să o crească și să o considere ca a lor. Trei zile după aceia barosanu anunță poporului că nevasta i-a născut o fată.

Astfel Cen și Gan crescură sub același cort, avură aceeași copilărie și aceleași bucurii. Când se făcură mari văzură că se iubeau, dar tribul nu permiteà să se căsătorească fratele cu sora. In zadar mama povestì că Cen nu este frate cu Gan; Țiganii se despărțiră în două tabere din cari unii urmară pe Cen, iar alții jurară să nu trăiască sub domnia aceluia care s'a căsătorit cu sora lui.

In acest timp inimicul pătrunse în țara lui Hind, dărâmă totul, așà că numai rămase piatră peste piatră și ajunse până în țara Țiganilor. Atunci unul dintre noi ieșì înaintea generalului străin ca să judece dacă se cuvine ca fratele să se căsătorească cu sora. Dar învingătorul stând pe cal lovì pe Țigan în cap și-l omorî. In același moment însă marele general se prăbuși după cal și se sfărâmă ca un vas izbit de o stâncă. Vântul răspândì în deșert resturile armatei lui.

Un mare vrăjitor blestemă pe Cen şi partizanii lui ca ei să rătăcească pe suprafaţa pământului, să nu doarmă de două ori în acelaş loc, niciodată să nu bea apă de două ori din acelaş izvor şi să nu treacă de două ori într'un an acelaşi râu.

Această legendă crede d-l Bercovici că aminteşte năvălirea lui Alexandru Macedon în India şi că exodul Ţiganilor poate să fi avut loc în timpul marelui cuceritor, deşi grupe mai mici poate să fi precedat această ieşire, probă marele număr de cuvinte greceşti ce se găsesc între cuvintele ţigăneşti atât cele din Europa cât şi cele din Asia. Dar d-l Bercovici nu se întreabă dacă cuvintele greceşti sunt de origină nouă sau veche, căci nu degeaba nu-i sunt simpatici linguiştii, dar cu pura imaginaţie nu se poate face istorie. Istoria Ţiganilor este încă aşà de întunecoasă că fiecare rază de lumină trebuie urmărită până la origina ei. Legende, poveşti, cuvinte, costume, obiceiuri, trebuesc cercetate cu îngrijire, şi utilizate cu băgare de seamă ca să scoatem ceeace ne foloseşte pentru a ilustrà faptele ce ne preocupă. Dar cartea d-lui Bercovici este lipsită de orice bibliografie şi cercetările filologilor sunt cu totul neglijate. Intr'un loc uită că Ţiganii sunt Indo-Europeni, ci ca să le deà o vechime mai mare, crede că au fost în India înaintea Indienilor. Mă mir însă că d-l Bercovici nu ştie că Indienii de azi sunt năvălitori străini şi după origină şi după limbă şi după religiune faţă de popoarele ce locuiau atunci India şi pe care le supuseră după puţine lupte. Populaţiunea aceasta primitivă nu ne-a lăsat nici un document şi de sigur nu a avut nici o literatură. Singurele izvoare ce ne vorbesc despre aceste popoare sunt imnurile sacre din Rigveda unde se vorbeşte despre acei demoni cu pielea neagră cu faţa urîtă, cu nasul turtit vorbind o limbă neînţeleasă *(mleccha)*. Această limbă erà cu totul deosebită de cele Indo-Europene. Descendenţii acestor primi locuitori sunt triburile Dravidiene de azi ca: Rajmahalii, Brahnii, etc. iar Ţiganii sunt departe de a fi înrudiţi cu ei. Nu este posibil iarăşi ca pela 3000 înainte de Chr. „Ţiganii mânându-şi turmele de bivoli înainte se împrăştiară peste Asia în mici grupe, triburi, familii". D-l Bercovici crede că aceste emigrări sunt rezultatul infiinţărilor de caste de către cuceritor fără să ştie că Rigveda nu cunoaşte castele care mai târziu joacă un rol aşà de important.

După mine Ţiganii Europeni au mare analogie cu acele triburi rătăcitoare din India a căror limbă o studiază Konow în *„Gipsy*

languages of India în colecțiunea „Survey of India XI, 1925. Tot astfel și Sampson în „On the origin and early migrations of the Gypsies, presupune că Țiganii erau un trib unitar, care părăsiră patria pe la 900 d. Chr. și pătrunseră în Persia. Ei se împărțiră în două grupe, pe care Sampson le numește după cum pronunțau cuvântul soră. Unii se numiau *Ben* și alții *Phen* (după sanscritul bhagini praxit baini). Grupul Ben emigră spre Siria și ajunse până în Egipt pe când grupul Phen după ce stătù câtva timp în Armenia emigră prin Kurdistan în Grecia și în sec. XI îi găsim în Peloponez de unde pe la 1440 se răspândiră în Europa. Partea relativă la limbă nu interesează istoria, dar trebuie să se știe că acolo unde istoria tace limba poate vorbì și poate spune multe. Acestea sunt rezultatele la care a ajuns știința actuală bazată pe izvoare solide și cercetări serioase.

Contrar acestor rezultate d-l Bercovici se bazează pe presupuneri ca să conchidă că marele exod al Țiganilor s'a făcut pe timpul lui Alexandru Macedon dar că mici grupe au precedat această invaziune, căci Persii, Bactrii, Scyții, cunoșteau pe Țigani mult înaintea lui Alexandru Macedon (long before Alexander appeared in Asia, p. 42).

Așà dar deși d-l Bercovici intitulează cartea sa „The story of the Gypsies", totuși nu putem considerà ca istorie, anecdotele legendele, unele constatări și obiceiuri mai mult sau mai puțin exacte. Nici nu cred să se poată face o istorie a Țiganilor căci elementele sunt așà de deosebite între dânsele, amestecate cu atâtea lucruri străine, încât nu se pot grupà fapte și determinà evenimente, oricât de mult imaginațiunea ar venì în ajutor. Ce istorie poate afirmà, cum face autorul că în Macedonia la doi locuitori unul trebuie să fie Țigan sau de origină țigănească. Deasemenea nu putem crede că Țiganii macedoneni vorbind toate limbile, purtând costume din sute de ținuturi, făcând tot felul de comerț sunt versați în intrigile politice și în vițiile ascunse ale capetelor încoronate și ale oamenilor puternici. Cât despre Țigănci ele sunt considerate mult mai deștepte decât cum le cunoaște toată lumea căci nici căminurile pașilor nici haremurile vizirilor nu pot să țină secretele înaintea lor. Țiganca intră acolo unde nu poate pătrunde nimeni și o privire furișe este deajuns ca să înțeleagă totul. Când pașa își schimbă favorita sunt unele Țigănci, cari cunosc mult mai înainte ce are de gând să facă stăpânul ei. Este adevărat că Țigăncile

au jucat un rol însemnat în Turcia dar erau mai mult ca roabe şi până la 1922 ca actriţe pe scenele turceşti căci Turcoaicilor nu li se permiteà să-şi lapede voalul. Dejà însă pe la 1909 când teatrul turcesc luă o desvoltare nouă şi se reprezentară piese cu subiecte din vieaţa modernă, Ţigăncile se plictiseau să înveţe roluri cari întreceau puterea lor de pricepere. Atunci fură înlocuite cu Armenci şi Grecoaice până la 1922 când femeia turcă îşi căpătă libertatea şi drepturile ei (Mehmed Nadji-Bey, Das türkische Theater in Ephemerides Orientales, Juli 1928) şi putù dà atâtea artiste de valoare ce ilustrează astăzi scenele turceşti. Iată deci că Ţigăncile nu erau nici aşà de fine nici atât de deştepte cum ne sunt arătate în „the story of the Gypsies".

D-l Bercovici ne face un tablou pitoresc de munţii şi câmpiile Tesaliei presărate cu sate vesele formate din colibe de lut şi corturi colorate, talmeş balmeş pretutindeni, ca şi cum le-ar fi împrăştiat o mână de gigant sau un zeu glumeţ. In aceste sate locuesc mii de suflete active, pline de fantezie, sgomotoase în durere ca şi în veselie, trecând repede dela o emoţie la alta ca şi cum viaţa ar fi o comparaţie muzicală, cu scherzo care urmează adagio şi audante, confundându-se pe neaşteptate cu alegro şi cu furtunosul presto (47).

Intr'un cort patru familii celebrează sgomotos întoarcerea unuia dintre ai lor din Siberia. Prieteni şi rude ascultă poveştile călătorului; cântecele noui pe care le-a auzit şi noutăţile dela *pralo* (fraţi) pe care i-a întâlnit. Toţi râd, toţi strigă şi se îmbrăţişează unii cu alţii.

Sar mai san, pralo? Katar avas? Ce mai faci frate? De unde vii? îl întreabă noii veniţi. Fiecare este binevenit la mâncare, băutură şi cântec.

In zeci de corturi viaţa se petrece la fel. Naşteri, morţi, căsătorii sunt celebrate în comun, pe când fierarul stă cu o mână pe foale iar cu cealaltă ţine fierul în foc, iar un ţigan lăeţ învaţă un urs prins de curând să joace pe o tablă de fier sub care se află puţin jăratec.

Cea mai curată limbă ţigănească este cea vorbită în Macedonia. O gramatică bine definită, cu cel mai complet dicţionar lipsit de mulţimea cuvintelor slave şi arabe ci numai cu puţine cuvinte greceşti, formează baza limbii ţigăneşti ori în ce loc s'ar găsi.

Ţiganii din Macedonia au fost aduşi, după d-l Bercovici, chiar de Alexandru Macedon, dar poate că prin apropiere să fi existat şi înaintea acestuia. Se ştie că acest mare geniu macedonean aveà o deosebită admiraţiune pentru Homer, ale cărui opere le purtà cu el într'o casetă de aur. Din Homer află Alexandru despre existenţa Sygynilor (Sygiani-Ţigani) popor aşà de iubit de Vulcan, fiindcă erau aşà de buni făurari. Fie că Aexandru i-a găsit în India sau după învingerea lui Dariu i-a întâlnit în Babilon, unde erau întrebuinţaţi ca artificieri, i-a adus cu el la Pella. Unele legende chiar spun că Alexandru ar fi fost fiul Olimpiei cu un ţigan... Aşà dar Macedonia ar fi lagărul de unde Ţiganii s'au răspândit în toată Europa.

Oricât de ingenioasă ar fi teoria d-lui Bercovici un lucru nu se poate explicà: Cum se face că Ţiganii cari au stat în Macedonia din sec. III a. Chr. nu au împrumutat elemente tracice, căci această limbă se găseşte viabilă până prin sec. VII d. Chr. Oricât ar spune autorul că Grecii despreţuiau legăturile cu nişte oameni străini şi barbari, deşi capabili, cari lucrau aşà de bine şi îi distrau aşà de frumos cu cântecele şi muzica lor, nu putem presupune ca Tracii să nu fi avut o influenţă oricât de mică asupra Ţiganilor. Dealtfel dacă Ţiganii se găseau de-a lungul Dunării când Traian venì cu legiunile sale, nu se poate ca Geţii, această ramură a Tracilor, să nu fi lăsat urme în limba şi obiceiurile Ţiganilor.

Astăzi Ţiganii din Macedonia numără greceşte dar cei de pe la noi şi din alte părţi au numărătoare indiană. Astfel ţig. *iek* = scr. *eka*, ţg. *duoi* = scr. *dva*, *tren tri* = scr. tri, *ştar* = scr. *caturi* (ci), *panci* = scr. *pănca*, etc.

Autorul nu poate admite că din cele câteva sute de Ţigani aduse de Tamerlan să fi devenit aşà de mulţi, într'un interval aşà de scurt, încât azi să avem un milion din care şapte sute de mii numai în peninsula balcanică. Dar iarăşi se poate răspunde: cum un popor cu apucăturile nomade pe care le cunoaştem, a stat peste 1600 ani numai într'un loc şi în interval de 500 ani să se răspândească nu numai în Europa ci şi în America şi Africa.

In tot cazul Macedonia trebuie privită ca a doua patrie a Ţiganilor, unde ei şi-au desvoltat arta şi meşteşugurile lor, au lucrat şi au cântat, au devenit liberi şi s'au bucurat de libertatea pe care n'au avut-o în India. Şi astăzi Tesalienii nu privesc pe Ţigani ca pe nişte fiinţe inferioare şi nici nu i-au silit să-şi schimbe felul

lor de viaţă sau îmbrăcăminte. Poate că stăpânirea turcească i-a înfrăţit mai mult ca în alte părţi, aşà că un tânăr care iubeşte aleargă sute de kilometri ca să audă pe un „faraon" cântându-i cântecul fetei schimbată în floare sau să găsiască o ţigancă care să-i ghicească viitorul, căci şi acì ca şi la noi, ca şi în alte părţi. Ţigâncile au darul ghicitului adus cu ele din depărtatul Orient.

Ce s'a întâmplat cu Ţiganii din Macedonia timp de atâtea secole, cum s'au răspândit prin atâtea ţări, cum au ajuns unii să aibă acel tip egiptean care se vede şi pe monumente, nu ne spune nici un document. Legendele numai din când în când ne povestesc despre un popor blestemat ai cărui strămoşi au fabricat piroanele cu care s'au pironit mântuitorul şi din care nu au putut făurì decât trei, pe când al patrulea piron nu s'a mai răcit, ci roşu urmăreşte pe descendenţi dela o margine la alta a pământului. Când pironul incandescent apare în cortul ţiganului, acesta trebuie să plece.

Din Macedonia, ne spune d-l Bercovici, o parte din Ţigani se aşezară pe marginea Dunării unde Romanii îi lăsau să facă comerţ şi să-şi ducă viaţa lor. Autorul după ce spune, probabil ca să ştie occidentul, că în sângele Românilor de azi curge în largi torente (broad streams) sânge slav. turc şi levantin (?), arată că referinţe asupra Ţiganilor se găsesc în documente din sec. IX, X, XII care s'ar fi găsind în arhivele din Bucureşti. Atât numai fără nici o desluşire. Strămoşii Ţiganilor aduseră la Dunăre numeroase turme de bivoli, cari atunci ca şi acum pasc în mlaştinile de pe lângă marele fluviu. Deacì aceà populaţiune aparte de bivolari cari populează ţărmurile Dunării, specialişti în creşterea acestor animale utilizate la plug sau la care.

Autorul crede că România fără Ţigani nu se poate concepe, ca şi curcubeul fără colori sau ca pădurea fără pasări şi că am aveà în ţară 300.000 Ţigani. Se pare cam curioasă această afirmaţiune dar când ne gândim că Ţiganii au început să se asimileze, să trăiască la oraşe în capitale, unde îşi pierd aerul lor exotic acest număr nu poate fi exagerat. Câţi nu sunt azi cu blăni şi cu maşini, cari examinaţi cu atenţiune de un etnograf trădează origina lui din depărtatul orient.

Mulţimea Ţiganilor la noi o explică d-l Bercovici prin faptul că fiind persecutaţi în Occident au fugit spre ţara noastră unde însă au ajuns robi la domni şi boieri şi supuşi unui tratament ase-

menea sclavilor din America. Robii erau vânduţi şi cumpăraţi împreună cu moşia, casele şi turmele iar dacă boierul aveà nevoie, adesea îşi întocmià câte o armată de ţigani.

Se ocupă prea puţin de ţiganii aurari (de ce nu zlătari) şi ursari. Unii formează trupe de circuri ambulante cu jongleuri acrobaţi, dansatori pe frânghie, scamatori, dresori de capre, catâri sau cai (p. 69) sau îmblânzitori de şerpi. Ursarii trăesc în familii şi nu în triburi, străbătând drumuri şi sate, ei joacă ursul pe la cei ce îi primesc, pe când femeia mai la o parte ghiceşte viitorul unei ţărance, face fermece unei femei însărcinate, sau sfătueşte pe una cum să reţină dragostea bărbatului.

Copiii îndată ce s'au coborît din spinarea Ţigăncii sunt presupuşi că pot să-şi procure cele necesare. De multe ori rămân kilometrii întregi departe de părinţii lor târându-se noaptea ca să doarmă în vreo şură sau în vreun coteţ de găini.

Domnul Bercovici povesteşte despre modul cum copiii de Ţigan prind raţele pe marginile lacului cu un fel de undiţă, de care este legat un mic peşte sau o boabă de porumb, lucru pe care l'am văzut personal în Muntenia pentru prinderea puilor de găină.

Nu există oraş în România care să nu aibă o mahala ţigănească. Acì Ţiganii s'au amestecat cu populaţiunea săracă dela marginea oraşelor şi se ocupă actualmente cu muzica şi, putem adăogà cu fierăria, bărbieria şi în unele părţi cu birjeria. Copiii lor merg la şcoală şi se amestecă cu Românii dar nici profesorii(?) nici camarazii nu uită să-i pună la locul lor, amintindu-le că sunt „faraoni". Dar Ţiganii sedentari sunt ca un fazan într'o cuşcă de pui sau ca o vrabie într'o colivie, orice boală, de ei se lipeşte mai întâi.

Jurnalele noui se vând pe străzile Bucureştilor exclusiv de fete de Ţigani, iar florile sunt oferite prin cafenele şi grădini de Ţigănci. Dacă putem admite cele de mai sus, cred că este o eroare când d-l Bercovici afirmă că Ţiganii vând fructe şi zarzavaturi duse în coşuri atârnate de cobiliţe (flexible yoke). In România ca şi în peninsula balcanică viaţa melodică a ţăranului este cântecul ţigănesc. Dacă n'ar fi fost Ţiganii, folklorul românesc ar fi pierit înainte de a se fi fixat prin scris. Iarăşi o afirmaţiune uşoară care se poate combate prin o mulţime de argumente.

Brăila a fost renumită prin lăutarii ei, între cari Pop-Ratazan, care, ca un vechi Indian, ştià peste 5000 versuri pe dinafară. Barbu

Lăutarul şi Bârlează al cărui renume a trecut peste graniţă. Autorul uită însă pe cel mai însemnat lăutar al Brăilei, pe Petrea Creţu Şolcanu, care cunoşteà aşa de bine toate baladele şi cântecele noastre populare şi care ocupă o însemnată parte în colecţiunea lui G. Dem. Teodorescu. Şi doar d-l Bercovici pare a fi originar din Brăila!

Se aminteşte apoi de Dinicu, fost director al conservatorului şi renumit violoncelist şi astfel s'ar puteà cità o duzină de poeţi şi muzicanţi. Astăzi există sate întregi compuse din ţărani şi Ţigani, căci în secolul trecut şi ţăranii erau un fel de robi pentru boieri şi atunci când s'a dat pământ s'a împărţit şi Ţiganilor. Mulţi însă nu au voit să se despartă de boierii la care fuseseră robi şi citează cazul prinţului Bibescu unde trăesc sute de familii şi cer să fie îngrijite de el. Mi s'a spus că în satul Suţesti compus din Ţiganii liberaţi de Şuţu, s'a înfiinţat acum de curând un gimnaziu, în regulă cu o catedră de violină plătită din bugetul statului la care Ţiganii sunt foarte asidui şi fac progrese uimitoare.

Revenind la Bârlează, d-l Bercovici, descrie cu multe amănunte viaţa acestui cântăreţ de elită, care nu cântà decât la anumite persoane şi nu primeà decât monete de aur vârîte în crăpătura viorii. Moartea tragică a lui Bârlează, într'un castel, de către un fiu de boier cu educaţie parisiană, fiindcă lăutarul nu voise să ia cu mâna banii ce i se ofereau, nu corespunde adevărului şi este prea recentă pentru ca să treacă în legendă. După informaţiunile mele Bârlează, care ţineà în Brăila un local de noapte a fost omorît de un vătaf din port, pentrucă nu voise să-i cânte. D-l Bercovici ne mai spune că ţăndări din vioara lui Bârlează sunt încrustate în viorile lăutarilor, cari cântă la Paris, Berlin, Londra, New-York. Unii Ţigani lăutari poartă bucăţile din vioara lui Bârlează ca moaşte înrămate în aur sau fixate ca pietre scumpe. Iată cum se face istoria!

Autorul se ocupă şi de Ţiganii nomazi între cari sunt interesanţi aşà numiţii *Lăeşi* sau *Lăeţi*, cum le zicem noi, cari locuesc retraşi şi nu vin în contact cu Românii decât de mare nevoie. Ii întâlneşti pe la târgurile de cai unde schimbă un măgar slab cu o capră cu lapte sau un cal răpcigos cu o vacă. Ochii lor sunt aşà de energici că ţin sub strălucirea lor fascinând pe negustori ca să le vândă ceeace doresc sau să cumpere ceeace le oferă.

Foarte iubitori de libertate, numai puţini pot rezistà la trei luni închisoare, aşa că în legiuirea lui Cuza Vodă un Ţigan erà pedepsit cu trei luni închisoare pentru furtul unui cal pe când ceilalţi locuitori erau pedepsiţi cinci ani. Cuza cunoşteà foarte bine pe Ţigani, căci erà de aceeaşi origină. De unde o fi scos autorul asemenea afirmaţiuni nu ne spune şi trebuià să probeze, dacă face istorie şi mai cu seamă, când se afirmă asemenea lucruri despre un domnitor de importanţa lui Cuza.

Lăeţii sunt buni în toate meseriile şi cu instrumente primitive fac lucruri minunate. Femeile se pricep la folosinţa buruienilor şi ţin locul doctorilor prin sate.

D-l Bercovici ne mai descrie pe Ţiganii nomazi cari umblă în mari caravane, sub conducerea unui *bulubaşa* cum îl numeşte d-sa, *bulibaşa,* cum îl numim noi ale cărui atribuţiuni le arată. Abià tribul s'a aşezat la marginea oraşului ca Ţigăncile cu copiii se şi răspândesc pe la case ca să ofere de vânzare nimicurile lor, să ghicească, să explice vise sau să descânte pentru mii de boale. Nimic nu le sperie, nici o uşe nu rămâne închisă înaintea lor. In câteva minute o ţigancă deşteaptă a analizat pe femeie şi ştie ce doreşte, ce voieşte de ce suferă şi deci e gata să-i îndeplinească dorinţele sau să-i aline suferinţele. O doamnă nu are copii şi ar dorì să aibă un fiu (aşà erà odată!). Ei bine pentru câteva monete, Ţiganca îi va da o băutură şi într'un an va aveà fiul dorit. Nevasta unui negustor se plânge de necredinţa bărbatului şi Ţiganca îl va face prin vrajile ei să nu-şi mai calce credinţa.

Mai departe autorul ne vorbeşte despre pedepsele pe cari vechii boieri le aplicau robilor, între care bătaia la tălpi până atârnà carnea în fâşii; a fost înlocuită la 1870(?) cu biciuirea, deşì toată lumea ştie că la această dată Ţiganii nu mai erau robi. Legile nu opreau ca un boier să ia de nevastă o ţigancă astăzi însă un strop de sânge ţigănesc este deajuns ca cineva să fie exclus din societate dar autorul se contrazice numaidecât căci adaugă: „deşì oamenii din această rassă au ţinut cu demnitate posturi înalte în Stat, ba chiar au ajuns domni, cum a fost Răsvan Vodă. Unul din prietenii d-lui Bercovici s'a sinucis, când a aflat că bunicul său pe care îl iubise mult fusese Ţigan. Cred că autorul a fost sugestionat de piesa Israël a lui Bernştein, căci numai acolo se petrece aşa ceva.

Există un trib de Ţigani prin Moldova cari se cred descendenţi ai lui Răsvan. Bătrânii povestesc că fostul domn al Moldovei, desgustat de domnie şi împins de instinctul lui nomad, părăsì tronul şi rătăcì prin ţară, dregând căldări şi reparând foarfeci.

La p. 84 d-l Bercovici se ocupă de canibalismul Ţiganilor, de care au fost acuzaţi adesea, chiar acum câţiva ani dacă ne amintim dar nu s'a probat niciodată. De multe ori însă Ţiganii au fost omorîţi cu topoare şi furci când vreun copil rătăcià după trecerea unei caravane.

In vechime călăii se recrutau dintre Ţiganii lăeţi căci ei urăsc pe oamenii albi, şi primeau cu bucurie să îndeplinească această meserie. Autorul ne spune însă că pe la 1870 cel dintâi Ţigan întâlnit pe drum erà forţat să exercite funcţiunea de călău şi ne dă un exemplu că odată un Ţigan erà dus la spânzurătoare de doi soldaţi înarmaţi, dar nu găsiau călău. In fine găsiră un ţigan bătrân, care însă nu se pricepeà să spânzure oameni. Atunci Ţiganul condamnat furios că bătrânul îl chinuià se urcă singur pe o masă, legă laţul îşi dă drumul şi se spânzură de craca copacului. Am reprodus acest epizod fiindcă mi s'a părut curios că pe la 1870 existau în ţara românească execuţiuni aşà de primitive, când pedeapsa cu moarte fusese de mult desfiinţată. De unde va fi având d-l Bercovici această informaţiune iarăşi nu ne spune, deşì pentru asemenea curiozitate merità să ne dea sursa.

Autorul afirmă că oraşul Brăila în care s'a născut, are cea mai întinsă mahala ţigănească, unde s'au format cei mai mulţi lăutari, ai căror elevi sunt răspândiţi astăzi în toate oraşele lumii.

Afară de muzică Ţiganii învaţă cu uşurinţă limbile străine şi nu rare ori se întâlnesc copii de 10—12 ani, cari vorbesc 5—6 limbi, fără să ştie scrie sau cetì. Limba Franceză este obişnuită în Calea Rahovei, ba chiar au franţuzit unele cuvinte din Calo (dialectul ţigănesc), iar altele franţuzeşti le-au pus terminaţiuni ţigăneşti.

Invăţământul fiind obligator, Ţiganii merg la şcoală şi unii din ei ajung foarte departe devenind profesori, chiar universitari, clerici înalţi, scriitori, actori, gazetari, etc. Mare parte însă dintre Ţigani urăsc şcoala şi uzează de tot felul de mijloace ca să scape de ea. Urmează un episod duios în care se povesteşte dragostea ce aveà Tănase, azi cel mai mare violonist, după autor, când fiind copii învăţau la aceiaşi şcoală aveau aceleaşi jocuri, dar nu şi ace-

leaşi aspiraţiuni. Ţiganul Tănase căută tot felul de mijloace ca să scape pe Bercovici de şcoală.

Cum că în limba românească vor fi şi unele cuvinte ţigăneşti numai încape îndoială, dar ele sunt aşà de puţine că s'ar puteà număra pe degete, autorul însă nu citează nici unul.

La urmă sunt descrise sumar instrumentele muzicale ale Ţiganilor precum şi dansul *tananà* şi unele obiceiuri la naştere, căsătorie şi moarte.

Iată cum străinii ştiu să se ocupe de lucrurile noastre, căci ei nu se tem că asemenea chestiuni nu vor fi apreciate şi chiar când spun lucruri eronate din neştiinţă sau întradins se trece, fiindcă nu are cine să-i combată. La noi fiecare zice *„de minimis non curat praetor"* pe când străinii, cari se ocupă de cele mai neînsemnate lucruri cu acelaşi suflet cu care s'ar ocupà de chestiunile mari.

Având în vedere cuvintele lui Vergiliu *„Admiranda tibi levium spectacula rerum"*, privelişti de lucruri mici demne de admirat.

T. Iordănescu
Profesor

ACELEIAŞI

Inghiață luna 'n fund de lac
Și codrii se sleiesc pe dealuri;
Nici o mișcare nu trezește
Viața pe aceste maluri, —

Nici o lumină nu surîde
Sub cumpăna ce ne desparte —
Și tu, Chryseis, strălucești
Din ce în ce tot mai departe.

Intocmai pasărei albastre
Apari în nopți întunecate;
Doar visul te întruchipează
Sub tâmplele-mi înfierbântate

Și numai noaptea mi te-aduce
Pe 'ntinderile 'ncremenite —
Icoană vecinic depărtată,
Icoană a celei mai iubite.

CHEMĂRILE

Gânduri de-amar și suflet de stâncă
Fumegă 'n noaptea clară și-adâncă
Stelele pâlpâe 'n negre orbite:
Pași șovăelnici... cărări rătăcite...

Undeva, cine le știe! tresar
Focuri înalte — far lângă far —
Chemări spre-o pace caldă și-aproape—
Spre deschizătura aceleiași groape.

Gând plin de-amar, pace și ție!
Zilnic fugarul tău zbor se subție:
Tot mai aproape chemarea răsună—
Tot mai duioasă și tot mai bună.

Ion Al-George

UN DRĂCUŞOR DE FATĂ

COMEDIE IN DOUĂ ACTE

de

ALICE PETRE STURDZA

Jucată pentru prima oară pe scena Teatrului Carol cel Mare la 17 Septemvrie 1923.

PERSOANELE CARE AU CREAT ROLURILE

Bombonica, 9 ani	D-ra *Lola Martin Hirsch*
Dinu, tatăl ei, 30 ani	D-l *A. Economu*
Corina, mama ei, 28 ani	D-na *Alice P. Sturdza*
Mama Maria, doica ei, 50 ani	„ *Virginia Teodoru*

Acţiunea în zilele noastre, vara în luna Maiu, la Bucureşti.

ACTUL I

Scena reprezintă un biurou mobilat simplu, dar cu gust. La dreapta un biurou, lângă biurou o lampă mare cu abatjour imens, lângă lampă un divan mare acoperit cu un covor mare şi cu perne multe răspândite. La stânga o canapeluţă, în mijlocul scenii o masă rotundă. Intr'un colţ o etajeră mare cu cărţi, fotografii, între cari se deosebeşte un portret mare de femeie, pus intr'o ramă. Uşă la dreapta care dă în odaia de culcare a lui Dinu, alta la stânga dă in sufragerie. Uşă în fund care dă pe o terasă şi apoi în grădină. Lângă uşa din fund la dreapta e o fereastră deschisă, transparentul e lăsat pentru că soarele luminează tare toată camera. E ora zece dimineaţa.

La ridicarea cortinei scena rămâne niţel goală, apoi intră Mama Maria, încet, cu braţul plin de flori. E bătrână, umblă incet. E îmbrăcată în negru cu bonetă neagră pe cap, cu rochie curată, şorţ mare alb şi un smoc de chei la brâu. E o figură foarte simpatică.

SCENA I-a

Maria. — Aşà (pune florile pe masă). Uite am cules şi eu toate florile. Şi din cei 18 trandafiri ce-i avem, am cules 9 boboci şi am împletit cununa asta, pentru ziua de naştere a

fetiţii noastre. Dumnezeu să ne-o facă mare şi cuminte, Aşà, acum să pun florile prin vase (se duce şi ia un vas de pe biurou altul de pe etajeră, altul de pe măsuţa din faţa canapelii şi le strânge pe masa din mijloc). Aici, să pun trandafirii ăştia albi, colea să pun garoafele astea şi colea... (se aude vocea lui Dinu între culise.)

Dinu. — Mamă Doico, mamă doico!

Doica. — Ei, ce este, ce pofteşti conaşul mamii?

Dinu. — Unde mi-e cravata?

Doica. — Acolo, lângă haine.

Dinu. — Nu e, o caut de-un ceas. Sigur că mi-a rătăcit-o când a scuturat hainele.

Doica. — Se prea poate, că zăpăcita asta de jupâneasă niciodată nu ştie ce face. (Se duce la uşa din stânga) Anico, Anico, ce-ai făcut cravata conaşului când ai scuturat hainele?

O voce. — Anica s'a dus la şcoală să aducă pe Duduiţa.

Doica. — Poftim, acum să caut să înnebunesc!

Dinu. — Am găsit-o bătrânico, am găsit-o!

Doica. — Ei bine, bine atunci pot să-mi văd de treabă, că acum vine fetiţa noastră şi nimic nu e gata (pune vasu pe biurou). Lalelele astea aici în oala asta mare şi cununa şi buchetul meu, colea la îndemână (le pune pe un scaun lângă uşă; apoi priveşte cu extas). Of! ce frumoase sunt! Toată odaia în flori, par'că ar fi o grădină şi în mijlocul lor, fetiţa noastră.

Dinu (Intră făcându-şi cravata şi se uită în oglinda care e deasupra căminului în partea dreaptă). — Mamă doico, te-am rugat de atâtea ori, să nu mai laşi pe toantele astea de slugi să mai puie mâna pe hainele mele; veşnic îmi pierde câte ceva.

Doica. — Apoi numai azi ţi le-a scuturat jupâneasa, că eu am avut treabă cu astea (arată florile).

Dinu (uitându-se). — Da ce, ai adus toată grădina aici?

Doica — Şi încă n'ar fi fost destul, pentru îngeraşul nostru, încaltea dacă nu sunt în stare să-i fac alte daruri mai scumpe, i-am împletit şi eu cu mâinile astea bătrâne cununa asta de 9 trandafiri. Ăştia sunt cei 9 anişori ai ei, care-i împlineşte astă-zi.

Dinu (mişcat). — Mamă doico, ce bună eşti tu, cum te gândeşti tu la toate. Ai fost pentru ea ca şi pentru mine o adevărată mamă (o sărută). Dumnezeu să te ţie în viaţă până ce vom trimite-o la casa ei, şi pe urmă, noi numai avem la ce trăi!

Doica. — Auzi vorbă! fireşte că eu nu, dar d-ta coconelu meu, da, fiindcă eşti tânăr, să trăeşti, şi să-ţi vezi nepoţi de nepoţi.

Dinu. — Dă-o încolo de viaţă, numai îmi vorbì de ea că destulă amărăciune am înghiţit până acum. Ziua de azi îmi aminteşte toată viaţa pe care am avut-o decând biata mama a trecut în lumea celor drepţi şi până m'am însurat.

Doica. — Ei lasă, numai vorbì de morţi. Intr'o zi ca asta trebuie să fim veseli cu toţii. Dumnezeu ţi-a dăruit o fetiţă drăguţă, deşteaptă. Ce mai vrei?

Dinu (se aşează pe scaun la biurou). — Ai uitat ce-am mai suferit şi din pricina nevesti-mele? Uite se împlinesc tocmai diseară 7 ani, 9 ani dela naşterea Bombonichi şi 7 ani decând m'a înşelat ca o desfrânată, şi tu ştii cât o iubiam, o luasem din dragoste. Nu mi-a dat nici doi ani întregi de fericire. Oh? neruşinata, mizerabila!

Doica. — Ei lasă, lasă, dragu mamii, da poate că nici ea nu o fi fost aşà vinovată.

Dinu. — Cum, dar scrisorile pe cari i le-am prins, vorbiau îndeajus.

Doica. — Ei, nişte scrisori, ia fleacuri scrise în momente de nebunie.

Dinu. — Dar cum mai poţi spune una ca asta, când ea singură mi-a strigat în faţă că-l iubeşte pe celălalt şi că nu m'a iubit niciodată.

Doica. — Ei, ce nu zice omul la necaz.

Dinu. — Atunci de ce a plecat?

Doica (cu sfială). — Fiindcă ai gonit-o. Nu i-ai dat răgaz nici măcar să se desvinovăţească (cu curaj). Lasă dragu mamii, eu care te-am crescut din faşă te cunosc bine, eşti ciudos, eşti iute la mânie, ai mâncà omul de viu, dar în fundul sufletului tare mai eşti bun. Imi semeni mie, că doară nu degeaba mi-ai supt laptele.

Dinu. — Vasă-zică tu bătrânico, nu crezi în vinovăţia ei?

Doica. — Oh! Doamne, eu cred că cu gândul o fi păcăuit, nu zic, dar cu fapta nu, asta pot să jur!

Dinu. — Da bine mamă doică, ce-mi trebuie mie corpul unei femei iubite, când gândul şi sufletul ei, e al altuia.

Doica. — Ei, lasă că eşti singur vinovat. Ia ascultă-mă: eu nu ştiu să vorbesc ca boierii, ori ca învăţaţii cu multe în-

torsături, eu îți spun curat: singur ești de vină, prea o cicăleai, prea erai gelos, din toate iți năzăriâ. Când veniai acasă în loc de o vorbă de dragoste, începeai: „unde mi-ai fost, cu cine te-ai întâlnit? cu cine ai vorbit?“ par'că erai un judecător de instrucție. Ei și atunci și ea, biata fată, plictisită....

Dinu. — Așâ, acum învinuește-mă pe mine pentru necredința ei, așâ sunteți voi femeile, vedeți cu ochii și tot nu credeți.

Doica. — Ei să lăsăm istoria asta, să numai vorbim; că de 7 ani decând s'a întâmplat, ai crezut și ai făcut ce-ai vrut. Mai bine spune-mi ce-ai cumpărat fetii de ziua ei, că uite, acum pică dela școală.

Dinu (plimbându-se prin casă). — Du-te în odaia mea și vezi că e o cutie mare pe pat, ad-o încoa!

Doica (iese și se oprește in prag). — Da ia ascultă-mă coconelu mamii, la câte mi-ai venit acasă, astă-noapte?

Dinu. — Ei, da ce, acuma fiindcă m-ai alăptat pe vremuri, ai să-mi ții socoteală și la câte viu acasă?

Doica (din ușă). — Rău, rău, coconelul meu, ai să-ți strici sănătatea, uite vezi, daia ar trebuì să te însori și încă repede (iese).

Dinu (aprinzându-și o țigare). — Ce face, să mă însor? nu bătrânico, nu, ajunge odată! Mai las plăcerea asta și altuia.

Doica (intră cu o cutie mare de tot și cu un pachet). — Oh! Doamne, Doamne, da ai cumpărat tot târgul? Ce curioasă sunt să văz ce-ai cumpărat. Să nu-i fi luat rochițe că are vreo 40 (pune pachetele pe masa din mijloc. Dinu desface și Doica saltă în vârful picioarelor ca un copil). Ce-o fi Doamne, Ce-o fi?

Dinu. — Ei ce să fie, uite o păpușe cât ea de mare.

Doica. — Vai, maică Prea curată, ăsta e copil, nu altceva (o ia în brațe și o culcă). Ce bucurie pe ea când o vedea-o! Zău, zău, că seamănă cu ea (curioasă). Da aici, ce mai e?

Dinu (desfăcând pachetul). — Aici e o bucătărie complectă: uite, mașină de gătit, crătiți, tingiri....

Doica. — Vai, vai, ce frumuseți, îmi vine să mă joc și eu cu el, cât is de bătrână. Dă unde, unde să le punem, când o venì ea, să le vadă numai decât.... Stai, păpușica s'o punem aici (pune câteva perne una peste alta și așează păpușa pe ele). Așâ,

bată-te norocu, că frumoasă mai eşti.... acuma, maşina, maşina... (vrea s-o ia).

Dinu. — Nu, astea lasă-le aici acoperite, că le găseşte ea cum o intră (le acopere cu hârtie). Şi acum, stai coleà să vorbim niţel (se aşează pe canapeà). De mult ţineam să te întreb, dacă Bonbonica, ţi-a vorbit vreodată cevà de mamă-sa. Uite, azi împlineşte 9 ani, şi de, nu o mai putem minţì ca până acum. Aţi vorbit vreodată de mamă-sa?

Doica. —Apoi şi eu voiam să-ţi vorbesc de asta. Ce să mă pomenesc, — asta a fost acum, în vacanţa Paştelui, — că într'o seară, pe când o desbrăcam s'o culc, numai ce mă întreabă aşà deodată: „ia spune-mi bătrânico, seamăn eu cu mama“? Eu care nu voiam să lungesc vorba, zic scurt: Ei aşi! Da ea mititica zice: „tu care ai cunoscut-o aşà de bine pe măicuţa mea, spune-mi cum erà, cum se îmbrăcà. Tăticu nu-mi spune niciodată nimic. Erà frumoasă tare“? Da, zic eu. — „Şi tăticu o iubià mult“? Da, foarte mult. „Şi-a plâns mult când a murit“? Da, da! — „Ei, dar eu ce făceam“? — Ei, ce făceai, nu făceai nimic, erai un nod, acolo. — „Curios, zice, — eu nu-mi aduc aminte deloc“. — Păi cum să-ţi aduci aminte că aveai un an şi vreo 2—3 luni, şi dau să plec; dar ea mititica, numai ce mă apucă de fustă şi mă ia de gât cu mânuşiţele ei zicându-mi: „bătrânico, mă iubeşti tu, mult?“ Apoi fireşte că te iubesc, că doară am crescut pe tată-tău şi pe tine. „Ei dacă mă iubeşti cu adevărat, atunci să-mi faci o plăcere; dacă mă iubeşti, într'o zi când n'o fi tăticu acasă, să mergem la cimitir la mama. Cel puţin dacă nu am cunoscut-o, să ştiu şi eu unde îi este mormântul. Vrei bătrânico? Vrei? Culegem toate florile din grădină şi i le ducem ei, lasă că te duc cu trăsura, am eu bani pentru trăsură, nu duce grijă de asta“. Vezi, vezi ce greşeală ai făcut când i-ai spus că mamă-sa e moartă?

Dinu. — Da ce, voiai să otrăvesc sufletul copilei, spunându-i faptele mamă-sii? Că am gonit-o ca pe-o desfrânată care m'a minţit şi m'a înşelat? Cel puţin aşà, o să aibă respect şi dragoste pentru amintirea mamii ei!

Doica. — Dar dacă mamii ii va venì poftă vreodată să-şi vadă copilul, atunci....

Dinu (se scoală şi trece). — Mamele de soiul ei, nu-şi mai caută niciodată copiii. Şi apoi, când ne-am despărţit Tribunalul